

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

**Κείμενα
Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας**

Β΄ ΤΕΥΧΟΣ

Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

4ος τόμος

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Τεύχος Β΄

Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

4ος τόμος

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο : Κώστας
Μπαλάσκας, Σύμβουλος Π.Ι.**

**Επιμέλεια έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου: Κωνσταντίνος Παρθένης (1878-
1967)**

Το λιμάνι της Καλαμάτας (1911) Εθνική Πινακοθήκη

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ
ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
(Άννα Σπανάκη)**

(Επιμέλεια: Βλασία Κατσαρού)

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

Οι τρεις άδειες καρέκλες
(Διήγημα)

ΤΟ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΚΟ έργο του Γιάννη Σκαρίμπα, με τον επαναστατικό του χαρακτήρα στη γλώσσα και τη διατύπωση, εντάσσεται στο κλίμα ανανέωσης της πεζογραφίας του μεσοπολέμου. Το κύριο χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί το συγγραφέα από τους πεζογράφους της γενιάς του είναι η παραδοξολογία, το απροσδόκητο και το απίθανο, μια φαντασία που φτάνει ως την πιο αχαλίνωτη αυθαιρεσία και μια εκφραστική τεχνική που στις ακραίες περιπτώσεις παραμορφώνει τη γλώσσα και την έκφραση. Ένα, κάπως πιο ήπιο, δείγμα γραφής του είναι και το παρακάτω διήγημα.

Όταν μπήκα στην «αίθουσα αναμονής» τις βρήκα εκεί. Ήσαν τρεις Κυρίες και προφανώς ήσαν ξένες. Ένας τέταρτος, ο φίλος μου ο Μακής, περίμενε κι αυτός την αράδα του.

Κάθισα. Απ' την απέναντι κλειστή πόρτα ο γιατρός —μέσα— ακούονταν, να «ψευδίζει» όπως πάντα. Και κατεργάζονταν με την εκνευριστική τροχαλία του, τις οίδε, τις δοντάρες ποίου πάλι. Συντύχαμε πέντ' έξ' εφτά, φίλοι όλοι μας, σε κάτι οδοντοστοιχίες ως ορίζοντες, να 'χουμε και σαν κάπρου τα δόντια...Και δώσ' του αυτός να τσακάνει τις ροδέλες του και να τον ταρακουνάν οι ηλεκτρισμοί του... Ωχ, ωχ, ωχ!... έκανε μέσα ο άλλος, τσιρίζοντας...

— Ο Πεταμένος είναι αυτός... μου κάνει μένα ο Μακής. Είναι πολύ πονεσιάρης!— ...Μη το λέτε... του κάνει η μια Κυρία απ' τις τρεις. Ο πόνος του δοντιού είναι...

Κοίταξα τις Κυρίες και συμφώνησα ευγενώς... Ο πόνος του δοντιού πράγματι είναι... «Και σεις —λέω— για τα δόντια σας;»

— Ναι... μου κάνει χαμογελώντας αυτή. Μα όχι τίποτε σπουδαίο — απλώς, για μια αλλαγή μπαμπακιών. Έχουμε και οι τρεις μας «σφραγίσματα» κι επειδής είμαστε ξένες...

— Ασφαλώς... κάνω, φαίνεστε...

— Ναι, είμεθα Αιγυπτιώτισσες, λέει, και αι τρεις αδελφαί. Ήρθαμε για λίγες μέρες στην πόλη σας. Ωραία που είναι η Χαλκίδα σας — πραγματική «νύμφη του Ευρίπου».

Στο σημείον αυτό, καρσί* η πόρτα μισάνοιξε και φάνηκεν ο γιατρός, με τις πλάτες. Κάτι του 'λεγε ο παραμέσα Πεταμένος. «Θα τ' αλλάξω» ακούονταν που του 'λεγε μ' εκείνην του την «μπουκωτή» προφορά, που λες πάνταμίλαε με το στόμα του γιομάτο: «Καλά, η ονομαστική είναι εντάξει: Ο κ ύ ρ ι ο ς Π ε τ α μ έ ν ο ς ... Αλλά η γενική; Η Γενική τα χαλάει... Πώς θα λέγεται... η μέλλουσα σύζυγος; Κ α Π ε τ α μ έ ν ο υ ; ... Καταλαβαίνεις ότι και ψυχολογικώς πέφτει άσκημο — μπορεί να μου χαλάει τα συνοικέσια!»

— Και θα το κάμεις;

— Ι π τ ά μ ε ν ο ς !

Κι έφυγε.

...Η σ ε ι ρ ά σ ο υ ... κάνει τότε ο γιατρός στο Μακή. Στις δε Κυρίες μαριόλικά: Ω , δ ε θ ' α ρ γ ή - σ ω ... Και τους έστειλε μίαν χαμογελαστή τσιριμόνια όλην άνθια και πούλιες. Ύστερα, αμφιταλαντευθέντας* κειδά: Ασφαλώς θα 'στε ξένες...

— Μάλιστα... κάνει η ίδια απ' αυτές: Εξ Αιγύπτου Ελληνίδες.

καρσί: (λεξ. τουρκ.), αντίκρυ.

αμφιταλαντευθέντας: αντί: αμφιταλαντευόμενος.

— Και φαντάζομαι και στενοί συγγενείς — πολύ πολύ μοιάζετε...

— Ναι, είμεθα και αι τρεις αδελφαί.

— Ω, τι σύμπτωση!... κάνει τότε ο γιατρός. Τούτ' το σπίτι, ήταν επίσης τριών αδελφών και συν-Αιγυπτιωτισσών σας επίσης!

— Είναι 'δω; κάμαν μ' ενδιαφέρον κι οι τρεις.

— Ωωω, παλιά χρόνια... Εγώ, δεν είχα καν γεννηθεί, αλλά ως έχω ακούσει, τότε, το πούλησαν κι έφυγαν. (Και μετά μικρό δισταγμό): Οι Κυρίες εκείνες εχάθηκαν — πνίγηκαν με του «Τιτανικού»* το ναυάγιο!... Ακριβώς, οι τρεις αυτές καρέκλες που κάθεστε, είναι τα μόνα δικά τους. Όλα τ' άλλα, πριν φύγουν, τα πούλησαν.

Και μετά —πάλι— τσιριμόνια, εμπήκε.

Εμείναμεν οι τρεις Κυρίες κι εγώ. Και πέρναε έξοχα η ώρα... Ωραία... αχ τι ωραία η Χαλκίδα μας!... και πόσα καλά δεν είχαν γι' αυτήνα ακουσμένα... Για τα ωραία, τα φρεσκότατα ψάρια της..., για τους φιλήσυχους κι ευγενικούς Χαλκιδείς της... Χώρα για τούτην την ακαταμάχητην έλξη της του αινίγματος Ευρίπου! Απ' αυτό ο Αριστοτέλης, λέει, έσκασε;

— ...Ναι μεν... πλην εκτός...

— Και ελόγου μου τι έλεγα: Ποιο απ' τα δυο ξενοδοχεία ήταν καλύτερο; το «Παλίρροια» ή το «Λούσυ»; Διότι δεν είχαν ταχτοποιήσει το ζήτημα — πετάχτηκαν πρώτα, στον πρώτο γιατρό για αλλαγή... Ω, τι ενοχλητικό ένα δοντάκι... Και: «Αχ!... πόσο θα θέλαμε να εγκαθιστάμεθα εδώ!» κάνει η μία από τις τρεις αυτές εικόνες.

Τιτανικός: το μεγαλύτερο –τότε– υπερωκεάνειο του κόσμου, 47.000 τόννων, προσκρούσαν σε τεράστιον ογκόπαγο (άλλοι λέγαν σε τεράστιαν... χελώνα!) τη νύχτα της 14 Απριλίου 1912, βυθίστηκε στον Ατλαντικό, με —μαζί— 1.565 επιβάτες. Θεωρείται απ' τα μεγαλύτερα ναυάγια. (Σημ. συγγρ.).

Καθώς ήσαν και σαν μια τριάδα ομοούσια, νόμιζα ότι βλέπω μια - τρεις φορές!...

— Είστε παντρεμένες; ρωτάω

— Και οι τρεις!

Τήραξα* τις τρεις Κυρίες κι ήμουν βλάκας! Πράγματι, άκρη τοίχου, στη γραμμή σαν σπαθιά, μοιάζαν και σαν ταπετσαρία εκεί χάμου.

— Και οι σύζυγοι; λέω. Θα ενέκριναν οι σύζυγοι την εδώ εγκατάστασή σας;

- Ω, είμεθα πατριαρχική οικογένεια!... κάνει τότε με μια άνεση αρχοντιάς και νωχέλειας. Ο μπαμπάς διευθύνει... Με τα νέα κλωστικά μηχανήματα και την αυτόματη πλέξη, η ταπητουργία μπορεί να γίνει οπουδήποτε. Δεν —πια— χρειάζονται οι πολυπληθείς ειδικοί. Αι κουβαρίστραι, γυρίζουν μόναι σαν σβίγγοι* ...

— Έχετε τέτοιο εργοστάσιο;

— Το μεγαλύτερο της Μέσης Ανατολής, στο Σουέζ. Αλλά ο Νάσερ* και λοιπά και λοιπά... Ο μπαμπάς, παραμένει προσωρινώς μέχρις ότου, και λοιπά και λοιπά... Προηγήθημεν για την ανεύρεση χώρου... Πάντως, εδώ το εργοστάσιο... (Και: «Δεν αλλάζουμε καρέκλες...» μου φάνηκε πως είπε η μια απ' αυτές στις δυο άλλες).

Τράβηξα το ρολόι απ' την τσέπη μου κι έριξα ανήσυχο βλέμμα τριγύρω. Η Κυρία, το πρόσεξε: «Βιάζεστε;» κάνει. «Σας παραχωρούμε την προτεραιότητά μας αν...»

— Α, όχι, λέω —ευχαριστώ— δε θα πρόφταινα άλλωστε. Είναι η ώρα μου...

τήραξα: κοίταξα.

σβίγγος: σβούρα.

Νάσερ: Αιγύπτιος στρατιωτικός που ανέτρεψε το βασιλιά Φαρούκ. Έγινε πρόεδρος της Αιγύπτου και εθνικοποίησε τις ξένες επιχειρήσεις.

— Δηλαδή; λέει δειλά, με κρυφό δισταγμό. Έμοιασε
—πως* — ν' ανησύχησε...

— Κάθε τέτοια ώρα, λέω, σεληνιάζομαι... και...

— Πώς!... Τι!... κάμαν μ' ένα στόμα κι οι τρεις.

— Δυστυχώς!... Δυστυχώς!... κι άρχισα να μπλαβιάζω* απ' αγάλι... Έκαμα και προς το τζάμι δυο βήματα. Σχεδόν, κόλλησα το κούτελό μου — να βλέπω. Στο δρόμο, εκεί κάτω, πίσω απ' το ίδιο κιόσκι, όλο «τα 'λεγε» η Αντιγόνη η καμαριέρα. Στην ίδια θέση, απ' το πρωί, εκεί την είχα δει όταν περνούσα...

Στρέψαντας, τις Κυρίες δεν τις είδα!... Οι τρεις τους καρέκλες —εκεί— ήσαν άδειες!... Μόνο στις κάτω σκάλες ακούονταν, οι βιαστικοί τριγμοί πατημάτων... Έφευγαν!... Όχι μόνον την προτεραιότητα, αλλά και την αιωνιότητά τους μου άφησαν... Μωρέ έμπνευση που σ' την είχα!... στοχάστηκα...

Και στάθηκα μπρος στον καθρέφτη του τοίχου. Τα μούτρα μου, γύρω απ' το στόμα ήταν κατάσπαρτα από ψιλές μαύρες στίξεις*. Οι μπαρούτες της δικανιάς που πισώσκασε, μου τα 'χαν με μαύρο αλεύρι σκονίσει. (Οι δυο μου οι «κυνόδοντες» έξεχαν). Πώς τότε —λέω— δε σκοτώθηκα!... Το όπλο, είχ' εκτονώσει απ' τα όπισθεν!...

Και πέρναε έξοχα η ώρα. Μωρέ έμπνευση που στην είχα!... στοχάζομαν... Στο ιατρείο μόνο άκουσα μια στιγμή το όνομά μου. Μπαίνω μέσα και αρωτάω το γιατρό: «Είπες τίποτα;»

— Ο γιατρός, λέει, ο κ. Τσαμπούνης, στο τηλέφωνο με ρώτησε αν εσύ είσαι 'δω.

— Και τι ήθελε;

πως: κάπως.

μπλαβιάζω: γίνομαι μπλάβος, κατακόκκινος.

στίξεις: σημάδια.

— Τίποτα. Μου είπε να σου πω, να πάτε σε κάνα κυνήγι μαζί. Για τίποτις τουρλιά* ή για μπεκάτσες.

— Δεν είμαστε καλά του αποκρίθηκα. Από πού κι ως πού εγώ κι αυτός στο κυνήγι; Απλώς, μια «καλημέρα» ανταλλάζουμε.

Και βγήκα ξανά, κλείσαντας την πόρτα όπισθέ μου. Αντίκρυα μου, οι τρεις άδειες καρέκλες μού γέλασαν... «Π ρ ά γ μ α τ ι , π ω ς δ ε ε ί μ α σ τ ε κ α λ ά !... λες συμφώναγαν. Α π ό π ο ύ κ α ι ω ς π ο ύ σ τ ο κ υ ν ή γ ι μ ε τ ο ν κ . Τ σ α μ π ο ύ ν η ;»

Και ξανάκαμα ένα σουλάτσο*, έως το τζάμι. Η Αντιγόνη πάντα εκεί, με τον «μάγκα της» σε φλογερό τετ-α-τετ τους. Πλάι τους, ένα μπουλντόκ κοψανούρικο* και με εξέχοντα τα δυο καπριά* του απ' τα χείλη, ζύγωνε σε μια σκύλα τη μούρη του τη βουτηχτή λες σε φούμο* : «Μ ω ρ έ μ ο ύ τ ρ α γ ι α γ α μ π ρ ό ς !»... συλλογίστηκα.

— Κ ρ α κ ! κάνει πίσω μ' η πόρτα, και στ' άνοιγμα, φάνηκε φιλομειδής* πρώτα ο γιατρός. Πίσω του, ο Μακής ακολουθούσε.

— Οι Κυβγίες; μου λέει κιόλας δείχνοντας τις αδειανές τρεις καρέκλες.

Το χαμόγελό του είχε σβήσει..

— Ποιες Κυρίες; του κάνω τελείως ατάραχος!

— Μπρε τι λες; Οι Κυβγίες που περίμεναν δωχάμω.

— Δεν έχω ιδέα!... λέω. Περίμεναν τίποτες Κυρίες δωχάμω;

τουρλιά: το τουρλί· το πουλί τροχίλος.

σουλάτσο: βόλτα.

κοψανούρικο: με κομμένη την ουρά.

καπριά: κυνόδοντες σκύλου.

φούμο: (το) καπνιά.

φιλομειδής: γελαστός.

Αντίς απάντησης, στράφηκε στον όπισθέ του Μακή·
«Σ υ , τ ι λ ε ς » του κάνει με πικρό χαμόγελο, αυτου-
νού. «Π ε ρ ί μ ε ν α ν τ ί π ο τ ι ς Κ υ β γ ί ε ς
δ ω χ ά μ ω ;»

— Όχι!... κάνει ο Μακής, υπακούσαντας σε αστρα-
πιαίο νόημά μου! Εγώ τουλάχιστον δεν είδα!

— Ε-σύ του-λά-χι-στον δεν εί-δες!... Μπρε τι λες; Τ'
είν' αυτά;

Κι έμεινε άναυδος!... Ούτε μ' ένα εκατομμύριο λου-
δοβίκεια*, δεν του το πλήρωνες των μουτρών του το
σκέδιο! Η κατάπληξή του, ήταν θαύμα!

— Α ν τ ι γ ό ν η !... κάνει κρούσαντας οξοφρενών
τις παλάμες του.

Αρσακειαδιστί*, αυτή πρόβαλε στο τελάρο της πόρ-
τας. Γοητευτική μες στην κάτασπρη φόρμα της, έμοιαζε
σαν Αυρηλιανή* σε κορνίζα... Σεμνότητα παρθενική
αχτινοβόλαε, η χαμωβλέπινη ειδή* της! «Σ τ ι ς δ ι α -
τ α γ έ ς σ α ς Κ ύ ρ ι ε !...» εψέλλισε. Αλλά τις οίδε
ο γιατρός από τι διακατεχόμενος τρόμους, (δε θες να
του 'λεγε κι αυτή κάνα όχι;) κατάπιε πρώτα δύο τρεις
φορές πριν μιλήσει... «Δ ε μ ο υ λ ε ς — ε ί δ ε ς
ε δ ώ τ ρ ε ι ς Κ υ β γ ί ε ς ;» Και το «ψεύδισμά» του
αποπνίγηκε.

Η χαμοβλέπισσα, ανάβλεψε... Πώς να 'χε δει; Αυτή,
απ' το πρωί τα κανόνιζε μύτ' με μύτ' με το μάγκα...

λουδοβίκεια: χρυσά γαλλικά νομίσματα.

Αρσακειαδιστί: σαν Αρσακείαδα, μαθήτρια του Αρσα-
κείου, με μεγάλη σεμνότητα.

Αυρηλιανή: εννοεί την Ιωάννα της Λωραίνης (κοροϊ-
δευτικά).

ειδή: πρόσωπο, θωριά.

Όχι!... Κύριε!... κάνει τέλος, ως ο Καίσαρ το «ε ρ - ρ ί φ θ ω — τ ο υ — ο κ ύ β ο ς!»*

Μπρε τι λες; (Όλο «μ π ρ ε τ ι λ ε ς» και «μ π ρ ε τ ι λ ε ς» του, το πήγαινε...)

- Τι να πω Κύριε; Ψέματα;

Πράγματι, να πρόσβελνε τη φιλαλήθειά του το κορίτσι...

*** * ***

Το μεσημέρι, ενώ έτρωγα, με καλεί το τηλέφωνο. Σήκωσα το ακουστικό και:

Μ π ρ ο ς!... κάνω με το στόμα γιομάτο.

— Δε μου λες κύβγιε Πετάμενε... είμαι να τρελαθώ — με προσέχεις;

— Ναι, ναι, ναι!... κάνω. Ήταν ο γιατρός, τον εγνώρισα. Είχε κάμει λάθος στο νούμερο.

— Στο Ιατρείο μου όταν ήρθες, ποιους βρήκες εδώ να κρατάν τη σειρά;

—... Μα, κάνω, το Μακή και το Γιάννη.

— Ποιον Γιάννη; τον... μπουλντόκ;

— !...; !...

— Άλλον, άλλον;

— Κανείν*!

— Μπρε τι λες!... Δε βρήκες και τρεις Κυβγίες μαζί;

— Τρεις Κυρίες;... Όχι. Αν ήσαν, ασφαλώς θα τις έβλεπα. (Κι απόθεσα το ακουστικό χαμογελώντας. Έκλεισα και το 'να μάτι με νόημα...).

Δεν παίρνω, λέω, τον Πετάμενο, να τον κατατοπίσω, να ξέρει; Κι άμ' έπος άμ' έργον!* ... Γυρίζω τον τηλε-

Καίσαρ: Ρωμαίος αυτοκράτορας (η φράση: ο κύβος ερρίφθη είναι δική του).

κανείν: κανένα.

αμ' έπος, αμ' έργον: μαζί με το λόγο και το έργο, χωρίς καθυστέρηση.

φωνικό δίσκο στο νούμερο και υψώνω το ακουστικό στο δεξί μου: «Συ 'σαι Γιώργο;»

— Ναι, είμαι ο Πετάμενος... Αλλά θα το αλλάξω.

Καλά, η «ο ν ο μ α σ τ -»

— Ακου να ιδείς... Θα γελάσουμε!... Αύριο που θα ξαναπάς στο... — Συμφωνεί και ο Μακής. Στο τηλέφωνο που πριν λιγάκι ρώτησα, συμφωνεί να το αλλάξω.

Καλά, η «ο ν ο μ α σ τ ι κ ή » αλλά η «γ ε ν ι -»...

— ...που θα ξαναπάς λοιπόν στο γιατρό, θα σου πει για τις Κυρίες.

— Ποιες Κυρίες;

— Τις τρεις αδελφές Αιγυπτιώτισσες που ήσαν το πρωί στο Ιατρείο.

— Ήσαν τίποτις αδελφές στο Ιατρείο;

— Μπρε τι λες; Δεν ήσαν οι τρεις Κυρίες που...

— Δεν είδα! Σένα και τον Μακή είδα κει — για Κυρίες δεν ξέρω!...

Και μου 'κλεισε το ακουστικό: κ ρ ι ... κ ρ ι ... κ ρ ι ...

Έμεινα με το στόμα ανοιχτό, γιατί την μπουκιά την είχα λίγο πριν καταπιεί... Αχ τι έλεγε!... Δεν είμαστε καλά!... συλλογίστηκα. «Πράγματι, (μου φάνηκε πως ξανά κείνες οι τρεις άδειες καρέκλες μου λέγαν):

Δ ι ό λ ο υ δ ε ν ε ί μ α σ τ ε κ α λ ά !»

Και τώρα, ζητάω το Μακή: «Μπρος!... Συ 'σαι Νίκο;... Ωραίο... κάνω, το αστείο μας!... Τι επιτυχία!... Τι διάνα!...»

— Ποιο πράμα; τον ακώ — δεν εννόησα!

— Να, με το γιατρό!... λέω, με τις Κυρίες!...

— Ποιες Κυρίες; Δε μου λες και μένα να ξέρω... Έγινε τίποτε;

— Μπρε τι λες; Δεν είπαμε του γιατρού, ότι δεν είδαμε στην «αναμονή» τρεις Κυρίες;

— Πράγματι..., λέει, είπαμε.

— Ναι, μα αυτό ήταν ψέμα... Τις είχαμε δει τις Κυρίες.

— Δεν είμαστε καλά!... Αγγελοκρούστηκες* ; Εγώ δεν είδα τίποτις Κυρίες!

Και μου 'κλείσε τ' ακουστικό: κ ρ ι ... κ ρ ι ... κ ρ ι ...

Έμεινα με το μηχάνημα στο χέρι. Παράξενες εντυπώσεις και σχήματα διάβαιναν κινηματογραφημένα απ' το νου μου. Θυμήθηκα που μια μέρα είπα «ν α ι » και μου 'φερε το γκαρσόνι μια πάστα. «Βρε κύριε..., του λέω, τι με ρώτησες;»

»— Αν δεν θα πάρετε και σεις πάστα.

»— Εγώ τι σ' απάντησα;

»— Ναι.

»— Δηλαδή δ ε ν θα πάρω... Άντε να μου χαθείς, είσαι ηλίθιος!»

* * *

Κ ρ α κ κ ρ α κ ... κ ρ α κ ... — ο γιατρός;

— Ναι.

— Άκουσε να ιδείς... Σε αστειεύτηκα ότι...

— Ξέρω, ξέρω..., με προλαβαίνει η φωνή του... Θα μου πεις και συ ότι τις είδες!.. Είσαι επίσης καλός φίλος και συ Γιάννη μου... Τόσο συ, όσο και ο Μακής, κι ο Πετάμενος, όσο κι η Αντιγόνη η καημένη...

—... Η καημένη;!...

—... δεν τις είδατε — ας λέτε!

— Ας λέμε! Σου είπε ο Πετάμενος, σου είπε ο Μακής ότι τις είδαν;

— Ο Μακής κι η Αντιγόνη προτύτερα. Ο Πετάμενος το «παραδέχτηκε» μόλις — πριν μια στιγμή, μου το «βεβαίωσε».

— Σου το βεβαίωσε; Μα, δεν παν δυο λεφτά, που και οι δυο στο τηλέφωνο μου ορκίστηκαν π ω ς ό χ ι — πως αυτοί δεν τις είδαν!

— Σου είπα, ο Πετάμενος και μένα μου το 'χε αρνηθεί πριν λιγάκι. Το ανακαλεί κι αυτός τώρα — λέει κι

αγγελοκρούομαι: χάνω τα λογικά μου.

αυτός πως τις είδε!... Τώρα, πως τις είδατε λέτε όλοι.
Ακόμα κι η Αντιγόνη η καημένη...

— Η καημένη;

— Το κάνετε..., και με συγκινεί η καλοσύνη σας, το
κάνετε για να καθησυχάσετε εμένα!... Δυστυχώς, εγώ
τις είδα!... Είμαι... το ξέρω αυτό... αλαφροϊσκιωτος*!...

Και μου 'κλεισε τ' ακουστικό: κ ρ ι ... κ ρ ι ... κ ρ ι ...

Έμεινα!... Ένα εκατομμύριο λουδοβίκεια; Και μόνο
για το ήμισυ της φάτσας μου, δε θα 'φταναν πεντεξι-
εφτά εκατομμύρια!... Σκέφτηκα πως είναι εξαίσιο να πέ-
φτει —αφηνόμενη— η πέτρα... Γιατί, αν πήγαινε ψηλά,
τι θα γινόταν; «Ε — κ α λ ά , μ α λ ώ σ α τ ε κ α ι
θ ύ μ ω σ ε ς !» του 'χα πει κάποιου κάποτε, που του
κατάφερε ενός αλλουνού μια βιολιά! «Μ α έ ν α
β ι ο λ ί , π ο ύ τ ο β ρ ή κ ε ς ;»

»— Σ τ ο χ έ ρ ι μ ο υ !...»

Τίποτα... τίποτα, άλλη λύση δε μ' έπαιρνε. Τράβηξα
για τον «Ευβοϊκό Κήρυκα»* ντρίτα* ... Ήμουν κι εγώ α-
λαφροϊσκιωτος!

— Μου δίνετε, λέω, ένα χαρτί;

— Ευχαρίστως, μου κάνει ο αρχισυντάχτης, και μου
'δωσε.

Και τραβάω το στυλό μου. Έγραψα ό,τι έγραψα στα
γρήγορα και του το βάνω στο χέρι: «Μ ε χ ο ν τ ρ ά
πεζά* , λέω, κ α ι σ ε π λ α ί σ ι ο ».

Καθάρισε ο δημοσιογράφος τα τζάμια* του και το
'φερνε σαν να 'χε μόσκο στη μύτη: «Ε π ε ί γ ο υ σ α

αλαφροϊσκιωτος: αυτός που βλέπει οράματα ή φαντά-
σματα.

Ευβοϊκός Κήρυκας: τίτλος εφημερίδας της Χαλκίδας.

ντρίτα: κατευθείαν.

πεζά: πεζά γράμματα, όχι κεφαλαία.

τζάμια: γυαλιά.

π ὠ λ η σ ι ς » ἄρχισε να διαβάζει ὅλος άνεση
«Λ ὀ γ ω »...

— Σ σ σ σ ι γ ἄ !... του κάνω εγώ απλώσαντας τα
δυο μου χέρια αψηλά του: Δε θέλω να το μάθει ο για-
τρός... Να πουληθεί πρώτα — κι ύστερα.

Ο άνθρωπος, συμφώνησε, αλλά δεν ήξερε — τι;
«Ν α μ η ν τ ο δ ι ἄ β α ζ ε δ ι ὀ λ ο υ;»

— Είμαστε, λέω, κι οι δυο αλαφροϊσκιωτοι! γι' αυτό!

— Εγώ, λέει... αλαφροϊσκιωτος; Κούφια κι άπιαστα...

— Όχι αδερφέ! τι ιδέα!... Ο γιατρός, λέω, κι ελόγου
μου!

Τότε και δαύτος συνέχισε: «Λ ὀ γ ω ἀ ν α χ ω -
ρ ῆ σ ε ω ς π ω λ ε ί τ α ι ἐ π ε ι γ ὄ ν τ ω ς ε ἰ ς
τ ἰ μ ῆ ν ε υ κ α ι ρ ί α ς , δ ι ὠ ρ ο φ ο ς ο ἰ κ ί α
κ α τ ἄ λ λ η λ ο ς δ ι ἄ κ λ ι ν ι κ ῆ ν ».

— Εκτός, αν παρουσιαστεί αγοραστής, λέω, ο ίδιος.
Στην περίπτωση αυτή, προτιμάται.

— ...Ὡστε θα εκπατριστείτε; μου κάνει με έτοιμη
ευγένεια. Μας είναι ιδιαιτέρως απάρεσκον.

Ύστερα, με συμπαθητική μειλιχιότητα: «Δυστυχώς,
αμφιβάλλω αν θα σας βρεθεί αγοραστής... Ἦδη, το μυ-
στικόν είναι κοινόν! — ὅλη η πόλις το ξέρει»...

— Τι πράμα; λέω καθώς μπλάβιαζα.

— Ὅτι κρατάει φαντάσματα στο σπίτι!

— Μπρε τι λές;

— Ακριβώς. Αι ποτέ ιδιοκτήτριαι — τρεις αδελφαί
Αιγυπτιώτισσαι, το επισκέπτονται, αν και προ πολλού
τεθνεύσαι. Χθες ακριβώς το επεσκέφθηκαν.

— Μπρε τι λές;

— Ναι, ναι, ναι... Τας είδαν οι κύριοι Μακής και
Πετάμενος, ο ίδιος ο γιατρός κι η δ/νίς Αντιγόνη.

— Η δ/νίς; Αυτή... η Αυρηλία; Είναι κι αυτή αλαφροϊ-
σκιωτη; Μα αυτή, πρώτον έλειπε στο μυτοκολλητόν τετ-
α-τέτιον της, έπειτα ήμουν μπροστά στη σκηνή — είπε
ὄ χ ι !

— Το είπε λέει η ίδια, εξεπίτηδες, για να μην ανησυχήσει ο Κύριός της. Της πήρε η εφημερίδα μας, συνέντευξη!

— Βρε την αγαπητουλούουου-ου!... Βρε τι ψεύευσισσα!

— Τες είδε λέει, έτσι λέει... Τες συνάντησε λέει καθώς βγαίνουν. Μάλιστα λέει πως και «τα 'πανε» καθ' οδόν μεταξύ τους.

— Αυτή, λέω, με τα φαντάσματα;... Και τι της είπαν — σας είπε;

— Της περιέγραψαν λέει το ναυάγιο όπου πνιγήκαν κι οι τρεις. Το υπερωκεάνειο, της είπαν, προσέκρουσε σε μια τεράστια χελώνα. Ήταν τόσο μεγάλη — να, σαν μια μικρή νήσος!... Είχε κι ένα μικρό δάσος στο καύκαλο με παραδείσια πτηνά!

Άκουγα κι όσο πάει και μαγεύομουν... Καλά την είχε πει ο γιατρός «η καημένη». Ένα δάσος — σε καύκαλο!... Τι θαύμα!... Τι υπέροχο! Και μου 'ρχονταν τώρα σαν τύφλα η κουβέντα της, σαν παίξιμο μικρών παιδιών σ' έναν κήπο. Της άξιζε που την είπε «δ/νίς» «Τα πουλιά —λέω— κελάηδαγαν;»

— Τραγούδια επουράνια!... Καναρίνια... παπαγαλάκια... ατσάραντοι* ... άσπρα κοτσίφια κι αηδόνια.

...Αχ, αχ, αχ!... Τι ωραία να προσκρούς σε χελώνα... Καλά, λέω, όμως σου 'πε η δ/νίς, τα πουλιά αυτά τι γίνονταν όταν έκανε κάνα μακροβούτι η χελώνα;

— Απλούστατα: Έκαναν μερικές βόλτες εναέριες, έως που να ξαναβγεί στην επιφάνεια.

— Αχ, αχ, αχ!... Και τότε αυτά ξαναπήγαιναν!

— Αμέ;

— Και θα ξανάρχιζαν, λέω, το τραγουδητό και τις γαργάρες των τρίλιων* .

ατσάραντος: το πουλί φλώρος.

— Βεβαίως. Και το αλληλοκουνηγητό στα κλαδάκια.

— Έλα Χριστέ και Παναγιά!... Κι έμεινα με το στόμα ανοιχτό... Εκείνα μου, τα ως χαυλιόδοντες, σκυλόδοντα, μου έξεχαν σαν δυο καμπτές κιμωλίες. «Θα χρειαστεί να τα κόψουμε —μου 'χε πει ο γιατρός— τουλάχιστον δυο πόντους σε μάκρος. Έτσι, δε θα σε ξαναλένε μπουλντόκ!».

— Γι' αυτό σας λέω... μου συνεχίζει ο συντάχτης μας. Είναι απίθανον να σας βρεθεί αγοραστής, έστω κι αν εσείς αποδημήσετε. Αλλά το απιθανότερον όλων είναι, αγοραστής να 'ναι αυτός.

— Ποιος «αυτός»;

— Ο γιατρός. Το σπίτι που επείγεσθε να το ξεφορτωθείτε από πάνω σας, επείγεται να το ξεφορτωθεί κι αυτός επίσης.

— Γιατί;

— Για τους ίδιους με σας λόγους.

— Σας το 'πε ο ίδιος;

— Να, λίγο πριν 'ρθείτε σεις, είχαν έρθει, και μου 'φερε κι αυτός ένα «επείγον» του. Το ίδιο μου είπε κι αυτός: «Με χοντρά πεζά και σε πλαίσιο». Και τραβάει ένα χαρτί απ' το συρτάρι του: «Ορίστε — διαβάστε το!»

Κι εγώ το διάβασα: «Επείγουσα Ζήτησις. Ζητείται οίκημα δι' επείγουσαν μετακόμισιν οδοντοϊατρείου. Ενοίκιον ικανοποιητικόν»...

Πετάχτηκα, κατασυγκινημένος στο δρόμο. Πλάι μου οι νεροφούσκες του Ευρίπου, γυρνόφερναν τους αιώνιους χορούς των. Ως σφίγκοι στροφιλίζονταν οι δίνες* του, λες κανενός κλωστηρίου ταπήτων... «Τ' είν'

τρίλια: αρμονικός συνδυασμός από ήχους που εκτελούνται ταυτόχρονα.

δίνη: (η)· περιστροφική κίνηση νερού, στρόβιλος.

ε κ ε ί ν α ;» αρωτάω κάτι αγιόπαιδα* που —συναγμένα— χαχάνιζαν. Στο ρέμα, κάτι ως κλουβιά, ανεβοκατέβαιναν σαν που —ναυαγισμένοι— επνίγονταν...

«Από κάποιο καφενείο, λέει, θα 'πεσαν δυο τρεις καρέκλες και πάνε... Τήρα κάτι κολοτούμπες που κάνουν!». Τραβώντας την «πεπατημένη» εκ συνήθειας, βρέθηκα μπρος στο οδοντοϊατρείο σαν 'νας βλάκας. Κάνω μια μεταβολή κι όπου φύγει μου.

Στρέψαντας κατά το «περίπτερο» διάβηκα όπισθεν από την ουρά της Αντιγόνης. Με τα μπράτσα της η δ/νίς, ακουμπιστά στο περβάζι του και τα «πίσω» της τουρλωτά και μεσάτα, τα «κανόνιζε» τετ-α-τετ με τον μάγκα της, ρίχνοντας και καμιά ματιά στο Ιατρείο...

«Δεν πρόλαβα ... (την άκουσα να λέει). Τις έδωσε σε δυο μικρούς να τις πετάξουν! Κατευθείαν, στη γέφυρα —τους πρόσταξε!...»

Τότε, κατάλαβα... Οι τρεις άδειες καρέκλες ταξίδευαν για το νησί των θαυμάτων... Παπούτσι από το σπίτι σου... Σ' αυτές οι τρεις Κυβγίες θα κάθονταν, κάτω απ' τις τρίλιες των γλάρων!

Προχωρήσαντας, διασταυρώνουμαι, με το γιατρό κ. Τσαμπούνη. Για να ιδώ —λέω— τι τσαμπούνησε και ο κ. Τσαμπούνης; Από πού κι ως πού να πηγαίναμε για τουρλιά και μπεκάτσες μαζί; «Δε μου λες —του λέω— τι ιδέα σου για κυνήγι αδερφέ; Και πού το 'ξερες, στο οδοντοϊατρείο, να ρωτήσεις;»

— Δεν ήταν αυτός ο λόγος..., μου λέει.

— Αλλά, ποιος;

— Άκουσε, θα στο πω με δυο λόγια.

— Είμαι όλος αυτιά.

— Κι όλος δόντια!

αγ(υ)ιόπαιδα: παιδιά του δρόμου.

...Μπρε θα στον κάμω 'γω —επιφυλάχτηκα— στο βριζίδι μια διάρα... Θα στον κάμω να σωριαστεί χάμω ανάσκελα και να τον βρέχουν με ξίδια...

«Το λοιπόν;» λέω.

Θα τον κάμω να σεληνιαστεί αυτός κι όχι εγώ.

Καθώς, λέει, ακροάζομαι έναν ασθενή στο φαρμακείο, ζήτησαν έναν γιατρό στο τηλέφωνο. «Μ π ρ ο ς ! κάνω, π ο ι ο ς ε κ ε ί ;» Τότε, μια γυναικεία φωνή, μου... τηλεβόησε ταύτα: «Σ π ε ύ σ α τ ε !... Στο οδοντοϊατρείο του Καλλίνικου, ένας κύριος... ένας κύριος Γιάννης...»

»— Γιάννης... της απαντώ, δεν θα πει όμως τίποτα. Τ' όνομά του το ξέρετε;

»— Μα, όχι... Είμαστε ξένες και σπεύδουμε να προλάβουμε το τρένο— Είναι ένας κύριος, που, με συγχωρείτε,... μοιάζει, λέει, σαν μπουλντόκ!... Αχ, τρέξατε, δείχνει πολύ άσχημα σημεία!»

Κατάλαβα, λέει, ότι επρόκειτο για σένα.

...Αχ!..., κάνω μια, και σωριάζομαι.

— Ξ ί δ ι !... Ξ ί δ ι !... ακώ μες στο βύθος μου, που καμπόσοι εγκarίζαν.

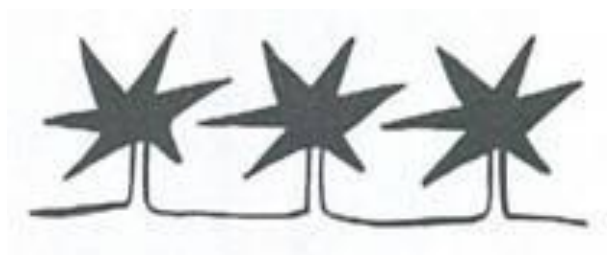
— Δ ε ν ε ί ν α ι τ ί π ο τ ε !... ξανακώ το γιατρό... Κ ρ ί σ ι ς ε λ α φ ρ ά ς ε π ι λ η ψ ί α ς !...

Και τον ένιωσα, να (με το ρολόι του στο χέρι) μου μετράει τους σφυγμούς μου...

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Το διήγημα πλέκεται γύρω από μια φάρσα. Να την επισημάνετε και να βρείτε:
 - α) πώς εξελίσσεται. Βγαίνει κανένα συμπέρασμα;
 - β) ποια είναι τα αποτελέσματά της;
2. Η φάρσα ξεκινάει από λογικές καταστάσεις που καταλήγουν όμως στο παράλογο. Πώς γίνεται αυτό;

3. Με ποια μέσα πετυχαίνει ο συγγραφέας να δώσει κωμικές καταστάσεις;
4. Να επισημάνετε τις εκφραστικές και γλωσσικές ιδιότητες. Ποιος ο ρόλος τους στην όλη ατμόσφαιρα του διηγήματος;

Γιάννης Σκαρίμπας (1897-1984)

Πεζογράφος και ποιητής από τους πιο ιδιότυπους της γενιάς του μεσοπολέμου. Γεννήθηκε το 1897 κι έζησε στη Χαλκίδα. Στα γράμματα εμφανίστηκε με τη συλλογή διηγημάτων Καημοί στο Γριπονήσι. Άλλα πεζά έργα του: Το Θείο Τραγί (διηγήματα), Μαριάμπας (μυθιστόρημα), Το Σόλο του Φίγκαρο (μυθιστόρημα), Ο Ήχος

του Κώδωνος (θέατρο). Ποιητικά: Ουλαλούμ, Εαυτούληδες. Κατά το 1936 εξέδιδε το περιοδικό Νεοελληνικά Σημειώματα. Το έργο του κυκλοφόρησε στη σειρά των εκδόσεων Νεφέλη.

Δημήτριος Γαλάνης (1879-1966), Αγροτικό Τοπίο, ξυλογραφία

Εύρηκα
(Διήγημα)

Το διήγημα ανήκει στη συλλογή *Ο ομογενής Βλαδίμηρος* (1936).

Περπατούσε μοναχός του και πήγαινε κατά την παραλία, κάθε πρωινό, κατέβαινε διαγώνια κι όλο έσιαζε πάνω στους ώμους του ένα ζακέτο κουρελιάρικο. Απαράλλαχτα όπως ύστερις από μεγάλο ξενύχτι, ένας μεγάλος γλεντζές, σε μια μεγάλη πολιτεία και στην καρδιά του χειμώνα, έτσι με το ίδιο αυτό ύφος θα 'σιαχνε το πλούσιο πανωφόρι του. Κι όπως σας το 'λεγα, έσιαζε κι ο δικός μας οληνώρα το ζακέτο του και πήγαινε, μ' ένα παραστρατισμένο βηματισμό αρκούδας, με κάτι παραπατήματα συγκρατητά, ξυπνούσε και πήγαινε κατά την παραλία του Ελληνικού*. Λίγο πριν από την Εκκλησία έκανε στάση, ανάμεσα σε κάτι μάντρες χαμηλές και μισόχτιστες, κοίταζε μπρος του, σα να τα ξέκρινε* για πρώτη φορά τα όσα αντίκριζε, τ' άνοιγε κι άλλο τα σκέλια του, και στεκόταν έτσι ολόρθος, μα όπως είναι οι άλλοι άνθρωποι άμα κάθονται. Όπως είναι και τ' αλόγατα άμα κοιμούνται ολόρθα. Εκεί έβγαζε από την τσέπη ένα λαθραίο καπνό, και πάλι ξεκινούσε σε λίγο, με το τσιγάρο στο στόμα, δίχως να τ' ανάβει, και προχωρούσε κατά την παραλία, όπου δεν έφτανε ποτές του, γιατί δεν του έτυχε ακόμη να 'χει δουλειά ως εκεί κάτω.

Ελληνικό: προάστιο των Αθηνών στην παραλιακή οδό προς το Σούνιο. Στην περιοχή του βρισκόταν το κεντρικό αεροδρόμιο των Αθηνών.

ξεκρίνω: διακρίνω.

Δρασκέλιζε τις πέτρες στα δεξιά κι άραζε πάνω από το πηγάδι που ανοίγαν κάτι δικοί του, βοηθοί του από το Χασάνι*, στ' αγρόχτημα του Χαριτάκη. Έκανε πως τους κοίταζε. Τους έλεγε μια κουβέντα τούρκικα και στηριζότανε στο μαγκάνι να τους βλέπει καλύτερα που βγάζαν τα μπάζα. Ακόμη βρισκότανε στην αρχή, μόλις πέντε μέτρα βάθος, δυο φουρνέλα μια δουλειά. Το τελευταίο το ρίξανε χτες. Για τούτο τον περίμεναν το Χατζή, να καταλαγιάσει, να τις ξαφρίσει τις πρωινές του γρουσουζιές και να το πει στο πόσα θα βρίσκαν το νερό. Το 'ξερε πως τον περίμεναν. Έγειρε, έθριψε μια χούφτα μπάζα, μια δεύτερη χούφτα, την έθριψε, την ανέβασε ίσαμε τ' ολόζαρο αλκοολικό του μούτρο, την οσμίστηκε, και κατόπι:

— Από την άλλη μεριά, αν άνοιγες πηγάδι, θα 'βρισκες νερόν εις τα τριάντα, από εδώ που άνοιξες θα βρεις εις τα σαραντατρία, εις τα σαραντατέσσερα, και εις τα σαρανταπέντε, αλλά πριν νερόν δε θα βρεις! Δήλωσε ο Χατζής με την αρμενοπόντια λαλιά του στο Χαριτάκη, που ήτανε ο ιδιοκτήτης, που ήτανε τραπεζιτικός υπάλληλος, που ήτανε λίγο κουτσός, και λιγομίλητος, και τσιγκούνης, κι ανύπαντρος. Κι οι εργάτες όλοι, κι ο Χαριτάκης αυτός, το κατέχαν πως όταν ο Χατζής έλεγε μια κουβέντα, πηγαδάς από τα γεννησοφάσκια του, ήταν αλάθευτη κουβέντα. Στα σαρανταπέντε το λοιπόν... Κι επειδής δεν του άρεζε καθόλου αυτό το μούτρο του Χαριτάκη, ολοστρόγγυλο και πάντα καλοκαιρινό, και κοκκινέλικο, σαν του ανθρώπου που κάνει γυμναστική, και κοιμάται νωρίς και δεν πίνει ποτές του, επειδής δεν του άρεζε καθόλου το μούτρο, άναψε ο Χατζής το τσιγάρο και τράβηξε αντίκρυ, ψηλότερα, στο χτήμα του Γιαμαρέλη, όπου ανοίγαν άλλοι εργάτες του ένα άλλο πηγάδι, μα που στα τριανταεφτά τσαλαβου-

Χασάνι: παλιότερη ονομασία περιοχής του Ελληνικού.

τούσαν κιόλας μέσα στο νερό που το 'χανε βρει από προχτές. Το βαρούσαν τώρα το πηγάδι και του ανοίγαν μπούκες δίομισι μέτρα για να 'χεις την ησυχία σου κι ούτε μ' ανεμόμυλο, ούτε και με μοτέρι να σώνεις να του το πάρεις το νερό. Πήγε το λοιπόν εκεί ο Χατζής, όχι μόνο επειδής δουλεύαν οι καλύτεροι εργάτες κι ήτανε πια σήμερα αύριο να τα πλερωθεί τα λεφτά του όλα, μα γιατί ένιωθε και συμπάθεια μεγάλη για το Γιαμαρέλη. Και τι εστί Γιαμαρέλης;

Ήταν ένας κύριος ακόμη νέος, ξανθός, με μεγάλα μάτια, με κάτι φρύδια γυναικεία, σαν τα σημερινά ξουρισμένα γυναικεία φρύδια, και περπατούσε σαν παιδί μέσα στο περβόλι του και κυνηγούσε τα μερμήγκια πάνω στ' αμπελοφάσουλα, και τις ακρίδες με τον παναμά* του, έναν ακριβότατο ιταλιάνικο παναμά, και μόλις έβλεπε το Χατζή να στέκει στην πόρτα, τα παρατούσε όλα και σίμωνε, κι έπιανε ψιλή κουβέντα μαζί του. Ήταν ένας Έλλην διαβιώσας εν τω εξωτερικώ που είχε παντρευτεί μίαν Ελληνίδα εν τω εξωτερικώ διαβιώσασαν, κι ήτανε κι οι δυο τους από τα νησιά, από τους πατεράδες και τους παπουλήδες τους, νησιώτες αρχόντους, παραλήδες ακόμη τα μέγιστα. Όπως είπαμε, είχαν κάνει σεργιάνια* στις Ευρώπες. Και κουταμάρες. Και βαργωμάρες*, και άλλα πολλά, πολλά μαραφέτια ανίας σαν αυτοκτονίες και σαν την Παναγία των Παρισίων, και σαν τα κανάλια της Βενετίας. Τα μεγάλα και τις παρόδους, τέλος πολλά, και τώρα, μεταπολεμικώς οι δυο τους, ξακολουθώντας τα σεργιάνια και κάνοντας χάζι μεγάλο, και με την ανία τους περισσεμένη, και μ' ένα είδος εγκαρτέρησης, και μ' ένα είδος πίκρας αδικαιολόγητης, όπως τυχαίνει να γίνεται και σ' άλλους ανθρώ-

παναμάς: θερινό ψάθινο καπέλο.

σεργιάνι: περίπατος, εκδρομή.

βαργωμάρες: παράπονα, δυσφορίες.

πους, είχαν αγοράσει το οικόπεδο αυτό, εκεί δεξιά, και φτιάξαν το σπίτι τους και το περιβόλι τους, και βλέπανε μόνο κάτι φίλους παλιούς που ερχότανε από την Αθήνα και στήνανε την παρέα στη βεράντα τους. Οι περισσότεροι από τους φίλους ήτανε γουστόζικοι τύποι και λέγανε μερακλίδικα τα όσα απομέναν, τα πολλά που απομέναν ακόμη να γίνουνε για να προκόψει το μποστάνι, και για τον Τσαλδάρη* λέγανε, και για τον Κονδύλη*, και για τους άλλους νεκρούς. Αυτά γινότανε τ' απόγεμα κι άμα βουτούσε ο ήλιος πίσω από την Καστέλλα, κι απλωνόταν τριγύρου, μέχρι Αίγινας και Καβουριού εκείνο το χρώμα της πορσελάνας, της πορσελάνας που φτιάνουνε, λέει, στην Κοπεχάγη. Τέλος. Μια περίφημη πορσελάνα. Αυτά όλα το βράδυ άμα βουτούσε ο ήλιος και άμα το θυμάρι αρχινούσε τις μοσκοβολιές του από τον Υμηττό. Αλλά τα πρωινά, η κατάσταση διάφορη. Η Καστέλλα αλλιώτικη μέσα στην πάχνη. Σαν τ' αυγό που ξεχωρίζει πάνω από την άρμη, που το βάζεις τ' αυγό για μεζούρα κι αυτό σηκώνεται και πλέχει, κι η Αίγινα θολή, και πίσω χαμένος ο Λυκαβηττός κι η Ακρόπολη. Κάτι τέτοια πρωινά, έκανε την εμφάνισή του ο Χατζής, έφτανε στην πόρτα και καλημέριζε τον Γιόχαν Γιαμαρέλη. Ήταν αμοιβαία η συμπάθεια. Κάπου κάπου φυσούσε κι εκείνος ο τρελός αέρας του Ελληνικού και σήκωνε τη σκόνη σαν φλόγες — σαν εκείνες τις φλόγες που τις δαιμονίζουν οι πυροσβεστικές αντλίες στις πυρκαγιές. Ο Γιόχαν έκλεινε τότες τα μάτια, περίμενε να πε-

Τσαλδάρης: (Παναγής). Πολιτικός αρχηγός του λαϊκού κόμματος από το 1922 και αντίθετος στην πολιτική του Ελ. Βενιζέλου.

Κονδύλης: (Γεώργιος). Στρατιωτικός και πολιτικός. Το 1935 κατέλυσε τη δημοκρατία και έγινε δικτάτορας. Ο Τσαλδάρης και ο Κονδύλης είχαν πεθάνει στις αρχές του 1936.

ράσει το μπουρίνι* και κατόπι χαμογελούσε του Χατζή, που αυτός δεν είχε συνήθιο να τα κλείνει έτσι τα μάτια του, μα πολεμούσε να κάνει κάτι σαν το Γιόχαν και δεν το κατάφερνε. Καθότανε στο πεζούλι της πόρτας και του άρχιζε κουβέντες για κάτι δουλειές που είχε αρχίσει, που έλεε να τις αρχίσει εκεί αντίκρυ, κάτω στα Δικηγορικά. Και πως δεν είχε κέφια. Και πως τα Σάββατα, που πήγαινε να δει τη φαμελιά του στην Κοκκινιά, πήγαινε με τα πόδια να τους δει, γιατί δεν είχε βγάλει εισιτήριο, παρά σκολνούσε λέει νωρίτερα για να προλάβει να πάει με τα πόδια, το Σάββατο όλα του φαινότανε πιο στενόχωρα και καθότανε, αυτός κι η γυναίκα του, στο κατώφλι της παράγκας και μιλούσανε για τις δουλειές, για κείνα τα πηγάδια κάτω στα Δικηγορικά, να τις αρχίσει, να μην τις αρχίσει... Να τ' ανοίξει, να μην τ' ανοίξει. Μιλούσανε και για το πηγάδι του Χαριτάκη, που θα 'βρισκαν το νερό στα σαρανταπέντε. Και για το μούτρο του Χαριτάκη...

Σε λίγο ο Γιόχαν Γιαμαρέλης έκανε πως πήγαινε μέσα να πληροφορηθεί αν ξύπνησε η γυναίκα του, που ξυπνούσε μόλις μεσημέριαζε ο Θεός τη μέρα. Κι ο Χατζής έφευγε, γιατί δεν του άρεζε να στέκει στην πόρτα, να κάθεται στο πεζούλι της και ν' απομένει μοναχός, χωρίς κουβέντα.

Έφευγε το λοιπόν και περπατούσε μέσα από τους στριμμένους, τους λακουβωτούς και κατασκόνιστους δρόμους του Ελληνικού, δρασκελούσε τις εγκαταλειμμένες μάντρες, με τον ήλιο του Υμηττού ακόμη πίσωθέ του, με το ζακέτο ανοικονόμητο στις πλάτες του, και ροβολούσε τις κακοτοπιές να βρει μια κουβέντα, μια παρέα, μια φημερίδα τέλος εκεί στο περίπτερο της τρίτης στάσης. Και το περίπτερο της τρίτης στάσης ήτανε σαν ένα κατάστημα δίχως οροφή, υπαίθριο, ένα καμαρίνι

μπουρίνι: ισχυρή ανεμοθύελλα.

θεατρίνας, με το δρόμο στα πόδια του, με τα λεωφορεία της Βούλας και της Γλυφάδας σαν κατσαρίδες υστερικές στα πόδια του, και που το κρατούσαν κάτι αδέρφια, κάτι ξαδέρφια, κάτι αιχμάλωτοι και τραυματίες πολέμου, πολέμων Μηδικών και Καρχηδονιακών, κι όπου ο Χατζής δεν έβρισκε παρέα του γούστου του, και φτου κι από την αρχή ξανάπαιρνε τον ανήφορο του Ελληνικού, μέσα στο μεσημεριάτικο τώρα ήλιο, και πηγαινόφερνε το ίδιο όπως και τα πρωινά από μισόχτιστη μάντρα σ' ατριγύριστο οικόπεδο, ασυμμάζωχτος, λυπητερός, ζόρικος, και νοσταλγός, και ξένος... Και πάντα σαν αρκουδιάρης και σαν την αρκούδα του αρκουδιάρη. Γύρευε παρέα, γύρευε κουβέντα, κι ανεβοκατέβαινε, στηρίζονταν να ξαποστάσει σε κάποια μαναβική σούστα, την παρατούσε, πήγαινε πιο γρήγορα μπρος, κι ώσπου να γύρει ο ήλιος και να σβύσει η μέρα, δεν είχανε σταματημό τα σύρε φέρε του.

Πολλοί τους φίλοι, καθώς είπαμε, άμα έγερνε ο ήλιος και κατασταλάζαν ιλαρότερες* οι ώρες του καλοκαιριού, καταφτάναν οι φίλοι πλείστοι από την Αθήνα και γέμιζαν καρέκλες τη βεράντα τους. Μια βαβυλωνία συζήτησες. Για τη χτηνοτροφία, για τη μελισσοκομία και για άλλα ουσιώδη θέματα νεοελληνικά. Γινόταν μεγάλος σαματάς και το τοπίο, όσο κι αν ήταν αυτή η βραδινή ώρα η πιο ταιριαζόμενη για τις ομορφιές του, μίκραινε θαρρείς και θα ζόφωνε* — αν δεν πρόβελνε κατά παραγγελία περίπου αυτή την ώρα ο Χατζής ν' ανεβαίνει την ανηφοριά του Σοφιανού και να βηματίζει, να τετραποδίζει, τραβώντας για τα Σούρμενα, το ίδιο όπως κατηφόριζε τα πρωινά. Και τότε ο Γιόχαν ανάσαινε λες καλύτερα, άρχιζε να μιλεί στους άλλους για το Χατζή, για τις κουβέντες τους, για τις παρέες τους, να πληρο-

ιλαρός: φαιδρός, χαρούμενος.

ζοφώνω: σκοτεινιάζω.

φορεί «πώς η σιλουέτα, η περπατησιά του Χατζή συμπληρώνει το τοπίο του Ελληνικού, πως δίχως αυτόνε νόημα δε θα είχε ο κατήφορος, ο ανήφορος, οι μισόχτιστες μάντρες, οι βράχοι, ολάκερη η φύση θε να 'στεκε ορφανεμένη δίχως το Χατζή!» Η γυναίκα του έφτιανε κάτι λυρικά χαμόγελα (τα ίδια όπως όταν απάγγελνε Καβάφη με γαλλική προφορά) κι οι φίλοι ακούανε αυτή τη φιλολογία που βαστούσε πολύ περισσότερο απ' ό,τι τα γράφουμε εμείς τώρα. Ο Γιόχαν, αφού χαιρότανε πρώτα τα χαμόγελα της γυναίκας του και τους θησαυρούς των φίλων, και συλλογιζότανε μια φευγαλέα στιγμή τις τελευταίες τιμές του Κλήριγκ* , μια εξαιρετώως φευγαλέα στιγμή, έσπανε το κεφάλι του να θυμηθεί κατόπι σε πιο γνώριμο του πρόσωπο, γνώριμο μούτρο, κεφάλι, έκφραση, σε ποιάνε συγκινημένη του ώρα του τελευταίου αξέχαστου πολυταξιδεμένου καιρού έμοιαζε αυτός ο προλετάριος Χατζής. Έσαχνε. Τις αναμάλλιαζε τις θύμησές του, έσαχνε, και δεν έβρισκε, και δεν έπαυε ωστόσο να γυρεύει, μ' εκείνο το πείσμα που μόνο οι μορφωμένοι άεργοι το κατέχουν. Και το κατέχουν, όπως παρατήρησα, απεριόριστα αυτοί οι κύριοι. Οι ταξιδεμένοι τους καθώς κι οι παντάπασι αταξίδευτοι.

Ακόμη κι εκείνο το χαμόγελο της γυναίκας του ήταν ένα ερεθιστήριο για να ξαναρχίσει να γυρεύει ποιόνε του θύμιζε ο Χατζής.

Όσπου καθώς πέρασαν και περνούσαν οι μέρες και γινότανε με το χινόπρωρο μια γαλήνη μέσα στον άνθρωπο σαν εκείνη την πορσελάνα της Κοπεχάγης, στα μέσα του ανθρώπου μια σκληρότατη πολυτελέστατη πορσελάνα, έφτασε ένα ιδιαίτερο πρωινό, πέντε η ώρα κι αφού απόσωσε τον καφέ του ο Γιόχαν, μονάχος, αναστηλώθηκε, συλλογίστηκε, ξέχασε πως συλλογιέται, απόλησμονήθηκε, μια λησμονιά σαν τρεις χιλιάδες σελίδες

Κλήριγκ: είδος χρηματιστηρίου.

με παραμύθια για παιδιά... Το ξέχασε έτσι πως συλλογίζεται, βγήκε στη βεράντα και τότες, μέσα στο πεντακάθαρο φως, μέσα στο περιβόλι που ήταν έρημο, είδε το Χατζή, να πηγαινοέρχεται, σα χαμένος, με το ζακέτο στο μπράτσο, μανισάρης* , χαμηλοβλέπας... Ο Γιόχαν κατέβηκε τα σκαλιά της βεράντας (είχε ένα πλαίσιο μωσαϊκό στη βεράντα που δεν τον ικανοποιούσε και λογάριαζε να πάει να βρει το μηχανικό και να του τα ψάλει), με το νου του πότε στο μηχανικό, πότε στο Χατζή... Ο μηχανικός ήταν ένας λαμπρός λιγομίλητος κύριος που είχε οικογενειακά βάρη και πλήθος άλλες σκοτούρες.

«Ποιες άραγε να είναι οι σκοτούρες του;» ρωτήθηκε ο Γιόχαν, άμα κατέβηκε πια και το τελευταίο σκαλοπάτι.

— Ε! Χατζή, πηγαίνεις, έρχεσαι, με τα ρούχα σου τα 'βαλες και σεκλετίζεσαι!

Ο Χατζής σταμάτησε. Όπως άμα κόβεται όλος μονομιάς ο αέρας στο πανί της βάρκας, κάτω στα θεμέλια του λιμανιού.

Κι ο Γιόχαν ξέχασε το μηχανικό του και πλησίασε μαλακά το Χατζή, του 'δωσε μαλακά μια στον ώμο, και με τη φωνή μαλακότερη:

— Το μούτρο σου αλλιώτικο είναι σήμερα, Χατζή. Οι δουλειές σου δεν τα πηγαίνουν καλά, σου το έλεγα πως με τις τιμές που γυρεύεις...

— Ανάθεμα στους δουλειές, όλους τους δουλειές, εγώ δεν θέλω, τους βαρέθηκα. Μοναχός φουκαράς είμαι. Φουκαράς, και μαύρο σπίτι, μαύρο το ζωή... Δε βαστάω αφεντικό. Πολλά τράβηξα και τώρα πέφτουν απάνω άλλες ζημιές και σακατεύουν εμένα, δέρνει το κεφάλι μου, φουκαράς άνθρωπος, σπλάχνα μου πονούν, κεφάλι μου άδειο είναι, χέρια μου, πόδια μου κομμένα είναι... Μαυρίλα πράματα γίνονται αφεντικό!

μανισάρης: οργισμένος.

Και μόλις που τ' απόσωνε, κάθισε στο πεζούλι της κουζίνας και μόλις κάθισε, μουγγά, με μια δύναμη και με μιαν άπειρη εγκατάλειψη ζώου, άρχισε να κλαίει, ν' ανεβοκατεβαίνουν οι ώμοι του, να κλαίει, κι ήταν αυτό ένα αναπάντεχο πράμα που σ' άρπαζε, με την αταίριαστη, ασουλούπωτη δύναμή του, τον έπιασε κι ένας βήχας, όπως άμα καταπίνεις στραβά, κι άρχισε να βήχει και ν' αναταράζονται οι πλάτες, κι οι κοιλιές του και να μη σώνεται ο βήχας του. Για να συνεφέρει σήκωσε το κεφάλι, τα μάτια του, τα δάκρυα, τα μάγουλά του...

— Ανάθεμα στους δουλειές, νερά, φουρνέλα, ο ένας κι ο άλλος, όλοι Χατζή εφώναζαν και Χατζή πάγαινε, μα μόνο σπίτι του, Κοκκινιά, στο σπίτι του δεν πάγαινε παρά Σάββατον και το γυναίκαν ήταν έγκυο κι επειδή η φτώχειαν, και δεν μπορούμεν, γυναίκα εγύρεψε μαμήν, βότανα έκαμαν, δια φτώχειαν γιατρόν δεν έχομεν, και χτες παγαίνω Κοκκινιάν και γυναίκαν, μου λένε, γυναίκαν απόθανε... Γυναίκαν μου, απόθανε, μου λεν και βλέπω, σπίτι μπαίνω, κάμαρα μπαίνω και βλέπω, αφεντικό, γυναίκαν...

Και σταμάτησε, ανέβασε μ' ένα μωρουδιακό κίνημα τα χέρια του στα μάτια, ένα κίνημα που να μην καταλαβαίνεις αν είναι πείσμα ή απελπισιά.

— Κάθισε, Χατζή, να πεις έναν καφέ. Μην κάνεις έτσι, άνθρωποι είμαστε όλοι μας κι ο θάνατος... Τα ξέρεις, σήμερα είναι για το δικό σου σπίτι, αύριο για το δικό μου, το ίδιο έρχεται και ξολοθρεύει. Να πεις έναν καφέ, να πιούμε μαζί.

Πήγε ο Γιόχαν, έσκυψε κατά τη μεριά της κουζίνας. Ήτανε συγκινημένος. Κι όχι ψεύτικα. Ωστόσο, η ευχαρίστησή του που συγκιनिόταν έτσι για τον πόνο του Χατζή, ήτανε χιλιάδες φορές μεγαλύτερη από τη συγκίνηση και τη συμπόνια του. Και θα 'ταν πολύ μεγαλύτερη ακόμη η ευχαρίστησή του, αν κατόρθωνε και να δακρύσει... Δεν το κατόρθωνε όμως. Ακούοντας το Χατζή, αυ-

τήν την ιδιαίτερη σημερινή φωνή του, την κομματιαστή του και την πόντια προφορά την έκανε πίκρα και παράπονο αβάσταχτο, ακούοντάς τον ένα δυο στιγμές πίστεψε πως θα κατόρθωνε να δακρύσει κι ο ίδιος. Δεν το πέτυχε... Ήρθανε οι καφέδες, κι ακόμη δεν το πετύχαινε. Τότες, με την ανημποριά του αυτήν, ξάναψε μονομιάς κι η κριτική του σκέψη, πρόσεξε πως αγωνίζονταν να κλάψει, και πως η προσπάθειά του αυτή ήταν ένα κωμικό κι απρεπέστατο πράμα. Σ' αυτόν τον κατήφορο (όπως του συνέβηκε πολλές φορές σ' άλλη περίπτωση) ήταν άξιος να τόνε βρει το Χατζή ανυπόφορο. Και θα τον έβρισκε σίγουρα ανυπόφορο, αν δεν τύχαινε να προσέξει τα χείλια του, τον τρόπο που ρουφούσε τον καφέ, τα χείλια που ηδονίζονταν και που ωστόσο τρέμαν ολόθλιβα. Κοίταξε καλύτερα τότες το μούτρο, ολόκληρο το μούτρο του φουκαριάρη και συντριμμένου ανθρώπου, πόπινε τον καφέ αναρουφώντας τα δάκρυα, κοίταξε τη σπασμωδική τυραννισμένη χερούκλα του... Και πάλι το κατασκότεινο μούτρο. Γύρευε να βρει και δεν το χόρταινε. Τα χείλια, η μασέλα, τα φρυμένα* ληστρικά μάγουλα, την όψη της απελπισιάς που δε θέλει πια να ξέρει τίποτες έξω από την ατέλειωτη μαυρίλα. Ο Γιόχαν κοίταζε, γύρευε. Αυτό το μούτρο....

Για να βρει κάτι άλλο και να ξεχαστεί κάπως (επειδή η προσπάθεια που είπαμε τον κούραζε, και δεν ήθελε να κουράζεται, του το είχαν απαγορέψει οι γιατροί στην Ευρώπη, να κουράζεται έτσι δωρεάν), γύρισε τη ματιά προς τον Υμηττό. Κατόπι προς την παραλία. Μια ακατάλυτη καλοσύνη Αττικής, με τους θεόξερους πρασινορόδινους βράχους, μια ομορφιά αναρροούσε κι ένα καταπέλαγο δασκάλεμα καλοσύνης... Και ταπεινότητας του ανθρώπου. Από την κάθε πέτρα, από την ανασεμιά της ξεραΐλας, κι από την πανέρημη γιδοτοπιά, σαν ό-

φρυμένα: στεγνά, ψημένα.

πως ο κορνιαρχός* άμα φυσά λιοβόρι* , το ίδιο έτσι ανάβαν και ροβόλαγαν τα μεράκια της αρετής σου. Έχει στην Ελλάδα κάτι παρόμοιες ανεμικές* ...

Γύρισε ο Γιόχαν και ξανακοίταξε το Χατζή. Τη μασέλα, τα μάτια που τ' αποχτήνωνε ο πόνος, εκείνο το πικρότατο στόμα. Κοίταζε χωρίς καθόλου να μιλάει και ξεσκιότανε για να θυμηθεί.

Τότες ο Χατζής, που ακόμη και μέσα στη θολούρα της απελπισιάς του δεν μπορούσε να στέκει χωρίς κουβέντα, σηκώθηκε. Κάτι μουρμούρισε, άνοιξε την πόρτα και πήρε όξω το δρόμο κατά την ανηφοριά του Σοφιανού.

Ο Γιόχαν προχώρησε από πίσω. Από την άλλη μεριά της βεράντας τον παρακολουθούσε. Τώρα που δεν τον είχε το Χατζή αντίκρυ του, τον καταλάβαινε, θαρρείς, και τον έβλεπε καλύτερα, τη μασέλα, τα μάτια, τη θυμωμένη χοντρή μύτη, το πρόσωπο της φτώχειας και της αγανάκτησης... Και ξαφνικά χαμογέλασε ο Γιόχαν, έγινε μέσα στο νου του σαν ένα φως, όπως αυτό που γίνεται απότομα στο διάλειμμα του κινηματογράφου, άμα σβήσουν τα ραβαΐσια* της οθόνης. Και θέλησε ο Γιόχαν εκεί όπου βρισκότανε να σταθεί και να φωνάξει: «Εύρηκα! Το μούτρο του Χατζή, είναι το ίδιο τραγικό όπως το μούτρο του Ουάλας Μπέρι! Ούτ' αδέρφια. Θυμήθηκα. Εύρηκα!» κι ήταν καταχαρούμενος που θυμήθηκε, που συνέδεσε τις ομοιότητες. Δεν του καίουνταν πια καρφί για τίποτις άλλο. Μόνο η χαρά του, η δύναμη της μνήμης του (όξω από τα ξανθά μαλλιά του, που ήταν η μεγάλη περηφάνια του, που τον εφτιάνανε σα Γερμανό τόσο, ώστε έσωσαν —από τα παιδιάτικά του

κορνιαρχός: και κορνιαχτός· σκόνη (κονιορτός).

λιοβόρι: βορειοανατολικός άνεμος.

ανεμική: θύελλα.

ραβαΐσι: ξεφάντωμα, φασαρία.

ακόμη χρόνια— να τον μετατρέψουν από Γιαννάκη σε Γιόχαν, είχε ο Γιόχαν και το καμάρι πως η μνήμη του δούλευε ρολόι κι έφτανε τους μεγάλους, εσώτερους κόσμους του...) τώρα τον πλημμύριζε και ξεχνούσε το Χατζή, εκείνη την πίκρα κι εκείνη την απελπισία. Τώρα ο Ουάλας Μπέρι, που ήταν ο αγαπημένος του ηθοποιός του κινηματογράφου, ένας από τους πιο κοσμοξάκουστους αυτήν την εποχήν, από τους αλτίσιμους αμερικάνους, και πάντα σε ρόλους λαϊκών τύπων. «Οι λαϊκοί, αχ, οι λαϊκοί τύποι εκφράζουνε μια τραγωδία, που είν' από την ίδια ουσία της ζωής μας». Ήξερε να τα χαίρεται τα κάτι τέτοια ο Γιόχαν. Τότε συγκινούσανε βαθύτατα, γιατί ήταν φίνος διαβασμένος άνθρωπος που είχε πολύ ταξιδέψει και που είχε καταλάβει πράματα πλήθος από τα σημερινά.

Κάθισε, ξεκουράστηκε. Αυτή η συγκίνηση των «μεγάλων εσώτερων κόσμων του» τον εξαντλούσε. Μα ήταν κι ευχάριστη. Ξεκουραζόταν και χαμογέλασε: «Χρειάζεται ο λαός, αυτή η τραγωδία του, αν η φτώχεια, αν η τόση εγκατάλειψη, η τόση ορφάνια, αν όλα αυτά απουσίαζαν, πολλές συγκινήσεις θα μας έλειπαν. Χρειάζεται για να πλουτίσουμε τον εσωτερικό μας κόσμο. Ακόμη και για να δοκιμάσουμε τη μνήμη μας... Είναι ωραίος ο λαός! Έχει κι αυτός τα δράματά του, τις ευγένειές του. Είναι ωραίος ο λαός και πρέπει να το λέμε. Να μην είμαστε άδικοι. Είναι ωραίος!»

Τανύστηκε ο Γιόχαν, ανέπνευσε. Αυτός ο ήλιος ο χαρωπός που βγαίνει πίσω από τον Υμηττό... Είμαστε λαμπρότατα, με τόσους Υμηττούς.

Και κατόπι τα μάζεψε τα χέρια, έσκυψε, και χύθηκε στις σκάλες όπως κάνουν τα παιδιά (καθώς ήταν περήφανος για τα μαλλιά του, καμάρωνε και γι' αυτήν την πλήθια παιδικότητα που επιζούσε ακόμη μέσα του), ύστερις από την τόση «κατανόηση του ανθρώπου», ύστερις από τόσους «κόσμους εσώτερους», ύστερις από

τόση μόρφωση και τόσες γλώσσες ξένες, φωνάζοντας, τρέχοντας και φωνάζοντας:

— Εύρηκα! Εύρηκα!

Φωνάζοντας για να ξυπνήσει στα ξαφνικά έτσι τη γυναίκα του που, άμα τα 'χε κλειστά τα μάτια της και τ' άνοιγε, ήταν ένα περίφημο πράμα η γυναίκα του.

— Εύρηκα! Εύρηκα!

Κι η γυναίκα του αγαπούσε, μια ή δυο φορές το χρόνο, να την ξυπνούν έτσι στα ξαφνικά. Αγαπούσε και τα γερμανικά μαλλιά του, τις ξένες γλώσσες του, τους λυρικούς κόσμους του, και πάνω απ' όλα τη μνήμη του, άμα γινότανε λαμπερή όπως λόγου χάρη τώρα. Και τον κινηματογράφο. Τους ηθοποιούς. Ήτανε γυναίκα πολύ αισθαντικιά που άμα ξυπνούσε έτσι στ' άξαφνα, καταλάβαινε πολλές μεγάλες φινέτσες και του έκανε ένα χαμόγελο μια στάλα, μια γλυκύτατη στάλα μεθυσμένου χαμόγελου που δεν καταλαβαίνει τίποτις.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες κοινωνικές τάξεις αντιπαραθέτει ο συγγραφέας και με ποιους εκπροσώπους;
2. Πώς αντιμετωπίζει ο συγγραφέας το Γιόχαν και πώς το Χατζή; Βρείτε χαρακτηριστικά χωρία που δείχνουν τη συναισθηματική του τοποθέτηση απέναντί τους.
3. Με ποιο τρόπο προχωρεί η αφήγηση; Να παρατηρήσετε τις εναλλαγές.
4. Ο Γιόχαν, ο αριστοκράτης, συγκινείται πραγματικά από το ψυχικό ξέσπασμα και τον πόνο του Χατζή; Ποια μορφή έχει η συγκίνησή του; Τι θέλει να δείξει μ' αυτό ο συγγραφέας;

Θράσος Καστανάκης (1900-1967)

Γεννήθηκε στην Πόλη. Το 1919 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι και σπούδασε φιλολογία και γλωσσολογία κοντά στον Ψυχάρη. Από το 1921 δίδαξε νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία στη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών της Σορβόνης. Έγραψε διηγήματα και μυθιστορήματα.

Ως πεζογράφος, διακρίνεται για τη συνθετική του δύναμη, την ψυχογραφική ικανότητα, την ειρωνική και κάποτε καυστική διάθεση και το έντονα προσωπικό ύφος του. Έργα: Μυθιστορήματα: Οι Πρίγκιπες (1924), Στο Χορό της Ευρώπης (1929), Η Φυλή των Ανθρώπων (1932), Μυστήρια της Ρωμιοσύνης (1933), Μεγάλοι Αστοί (1935), Τον καιρό της Ειρήνης (1942), Ο Χατζή Μανουήλ (1956), Η Παγίδα (1962). Συλλογές διηγημάτων: Η χορεύτρια Κοντεσίνα Φελιτσιτά (1928), Ο Ομογενής Βλαδίμηρος (1936), Ο Ρασκάγιας (1939) κ.ά. Μεγάλο μέρος του έργου του παραμένει ανέκδοτο.

Το νούμερο 31328 (Κεφάλαιο ΙΖ)

ΒΡΙΣΚΟΜΑΣΤΕ στο 1922. Η μικρασιατική καταστροφή έχει συντελεστεί. Η ελληνική Ανατολή παραδόθηκε στο αίμα και στη φωτιά και οι Έλληνες έχασαν τις προαιώνιες εστίες τους. Όσοι γλίτωσαν από το θάνατο σύρθηκαν αιχμάλωτοι στα βάθη της Ασίας, για να δουλέψουν στα «εργατικά τάγματα».

Ανάμεσά τους είναι και ο ίδιος ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου που για δεκατέσσερις μήνες έζησε τις δραματικές περιπέτειες που μας αφηγείται. Από το βιβλίο, μαζί με τη φρίκη και την καταδίκη της ανθρώπινης αγριότητας, βγαίνουν και εικόνες ζεστής ανθρωπιάς, συμπάραστασης και αλληλεγγύης. Πρωτοεκδόθηκε το 1931.

Οι μαφαζάδες* που μας φυλάνε είναι μεγάλες ηλικίες. Όλοι απ' τα βαθιά της Ανατολής, στον καιρό του πολέμου το 'χαν σκάσει στα βουνά. Το κουβέρνο* τότες δεν μπορούσε να τους κυνηγήσει. Μα, τώρα που κάλμαρε το μέτωπο κι ο Έλληνας έφυγε, άνοιξαν τα παλιά κατάστιχα και τους μάζεψαν έναν έναν κι επειδή σε τέτοια ηλικία δεν ήταν πια βολετό να μάθουν να σκοτώνουν ανθρώπους πολιτισμένα, τους βάλαν βοηθητικούς να φυλάνε εμάς.

Στην αρχή τούς είπαν πως θα υπηρετήσουν τρεις μήνες. Οι μήνες γίναν έξι, γίναν επτά, οχτώ, κι αυτοί ολοένα μέναν μαζί μας και ζυμώνονταν.

μαφαζάδες: σκοποί, φύλακες.

το κουβέρνο: η κυβέρνηση.

Οι πιο πολλοί τους έχουν γενειάδα. Σιγά σιγά έπιασαν να 'ρχονται τα βράδια στις παρέες μας. Ψάχνουν με τα δάχτυλα τα γένια τους και λεν, κοιτάζοντας με τ' αγαθά μάτια τους κάπου:

— Αχ, μεμλεκέτ!... (πατρίδα).

Μας λεν τον καημό τους, μας ρωτούν τι να κάμουν.

Δεν έχουμε πολύ κέφι γι' αυτές τις παρέες. Τους ακούμε σχεδόν ψυχρά — ανάμεσά τους κι ανάμεσά μας υπάρχει ο σκληρός τοίχος. Αυτοί δεν είναι που μας κρατούν δεμένους; Τους μισούμε — πρέπει. Κι αν καμιά φορά πιάνεις τον εαυτό σου αφηρημένο σα να 'χει ξεχάσει τον «τοίχο», δε χρειάζεται παρά μια σπίθα μυαλό. Φέρνεις πάλι τότες, ντροπιασμένος, τον κρύο οχτρό στο προσκήνιο.

Μια μέρα οι μαφαζάδες μάθανε —το 'γραφε λέει το φύλλο* — πως οι ηλικίες τους απολυθήκαν.

— Τι να κάνουμε; Τι να κάνουμε;

Έρχονται και μας ρωτούν γεμάτοι απελπισία.

Ένας δικός μας τους ορμηνεύει* τότες να σηκωθούν να βγουν στο Διοικητή αναφορά. Έτσι γίνεται, τους λέει, στο στρατό. Θα του πήτε: «Θέλουμε το χαρτί* μας!»

Κοιτάζονται μ' απορία: Μα έχουν την άδεια, λοιπόν, να κάμουν κάτι τέτοιο;

— Και βέβαια την έχετε!

Δεν ξέραν με τι τρόπο να μας φχαριστήσουν για την ορμήνια. Βγάλαν συναμεταξύ τους μίαν επιτροπή από έξι. Μέσα σ' αυτουνούς ήταν κι ένας αράπης.

Σύμφωνα με τις οδηγίες μας ζήτησαν πρώτα τον υπαξιωματικό, αυτός τους πήγε στο λοχαγό κι από κει τους παρουσίασαν στο Διοικητή, το Γιαννιώτη.

— Τι θέλετε, ουλάν;

το φύλλο: η εφημερίδα.

ορμηνεύω: συμβουλεύω.

το χαρτί: το απολυτήριο του στρατού.

— Το χαρτί μας θέλουμε για το μεμλεκέτ! Το λεν οι γαζέτες* .

— Τι έκανε λέει;

— Το χαρτί μας για το μεμλεκέτ!

Ωχ, που να 'σουν, μάτια μου! Ο Γιαννιώτης τα 'χασε. Ήταν ένα πράμα ακατανόητο για τον τούρκικο στρατό. Τόσα χρόνια μπίνμπασης* δε θυμόταν κάτι παρόμοια φοβερό.

— Ποιος σας ορμήνεψε, κερατάδες! Ποιος σας ορμήνεψε; φώναζε έξω φρενών.

Φοβισμένοι σα ζαρκάδια τού το είπαν: Οι σκλάβοι. Αυτοί ξέρουν.

Απασχολημένος κείνη την ώρα, διέταξε να τους κλειδώσουν, όλη την επιτροπή, σ' ένα κελί. Ήταν βράδυ. Αύριο θα τους κανόνιζε.

Η είδηση γέμισε πίκρα όλους τους άλλους μαφαζάδες, που περίμεναν με αγωνία το αποτέλεσμα. Ήμαστε κι εμείς λυπημένοι. Χωρίς λόγο. Τι μας ένοιαζε;

Την άλλη μέρα ξημέρωνε Παρασκευή. Ο Διοικητής κατά τις δέκα η ώρα διάταξε να μαζευτούν όλοι οι λόχοι των σκλάβων στο ύπαιθρο, έναν μεγάλο τόπο. Ήταν εκεί και ο λόχος των μαφαζάδων.

Σε λίγο φέραν τους έξι στρατιώτες που είχαν βγει χτες στην αναφορά. Φέραν και τρεις σκλάβους, κατηγορημένους απ' τους δικούς μας τους τσαουσάδες* γιατί δεν τους κάναν τα θελήματα.

Τους ξεγυμνώνουν όλους ως τη μέση. Μ' ένα μεγάλο σκοινί τούς δένουν, τον ένα με τον άλλο, και τους εννιά

γαζέτα: η εφημερίδα.

μπίνμπασης: ανώτερος αξιωματικός.

τσαουσάδες: υπαξιωματικοί υπεύθυνοι σε ομάδες αιχμαλώτων. Πολλοί απ' αυτούς ήταν Έλληνες που ήξεραν τούρκικα: φέρονταν σκληρά για να είναι αρεστοί στους Τούρκους.

αράδα. Ύστερα, τις δυο άκρες το σκοινί το πιάνουν, απ' τη μια κι απ' την άλλη, από δυο στρατιώτες. Σαν τελείωσε η προετοιμασία τούτη ήρθε ο Διοικητής. Από πίσω του τρεις τέσσερις αξιωματικοί. Ο Γιαννιώτης, με δεμένα τα χέρια του στις πλάτες, προχωρεί νευρικά μπρος στην αράδα τους δεμένους. Τους κοιτάζει μες στα μάτια, έναν ένα. Τσιμουδιά. Ύστερα γυρίζει πίσω. Ξαναπερνά από μπροστά τους, έναν ένα. Κι ύστερα άξαφνα, απότομα ξέσπασε η θύελλα:

Παλιόσκυλα! Παλιόσκυλα! Παλιόσκυλα!

Χτυπούσε με το καμτσίκι από στριμμένο τέλι* στο κεφάλι, στα μάτια, στα γυμνά κορμιά. Λάφαζε*, ιδρωνε, έπαιρνε δύναμη τρέχοντας ζερβά δεξιά σα να τη ζητούσε, κι ολοένα, χτυπούσε λυσσασμένα, αβάσταχτα, τυφλά. Οι δεμένοι φώναζαν σπαραχτικά, κάναν ασυναίσθητα μια προσπάθεια να συρθούν πότε απ' το ένα μέρος, πότε απ' τ' άλλο. Μα οι στρατιώτες με το σκοινί βαστούσαν την ισορροπία στη διελκυστίνδα.

Σαν απόκαμε πια να χτυπά φώναξε ένα στρατιώτη και του έδωσε το νεύρο*. Ο στρατιώτης ήταν απ' την ίδια κλάση, η μοίρα του ήταν με τους έξι.

— Χτύπα! Χτύπα!

Κι αυτός, τρέμοντας, χτυπούσε νευρικά, αδέξια, μπρος στα μάτια του Διοικητή, που σφούγγιζε τον ιδρο του.

Παρακολουθούσαμε τη σκηνή με σφιγμένα δόντια. Στα δασιά στήθια των δεμένων έτρεχε το αίμα — θα 'τρεχε και στον αράπη, μα σ' αυτόν δε φαινόταν επειδή ήταν μαύρος. Βλέπαμε μονάχα πως άνοιγε το στόμα του και το σφαλνούσε σπασμωδικά, σα να κατάπινε τον αγέρα γουλιά γουλιά.

τέλι (το) λεπτή χορδή από μέταλλο.

λαφάζω: ασθμαίνω.

το νεύρο: το μαστίγιο.

Τέλος ο Διοικητής αποτραβήχτηκε.

Θα δουλέψουν δέκα μέρες με τους σκλάβους! Διατάζει για τους έξι στρατιώτες.

— Μάλιστα!

Σαν τους λύσαν, οι πιο πολλοί πέσαν καταγής βογκώντας. Μονάχα ο αράπης, μόλις έμεινε λεύτερος, έπιασε να τρέχει, πηδούσε σαν κασίκι, ένα κορμί ίσαμε κι πάνου — θα 'θελε φαίνεται να ζεσταθεί.

Τον κυνήγησαν και τον πιάσαν.

Σκορπίσαμε μες στο στρατόπεδο ομάδες ομάδες. Ένα απροσδιόριστο κύμα μεγάλωνε, μεγάλωνε, φούσκωνε — μια γιγαντωμένη προσπάθεια προς τα ψηλά. Και οι άνθρωποι, το πλήθος, ολοένα συνθλίβονταν απ' το τεράστιο κενό:

— Σε τι λοιπόν ξεχωρίζανε αν ήταν Χριστιανοί για Τούρκοι;

Σε τι ξεχωρίζανε; Εμείς ήμαστε γεσήρ*, ήμαστε δεμέννοι. Εμ αυτοί που ήταν λεύτεροι; Το αίμα αυλάκωσε και τα εννιά κορμιά —τι διαφορά είχε; Μονάχα ο αράπης—ε, αυτός ήταν μαύρος.

Το ίδιο βράδυ. Νύχτα. Τώρα που καλοκαίριασε οι πόρτες στα κουβούσια* μας μέναν ανοιχτές. Ένας σκοπός φύλαγε πάντα.

Αυτό το βράδυ στο δικό μας το κουβούσι φύλαγε σκοπός ο στρατιώτης που τον είχαν βάλει το πρωί να μαστιγώσει τους συντρόφους του. Είναι συντριμμένος. Του λέμε να μην πικραίνεται. Ό,τι έγινε έγινε.

Γιατί; παραπονιέται μελαγχολικά. Γιατί να μας ανοίξετε τα μάτια;

Κοντεύαν μεσάνυχτα. Ολόζεστη η καλοκαιρινή βραδιά. Ξαπλωμένοι δεν μπορούσαμε να κοιμηθούμε. Ένας νέος διάολος: Συλλογιόμαστε. Όλο το κουβούσι ήταν

γεσήρ: σκλάβος.

κουβούσι: θολωτό στέγασμα.

βυθισμένο στο σκοτάδι. Μονάχα εκεί, προς το μέρος του μαφαζά, άναβε ένα λυχνάρι. Εκεί δίπλα ήταν το γιατάκι* του Μιχάλ-τσαούς.

Ο σκοπός είχε καθίσει χάμω. Το όπλο του μες στα σκέλια. Θαρρούσαμε πως ξαγρυπνούσε.

Ξαφνικά ένας λέει σιγά:

— Κοίτα!...

Από στόμα σε στόμα πήρε είδηση όλο το κουβούσι. Κοιτάζουμε:

Στο λίγο φως, στην πόρτα, διακρίνουμε τον επιλοχία του στρατοπέδου. Ήταν ένα νεαρό τριζάτο κέρατο. Έκανε έφοδο. Πατώντας στις μύτες των παπουτσιών του πλησιάζει το μαφαζά και σιγά, με προσοχή, του παίρνει το όπλο απ' τα χέρια. Κοιμόταν.

Με το όπλο στο χέρι ο επιλοχίας ρίχνει μια ματιά γύρω του. Κοιτάζει προς το γιατάκι του Μιχάλ-τσαούς. Αυτός ροχάλιζε, μα ο υπηρέτης του, το τσανάκι, παρακολουθούσε τη σκηνή.

Ο επιλοχίας τού γνέφει: σουτ! Ύστερα πάει κοντά του, του δίνει το όπλο και κάτι του λέει. Ύστερα, με προσοχή, βγαίνει όξω και χάνεται στο σκοτάδι.

Παρακολουθήσαμε τη σκηνή γεμάτοι αγωνία. Κατάλαβαμε. Πήγαινε να ειδοποιήσει τον αξιωματικό: Εν ώρα υπηρεσίας το όπλο του σκοπού στα χέρια ενός σκλάβου! Και ο σκοπός ροχαλίζοντας! Αν δεν ήταν κρεμάλα, θα 'ταν φυλακή για όλη του τη ζωή.

Τότες σ' όλο το κουβούσι αμολήθηκε ένα υπόκωφο βογγητό.

Ολοένα δυνάμωνε, σαν τα βόδια που τα σφάζουν. Στην αρχή σαλάγιξε μια σκιά και σηκώθηκε. Ύστερα άλλη, ύστερα όλο το κουβούσι βρέθηκε στο ποδάρι. Με νευρικά κινήματα βιαζόμαστε προς την πόρτα. Ήμαστε

γιατάκι: κοιτώνας.

ίσαμε ογδόντα άνθρωποι, στοιβαγμένοι, με αγκρηλωμένα* μάτια.

— Δώσ' το τουφέκι! λέει ο Μίλτος απειλητικά στο τσανάκι.

Αυτός κάνει να μην ακούσει, κιχ-μιχ, ρίχνει μια ματιά δίπλα στον αφέντη του τον Μιχάλ, που ροχάλιζε μεθυσμένος απ' το χασίς.

— Γρήγορα, σκουλήκι! Δώσ' το!

Στο μεταξύ άλλοι είχαν τρέξει προς το μαφαζά. Τον ξύπνησαν. Κοίταζε με τα ξαφνιασμένα μάτια του τόσους ανθρώπους από πάνω του, δεν μπορούσε να καταλάβει.

— Γρήγορα! Γρήγορα!

Του το ζηγούμε με λίγα λόγια, αρπούμε το τουφέκι απ' το τσανάκι και του το δίνουμε. Ύστερα τρέχουμε να βρεθούμε στον τόπο του ο καθένας. Όλα αυτά γίνανε μέσα σ' ένα δυο λεπτά.

Δεν είχαμε καλά καλά ξανακαθίσει σαν φάνηκε ο μουλαζίμ εβέλ*, ο επιλοχίας και δυο στρατιώτες. Νευρικοί, βιαστικοί. Μόλις τους διακρίνει ο σκοπός παίρνει στάση προσοχής.

Ο αξιωματικός κοιτάζει με απορία και θυμό τον επιλοχία:

— Πού είναι;

Αυτός τα 'χασε: Μα ναι, ναι, τον είδε με τα μάτια του, βεβαιώνει.

— Ουλάν, δεν κοιμάσουν;

— Εγώ; Όχι! λέει ο στρατιώτης.

Ο επιλοχίας, αποσβολωμένος, κοιτάζει προς το μέρος του Μιχάλ, να δει το τσανάκι. Μα είχε χαθεί απ' το φόβο το δικό μας. Κάπου θα είχε χωθεί.

αγκρηλώνω: γουρλώνω.

μουλαζίμ εβέλ: αξιωματικός.

Ο μουλαζίμ εβέλ χτυπά φουρκισμένος το καμτσίκι στις μπότες του. Ύστερα, για να ξεσπάσει κάπου, που τον ανησύχησαν, το κατεβάζει μια στα μούτρα του σκοπού. Γυρίζει απότομα και φεύγει.

Έτσι με τον καιρό, χωρίς να το καταλαβαίνουμε, τυφλά αρχίσαμε, οι μαφαζάδες κι εμείς, να ερχόμαστε σιμά. Να πλησιάζουμε. Τα βράδια έρχονται πιο ταχτικά και κάνουν παρέα μαζί μας. Λέμε μαζί τα βάσανά μας. Και στην κουβέντα δε μας λεν πια «γεσήρ». Με τη βαριά ανατολίτικη φωνή τους το προφέρνουν γεμάτο θερμότητα και καλοσύνη:

— Αρκαντάς (σύντροφε).

Στις δουλειές που πάμε μήτε χτυπούν πια μήτε βλαστημούν. Σαν δεν είναι μπροστά κανένας ρωμιός τσαούς κάνουν πως δεν βλέπουν και μας αφήνουν να καθόμαστε. Τουτουνούς τους τσαούς τους τρέμουν, γιατί τους σπιγουνεύουν άναντρα στους αξιωματικούς.

Το μεσημέρι, στο «παϊντός»*, ξαπλώνουμε μαζί κάτω απ' τον αψύ ήλιο και τρώμε το ψωμί μας. Μιλούμε φιλικά, κι έτσι πολλές φορές περνά η προσδιορισμένη ώρα για ανάπαυση. Τότες αυτοί, φοβισμένοι, μας σηκώνουν ήμερα ήμερα, σα να μας παρακαλούν:

— Άιντε, σύντροφοι, σηκωθείτε.

Σηκωνόμαστε με βαριά καρδιά να ξαναπιιάσουμε δουλειά. Κι αυτοί, σα να φοβούνται μη βαρυγκομούμε μαζί τους, μας χτυπούν στον ώμο φιλικά:

— Τι να κάμουμε, αρκαντάς; Ο θεός να μας λυπηθεί, κι εσάς κι εμάς.

Να μας λυπηθεί. «Κι εσάς κι εμάς». Το λεν πια σχεδόν μόνιμα. Αρχισαν να μη μπορούν να ξεχωρίζουν τις δυο μοίρες, τη δική τους και τη δική μας. Τρέμουν τους αξιωματικούς τους και τους τσαουσάδες τους δικούς

παϊντός: διακοπή.

μας. Αυτούς τους ίδιους μισούμε κι εμείς. Ικετεύουν για το «μεμλεκέτ», ένα καλύβι κάππου. Κι εμείς.

Λοιπόν;

Όλοι τους είναι φουκαράδες. Μα πολύ. Δεν τους δίνουν τίποτα για χαρτζιλίκι. Φαίνεται τους κλέβουν οι αξιωματικοί. Υποφέρνουν απ' όλες τις στερήσεις, ακόμα κι απ' τον καπνό. Εμείς μαζεύουμε αποτσιγάρα λεύτερα — αυτοί, όσο να 'ναι, διστάζουν. Δε θέλουν να ταπεινωθούν τόσο. Μα, άμα δεν τους βλέπουμε...

Οι δικοί μας, όσοι δουλεύοντας στους χωριάτες οικονομούμε τίποτε πεντάγροσα, τα κάνουν πάντα καπνό. Μας κερνούν. Ο μαφαζάς βλέπει. Το φιτίλι περνά και σ' αυτόν. Τυλίγει το τσιγάρο, δίνει πίσω το φιτίλι. Το κεφάλιχαμηλά. Το τσακμάκι. Ανάβει. Τότες μονάχα, μαζί με την πρώτη ρουφηξιά, τα μάτια σηκώνονται. Δε λέει τίποτα.

Α, είναι μεγάλο πράμα δυο μάτια που ακινητούν έτσι...

Ώρες ώρες αποτραβιούνται μονάχοι τους σε μια γωνιά. Κοιτάζουν στο βάθος κι αρχίζουν τραγούδια της πατρίδας τους. Τους έχουν μάθει ένα πολεμικό θούριο: «Ανγκαρανίν τασινά μπακ...» Οι γεροί, ρωμαλέοι τόνοι αδυνατίζουν στα χείλια τους, μερώνουν. Κι έτσι που τους τραγουδούν παίρνουν κάτι σαν από μοιρολόι:

Κοίτα κατά το βράχο της Άγκυρας,
κοίτα τα δακρυσμένα μάτια μας...

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο συγγραφέας λέει ότι κανονικά πρέπει να μισούν τους Τούρκους σκοπούς. Εντούτοις προσπαθούν να τους βοηθήσουν. Τι είναι αυτό που τους συνδέει;

2. Να επισημάνετε χωρία του κειμένου στα οποία ο συγγραφέας τονίζει τα κοινά σημεία που υπάρχουν ανάμεσα στους σκλάβους και τους φύλακες.
3. Τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε α) από το επεισόδιο με την επιτροπή και β) από το επεισόδιο με το όπλο του σκοπού;
4. Ποια είναι η συναισθηματική διάθεση που κυριαρχεί σ' αυτό το κεφάλαιο του βιβλίου;

Ηλίας Βενέζης (1904-1973)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Ηλία Μέλλου. Γεννήθηκε στο Αϊβαλί (Κυδωνιές) της Μικράς Ασίας και έζησε όλο το δράμα της μικρασιατικής καταστροφής (1922). Ένα χρόνο αργότερα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα όπου εργάστηκε ως υπάλληλος στην Τράπεζα, ενώ παράλληλα επιδόθηκε στη λογοτεχνία. Το πεζογραφικό του έργο, που διακρίνεται για την τρυφερότητα, τη νοσταλγία και το χαμηλόφωνο τόνο του, αναφέρεται κυρίως στη «χαμένη πατρίδα» και στις δυσκολίες των προσφύγων να προσαρμοστούν στην καινούρια πατρίδα τους. Έργα του: Μυθιστορήματα: Το Νούμερο 31328 (1931), Γαλήνη (1939), Αιολική Γη (1943), Έξοδος (1950), Ωκεανός (1956). Διηγήματα: Ο Μανόλης Λέκας (1928), Αιγαίο (1941), Άνεμοι (1944), Ώρα Πολέμου (1946), Νικημένοι (1955). Έγραψε

επίσης ένα θεατρικό έργο, το Μπλοκ C (1945), εμπνευσμένο από την αντίσταση στη γερμανική κατοχή, καθώς και ταξιδιωτικά: Φθινόπωρο στην Ιταλία (1950), Αμερικανική Γη (1955), Αργοναύτες (1962). Ο Βενέζης έγινε ακαδημαϊκός.

Η Σμύρνη στις φλόγες (14 Σεπτεμβρίου 1922)

Άνθρωποι του μύθου
(απόσπασμα)

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ του Στέλιου Ξεφλούδα Άνθρωποι του μύθου έχει τον υπότιτλο Τετράδια από τον πόλεμο της Αλβανίας. Ο συγγραφέας ζει τα περιστατικά του πολέμου και καταγράφει τις εσωτερικές αντιδράσεις που αυτά του προκαλούν. Χρησιμοποιεί δηλαδή τη μέθοδο του Εσωτερικού Μονολόγου. Ο ίδιος λέει πως με τη μέθοδο αυτή ο συγγραφέας προσπαθεί να εκφράσει «τον εσωτερικό του κόσμο, τις εσωτερικές καταστάσεις που περνούν μέσα μας σα μια μουσική που διαλύεται στο άπειρο».

Μέσα στη νύχτα ξαναρχίζει η μάχη. Χρειάζεται να παλέψουμε όχι μονάχα με το θάνατο, μα και με το σκοτάδι, που είναι σκληρό σαν ένας όγκος αδιαπέραστος. Τη νύχτα η μάχη είναι σύντομη. Σερνόμαστε στην αρχή σαν πεθαμένοι, κρατάμε σφιχτά την αναπνοή μας, τι αγωνία, τι πάλη με το σώμα μας, ώσπου να φτάσουμε κοντά στους ανθρώπους που πρέπει να σκοτώσουμε. Όμως πού πάμε, είμαστε τυφλοί, έχουμε έναν τρόπο πρωτόγονο στο αίμα μας. Ακουμπάμε στη γη κι ανατριχιάζουμε. Μας αγγίζει ένα κλαδί και τρέμουμε. Όλα είναι χέρια θανάτου που υψώνονται να μας χτυπήσουν, μάτια θανάτου που μας κοιτάζουν επίμονα. Πλησιάζουμε αθέατοι, ορμούμε πάνω στους άλλους ανθρώπους που πρέπει να σκοτώσουμε, η λόγχη τρυπάει την τρομαγμένη σάρκα. Βουβή πάλη μέσα στη νύχτα του ενός κορμιού με το άλλο. Κι έπειτα οι γοερές κραυγές εκείνων που πεθαίνουν, οι φωνές εκείνων που καλούν τους

συντρόφους των. Η ατμόσφαιρα γεμάτη τρόμο και φρίκη. Κι έπειτα παντού, μια σιωπή θανάτου.

Το δάσος γύρω μας φαίνεται ατέλειωτο. Τα δέντρα, τρομαγμένα, μόλις τολμούν να κοιτάζουν το φως που άναψε κάποιος. Κι η νύχτα δεν είναι πια τυφλή, έχει ένα κίτρινο μάτι που κλαίει για ό,τι βλέπει. Μαύρη είναι η γη, ωσάν απ' τα πρόσωπά μας να χύνεται ένα μαύρο υγρό στο έδαφος. Μερικοί στρατιώτες μαζεύονται γύρω στο φως κι είναι σαν κίτρινες σκιές που τρέμουν σε μια σκοτεινή επιφάνεια. Οι άλλοι μένουμε κλεισμένοι στο μαύρο φέρετρο της νύχτας, που το κάρφωσαν γερά με μεγάλα καρφιά. Και κανείς δε γνωρίζει το πρόσωπό του, ίσως γιατί κανείς μας δεν έχει πρόσωπο. Όμως για να υπάρξεις χρειάζεσαι ένα όνομα, έναν τίτλο, μια θέση, διαφορετικά είσαι σαν ένα σπίτι χωρίς αριθμό: Κανείς δεν ξέρει τις λεπτομέρειες απ' το σώμα του, το σχήμα του προσώπου του, το σχήμα απ' το μέτωπό του, το χρώμα απ' τα μάτια του. Πέρασε τόσοσ καιρός που δεν τα κοιτάξαμε και τα ξεχάσαμε. Κι αν τα βλέπαμε ακόμα, δε θα τα αναγνωρίζαμε, γιατί έχουν τόσο πολύ αλλάξει. Τα χέρια είναι κολλημένα στο σώμα, ακίνητα, κοιμισμένα μέσα στις τσέπες, κρέμονται σαν ηλίθια απ' τους ώμους. Τα βήματα είναι σαν ψεύτικα, τρομάζουν να πατήσουν τη γη, που τα δέχεται χωρίς αντίσταση.

Οι σκιές κάτω απ' τα δέντρα πραγματοποιούν τερατώδη σχήματα, καταστρέφουν την πραγματικότητα. Γιατί αυτός ο άνθρωπος άναψε ένα φως; Για να κοιτάξει τον εαυτό του ή να βρει έναν άλλο; Υπάρχουν άνθρωποι που ψάχνουν να βρουν τον εαυτό τους και συναντούν το κενό, που ψάχνουν να βρουν τον άλλο και συναντούν πάλι το κενό. Το φως πέφτει απ' τα χέρια, πολλά πόδια το πατούν κι όλοι χάνονται μέσα στο σκοτάδι. Κι αυτός που κρατούσε το φως ανακατώθηκε πάλι με τους άλλους σα να μην υπήρξε ποτέ. Το δάσος γεμίζει ξανά από μια ανατριχίλα θανάτου. Η νύχτα προχω-

ρεί αργά σα να σέρνεται μέσα στην ψυχή μας. Πολλοί αποκοιμούνται κάτου απ' τα δέντρα. Το ένα πρόσωπο ακουμπάει στη νύχτα του άλλου προσώπου.

Σε ποιον να μιλήσω, αφού καταλαβαίνω ότι η ομιλία μου δε βγαίνει από στόμα. Είμαστε οι νεκροί που καβαλάμε το νεκρό εαυτό μας. Πάνου σ' αυτή τη γη μάς κρατάει σαν καρφωμένους ο θάνατος. Αυτές οι λασπωμένες εκτάσεις έγιναν το φέρετρό μας. Δεν μπορώ να κοιτάξω τον ουρανό. Βλέπω με αηδία τον εαυτό μου κι όμως βυθίζουμαι πιο πολύ στη λάσπη. Γύρω μου κάποτε είναι σα να μην υπάρχει τίποτα άλλο απ' τη σκιά μου. Οι άνθρωποι πηγαίνουν στη γραμμή, ο ένας πίσω απ' τον άλλο, προς το θάνατο, κατάντησαν το μόριο της σκόνης του κάθε δρόμου. Σκοτώνουν και σκοτώνονται χωρίς να θέλουν. Ο πόλεμος είναι ένα έγκλημα που γίνεται με ένδυμα επίσημο και μ' όλα τα παράσημα στο στήθος. Το χρυσάφι και ο πόλεμος, ο πόλεμος και το χρυσάφι αυτή είναι η ιστορία ως τώρα του κόσμου. Όμως αυτός ο πόλεμος είναι δίκαιος. Πολεμάμε για να μην υποφέρει ο άνθρωπος απ' τον άνθρωπο, να μη σκοτώνει ο άνθρωπος τον άνθρωπο, πολεμάμε για να μην υπάρχει ο πόλεμος, να μην υπάρχει στον κόσμο κανένας φασισμός, να μην υπάρχουν δικτάτορες, να απαλλαγεί απ' τη δικτατορία η χώρα μας. Κάνουμε το χρέος μας απέναντι στον άνθρωπο, όχι απέναντι στο Θεό. Σάπισε το κορμί μας απ' τη βροχή. Λιώνουν τα πόδια μας μέσα στη λάσπη. Θα τα κόψουν και θα μείνουμε σαν τα παιδιά που δεν μπορούν να περπατήσουν. Όλοι, αν βαστάξει ο πόλεμος, θα έχουμε ξύλινα πόδια κι όπως τη νύχτα θα περπατάμε σ' ένα δρόμο λιθόστρωτο, θ' ακούγεται ένας κρότος ξερός, όπως όταν περπατάει κανείς σ' ένα δάσος έρημο το φθινόπωρο. Γύρω μας πάντα μια μουχλιασμένη μέρα θανάτου, μια παγωμένη νύχτα θανάτου. Είναι δίκαιος αυτός ο πόλεμος.

Έπρεπε να πολεμήσουμε. Να κάνουμε το χρέος μας απέναντι στον άνθρωπο...

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες είναι οι συναισθηματικές καταστάσεις και οι σκέψεις που προκαλούν στο συγγραφέα: η μάχη, το σκοτάδι, το φως μέσα στο δάσος;
2. Ποιες είναι οι σκέψεις του συγγραφέα για τον πόλεμο γενικά;
3. Να σημειώσετε τον ορισμό του πολέμου που δίνει και να τον εξηγήσετε.
4. Ποια η γνώμη του συγγραφέα για το συγκεκριμένο ελληνοϊταλικό πόλεμο;
5. Αν τα ίδια περιστατικά τα διηγόταν ένας πολεμικός ανταποκριτής, σε τι θα διέφερε η αφήγησή του από την αφήγηση του κειμένου μας;

Στέλιος Ξεφλούδας (1901-1984)

Πεζογράφος, από τους πρώτους που χρησιμοποίησαν την τεχνοτροπία του «Εσωτερικού Μονολόγου». Το 1932 με μια συντροφιά λογίων ίδρυσε το πρωτοποριακό λογοτεχνικό περιοδικό Μακεδονικές Ημέρες. Έργα του: Τα Τετράδια του Παύλου Φωτεινού (1930), Εσωτερική Συμφωνία, Εύα, Στο Φως του Λευκού Αγγέλου, Κύκλος, Άνθρωποι του Μύθου (1944), Οδυσσέας Χωρίς Ιθάκη, Εσύ ο Κύριος Χ κι Ένας Μικρός Πρίγκιπας, Δον Κιχώτης κ.ά.

Το πλατύ ποτάμι

(απόσπασμα)

ΤΟ ΠΛΑΤΥ ΠΟΤΑΜΙ, είναι το πιο σημαντικό πεζό έργο που αναφέρεται στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940. Ο συγγραφέας υπηρέτησε ως εθελοντής με το βαθμό του ανθυπολοχαγού. Αποστολή του στο μέτωπο ήταν να μεταδίδει, σε ιταλική γλώσσα, προπαγανδιστικά μηνύματα προς τους Ιταλούς στρατιώτες, από μεγάφωνα τοποθετημένα στην πρώτη γραμμή.

Ο Μπεράτης, χωρίς να περιγράφει μάχες και ηρωικά κατορθώματα, καταφέρνει να δώσει το ήθος και το σεμνό ηρωισμό εκείνων των ανδρών που δημιούργησαν το έπος του 1940. Ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι η αφήγηση της επιστροφής του στρατού μας, ενός στρατού που οπισθοχωρούσε, ενώ ήταν νικητής.

Στο απόσπασμα ο Διοικητής Σγουρός —μια από τις πιο συμπαθητικές μορφές του βιβλίου— που βρίσκεται στην πρώτη γραμμή του μετώπου, στέλνει δυο στρατιώτες, «κήρυκες», όπως τους λέει, στις ιταλικές γραμμές, για να ζητήσει ολιγόωρη ανακωχή, με σκοπό να θάψουν οι αντίπαλοι τους νεκρούς που κείτονται ανάμεσά τους. Η πρότασή του δε βρίσκει ανταπόκριση.

Η ώρα περνούσε. Ο Σγουρός ανησυχούσε πολύ για τους «κήρυκες» που δεν επιστρέφανε. Τι διάολο! Τι διάολο πάθανε, έλεγε κάθε τόσο. Μα σε κάποια στιγμή έ-

νας στρατιώτης πήδηξε ανάμεσά μας κι είπε βιαστικά:
«Ήρθανε! Ήρθανε, κύριε Διοικητά!».

Ο Σγουρός τινάχτηκε ολόρθος: Μπρος, λοιπόν! Φέρ' τους. Τι τους κρατάς;

Είναι ακόμη κάτω, κύριε Διοικητά. Τηλεφώνησε ο «Τέταρτος»* πως φτάσανε κι ανεβαίνουν.

Γρήγορα! Γρήγορα! Να 'ρθουν γρήγορα! αδημονούσε ο Σγουρός που πότε καθότανε και πότε σηκωνότανε πάλι απότομα για να κοιτάξει γύρω του το σκοτάδι, βάζοντας για προφύλαγμα πάν' απ' τα μάτια του την ανοιγμένη παλάμη του.

Μετά καμιά δεκαριά λεφτά παρουσιάστηκαν κι οι δυο τους, λαχανιασμένοι μα χαρωποί και γελαστοί, όπως όταν πριν ξεκινήσουν.

Κατεβήκανε, όπως τους είπε, και σαλπίζανε, έλεγε ο λοχίας — αυτός κράταγε ψηλά (όπως πάλι του 'πε) το κοντάρι με το άσπρο πανί...

Καλά καλά, αυτά τα ξέρουμε, τον διέκοφτε ο Σγουρός. Σας ακούσαμε. Μετά; Μετά να μας πεις.

Μετά όλο και πλησιάζανε κι όλο σαλπίζανε. Ο Δημήτρης, από δω, θα του φουσκώσανε τα πλεμόνια...

Ναι, ναι — λοιπόν;

Ε! δεν έχει λοιπόν, κύριε Διοικητά. Προχωρήσανε ως τις γραμμές τους, κι όταν τις είδανε, σταματήσανε και περιμένανε — προσοχή· όπως πάλι τους είχε πει.

Ναι, παιδί μου. Μετά, σου λέω, ξεφυσούσε κι αναταραζότανε σύγκορμος ο Σγουρός, που 'χε πάλι καθίσει δίπλα στη φωτιά και την ανασκάλευε και τη γέμιζε ολόκληρη μ' ένα ξύλο που είχε αρπάξει από κάπου δίπλα του.

Μετά, αφού περιμένανε λίγα λεφτά, από κάτι απέναντί τους χαρακώματα ξεπεταχτήκανε καμιά δεκαριά στρατιώτες κι ένας επιλοχίας, του φαίνεται... Ρηχά χα-

«τέταρτος»: ο τέταρτος λόχος.

ρακώματα, κύριε Διοικητά, τίποτα της προκοπής — κι ήρθανε σ' αυτούς σιγά σιγά με προτεταμένα τα όπλα τους, άκου! σα να φοβόντουσαν! ενώ αυτοί οι δυο τους μένανε πάντα ακίνητοι και προσοχή. Τότε χαιρέτισα κι έβγαλα απ' την τσέπη μου το γράμμα και τους έδειχνα. Μα σαν πλησιάσανε πιο πολύ ακόμη κι είδανε καλά την άσπρη σημαία, όλα αλλάξαν μεμιάς, κύριε Διοικητά. Ποιος ξέρει τι τους πέρασε απ' το μυαλό — μα να σου πω την αλήθεια, νομίζω πως τους φάνηκε πως τους φέρνουμε Ειρήνη. Ε! και τότε να δεις αγκαλιάσματα και φιλιά και περιποίηση και ζήτω και χοροπηδήματα από παντού. Βλέπεις δεν ήξερα να μιλάω — κι ούτε καταλάβαινα, να πάρ' η οργή, τι μου λέγανε.

Ο Δημήτρης, ο σαλπιγκτής, δίπλα του, κουνούσε σε κάθε φράση που έλεγε επιβεβαιωτικά το κεφάλι του και κοιτούσε αλληλοδιαδόχως έμμονα* πότε το Σγουρό, πότε εμένα, πότε εκείνον μέσα στα μάτια, έτσι με κάποια έκφραση θαυμασμού και ικανοποίησης, μα σα να μην είχε λάβει κι αυτός μέρος σ' όλα αυτά κι ήτανε ένας απλός ακροατής, σαν κι εμάς. Ήτανε φανερό πως ο λοχίας τού επιβαλλότανε και πως αυτός, ό,τι και να 'κανε, ήτανε και θα 'μενε πάντα στη ζωή του ένας κομπάρσος*.

Τότε τους βάλανε στη μέση και προχωρήσανε όλοι μαζί για το χωριό. Όλο κάτι τους λέγανε και τους φωνάζανε, κι αυτοί όλο κουνούσανε τα κεφάλια τους και χαμογελούσανε — τι άλλο να κάνουν; δεν είν' έτσι κύριε Διοικητά; Αφού δεν καταλαβαίνανε γρυ απ' όλα τούτα.

Ναι, ναι, μουρμούρισε ο Σγουρός που όλο ανασήκωνε τις πλάτες του κουβαριασμένος μπρος στη φωτιά, μα δε βρίσκει το λόγο γιατί και να χαμογελάνε...

έμμονα: επίμονα.

κομπάρσος: (λ. ιταλική), βουβό πρόσωπο στο θέατρο, γενικά ένα πρόσωπο δευτερεύον σε μια υπόθεση.

Ε! έτσι το λέει ο λόγος δηλαδή. Κι έτσι, όπως είπε, όλοι μαζί και χωρίς να συναντάνε πουθενά κανέναν άλλο —μα ψυχή πετούμενη που μας λέει— φτάσανε τα πρώτα σπίτια του χωριού. Εκεί, κύριε Διοικητά, εκεί είναι μαζεμένοι όλοι τους κι ας του τρυπήσουν αυτουνού τη μύτη αν είναι αλλιώς. Στα σπίτια, και κάτω απ' τα σπίτια θα 'χουνε κάνει τα αμπριά* τους — μέσα και κάτω απ' τα θεμέλια δηλαδή. Να, ας το πει κι ο Δημήτρης.

Ο Δημήτρης είπε κι αυτός: «Ναι».

Περνάγαμε, εξακολούθησε ο λοχίας, κι όλα τα παράθυρα ανοιγόντουσαν και μας κοιτούσαν — το 'να κεφάλι πάνω στ' άλλο (εγώ τουλάχιστον, και για δικό μου λογαριασμό, τους υπολογίζω αυτούς εκεί μέσα ως τρεις λόχους, κύριε Διοικητά), έτσι στα μουγκά και με περιέργεια που δεν ξέρανε τι είναι. Και μετά, αφού προχωρήσανε αρκετά μες στο χωριό, μας μπάσαν σε μια μεγάλη αυλή και μας κάναν νοήματα να περιμένουμε. Αυτός κρατούσε πάντα το γράμμα, όπως του 'χανε πει, και δεν το 'δινε σε κανέναν αν δεν παρουσιαζόταν κάποιος «επικεφαλής» για να το δώσει επίσημα. Γύρω τους είχε μαζευτεί ένα τέτοιο μπουλούκι από φαντάρους Ιταλούς, που τους τρώγανε με τα μάτια τους, θαρρείς, κύριε Διοικητά, κι όλο γυροφέρνανε γύρω τους.

Επιτέλους, από κείνη τη μεσιανή πορτούλα βγήκε κάποιος —ανθυπολοχαγός θες ήτανε; υπολοχαγός; πού να ξέρει κι αυτός που αυτοί οι διαόλοι φορούν άστρα κι αστράκια παντού, από κουμπότρυπα μέχρι κολλάρο— και στάθηκε κι αυτός προσοχή μπροστά μας. Χαιρέτησα, χαιρέτησε κι αυτός, και του 'δωσα το γράμμα, που το πήρε και ξαναχώθηκε μες στο σπίτι.

Καλά, καλά. Πολύ καλά, έλεγε ο Σγουρός που παιδεύότανε πάντα με τη φωτιά αν και με τα μάτια του κολ-

αμπρί: (λ. γαλλική), καταφύγιο, όρυγμα στο εσωτερικό τοίχωμα του χαρακώματος.

λημένα στο πρόσωπο του ορθού λοχία που φωτιζότανε κι αυτό κατακόκκινο απ' τις φλόγες.

Κι ύστερα όλοι αυτοί που ήτανε γύρω τους τους βάλανε κάπου να καθίσουν μες στην αυλή κι όλο γυρίζανε και γυροφέρνανε γύρω τους, αλλά και σε απόσταση, σάμπως να 'τανε οι δυο τους τίποτα άγρια θηριά. Τότε σηκώθηκα, κι όπως μου 'χες πει, κύριε Διοικητά, τους τράταρα τσιγάρο. Στην αρχή δε 'θέλαν (κάναν δηλαδή πως δε θέλουν), μα σαν είδαν καλύτερα το κουτί τον «Άσσο», ριχτήκαν όλοι πάνω μας σα λιμασμένοι. Παπαστράτο! Παπαστράτο! φωνάζανε όλοι μαζί — και δώσ' του βουτιά στο πακέτο. Ε! σε τρία, για να μην πει πέντε λεφτά, κύριε Διοικητά, και τα δέκα πακέτα που μας είχατε δώσει για να τους μοιράσουμε, γενήκανε άφαντα.

— Όστε τον ξέρουνε τον Παπαστράτο! γελούσε ο Σγουρός κουνώντας βαριά το κεφάλι του, με τη στενή του κάσκα στην κορφή κορφή, δεξιά κι αριστερά πάν' απ' τις φλόγες.

— Αν τον ξέρουνε λέει! Όλοι σαν κοράκια πέσανε επάνω και σ' ένα λεφτό δεν είχα πια πακέτο στις τσέπες μου, ούτε στο σακίδιό του ο Δημήτρης. Γλέντι τρικούβερτο κάνανε σου λέω, κύριε Διοικητά — χαρά κι άγιος ο Θεός! ακόμη λίγο και θα χορεύανε.

— Καλά - και μετά;

Από μέσα (φαίνεται πως τα πράματα κάπου σκαλώσανε) ακούγανε συνεχώς (ας ήταν η πόρτα κλειστή) κουδουνίσματα κι αδιάκοπες τηλεφωνικές κλήσεις. Ε! που να πάρ' η οργή που να μην ξέρει αυτός Ιταλικά να καταλάβει κάτι... Εκεί θα 'πρεπε να 'ναι κάποιος που να ξέρει κάπως αυτά τα ιταλικά.

— Ξέρεις, Μπεράτη, τον διέκοψε ο Σγουρός, πως κάναμε μεγάλη βλακεία που δε σε ντύσαμε εσένα στρατιώτη, και δε σε στείλαμε; Ε! που να πάρει η ευχή!

— Εγώ, κύριε Διοικητά, θα 'μωνα πρόθυμος — αλλά, καταλαβαίνετε, πρώτη μέρα που 'ρθα εδώ, κι έτσι ακατατόπιστος... δεν ήξερα ακόμη αν έχω το δικαίωμα να το ζητήσω... κι αφού δεν μου 'πατε και τίποτα...

— Και δεν το 'λεγες, μωρέ παιδί! και δεν το 'λεγες! Αχ! με κάνεις και σκάω τώρα, μωρέ Μπεράτη! — κι ο Σγουρός με το τακούνι της μπότας του κοπάνισε μια γερή στο καταφλογισμένο κούτσουρο που ήτανε δίπλα του.

Έλα, μωρέ λοχία — καλός και άξιος είσαι, μα κάνεις και δεκαπέντε ώρες να μας τα πεις, μωρέ παιδάκι μου.

Μα τι να σου πει, κύριε Διοικητά; Μήπως δε στα λέει...

— Είσαστε κουρασμένοι, παιδιά; είπε άξαφνα ο Σγουρός.

Μπα που είναι κουρασμένοι! Και να 'ναι λίγο κουρασμένοι, τι σημασία έχουν όλ' αυτά, κύριε Διοικητά. Άκου λοιπόν, το παρακάτω. Δεν τους είπες να σου τα πουν όλα με το νι και με το σίγμα; Λοιπόν κουδουνούσανε από μέσα, κουδουνούσανε, και φαίνεται πως γινόταν μεγάλη φασαρία και πως δεν μπορούσαν να συνεννοηθούν και κάπως τα 'χανε χάσει, κύριε Διοικητά, έτσι που τους ήρθε ξαφνικά το γράμμα και δεν ξέρανε τι να κάνουν κι όλο ρωτούσαν από δω κι από κει για τι απάντηση να δώσουν και μου φαίνεται (ας μην καταλαβαίνω ιταλικά) πως δεν μπορούσαν να βρουν τον αρμόδιο κι ο ένας τους ξαπόστελνε στον άλλον — μια χάβρα* · χάβρα εβραϊκή δηλαδή, κύριε Διοικητά. Τους ακούγαμε, και μεις καθόμαστε απ' έξω, σε κείνο το παγκάκι που μας είχανε βάλει να καθίσουμε. Τώρα, μετά τα τσιγάρα, όλοι ήτανε δίπλα μας, γελούσαν κι όλο μας κάναν νοήματα — κι ένας λοχίας μέσα σ' ένα κράνος μάς έφερε να μας τρατάρει καφέ.

χάβρα: η εβραϊκή Συναγωγή.

— Καφέ; Πώς καφέ μέσα στο κράνος; είπε ο Σγουρός.

— Ναι, καφέ με ζάχαρη· ανακατεμένα.

— Πώς καφέ με ζάχαρη;

— Να, έτσι, χοντροκομμένο καφέ με ζάχαρη· ανακατεμένα.

— Και πώς το τρώνε αυτό; Ρώταγε πάλι ο Σγουρός — έτσι;

— Ναι, έτσι, κύριε Διοικητά· με τη χούφτα.

— Άλλο και τούτο! — και λοιπόν;

— Καλό ήτανε, δε σου λέω όχι, μα να σου πω την αλήθεια, ούτ' εγώ, ούτε ο Δημήτρης, στην αρχή, θέλαμε να πάρουμε — μα καταλαβαίνεις, για να μη τους προσβάλεις... πήραμε, επιτέλους, από μια χούφτα ο καθένας κι είπαμε κι ευχαριστώ. Και τότε μας φέρανε από δυο άσπρα ψωμάκια του καθενός και τυρί μέσα σε ασημένιο χαρτί, και δώσ' του όλο και μαζευόντουσαν γύρω μας, μας αγκαλιάζανε από παντού κι όλο κάτι λέγανε. Εκείνοι μιλούσαν ιταλικά, εμείς απαντούσαμε ελληνικά — ο Θεός κι η ψυχή τους τι καταλάβανε· όσο καταλάβαμε κι εμείς. (Ο λοχίας κι ο Δημήτρης γελούσανε, βγάζανε απ' τις τσέπες τους το τυρί και τα ψωμάκια για να μας τα δείξουν — κι όλο θέλανε να μας προσφέρουν κι εμάς).

Όχι, όχι, ευχαριστώ, έλεγε ο Σγουρός κι εγώ. Εμείς φάγαμε — ας τα κρατήσουν αυτοί.

Κάτσαμε πολλή ώρα έτσι, ώσπου βγήκε πάλι εκείνος ο αξιωματικός από μέσα και του 'δωσε τούτο δω το γράμμα. Κι άκου να δεις! τώρα μόλις διάταξε να τους δέσουνε τα μάτια (που τους τα δέσανε αμέσως με δυο άσπρα μαντίλια), στην επιστροφή, αφού στον ερχομό είχανε δει ό,τι είχανε να δούνε! Άκου παλαβομάρες, κύριε Διοικητά!

Ωστε έτσι, με κλεισμένα μάτια, τους γυρίσανε πίσω;

Ναι, έτσι, σα να παίζουμε την τυφλόμυγα τους πήραν και τους δυο τους κάτ' απ' τις μασχάλες, απ' τα δυο χέρια, και τους βγάλανε απ' την αυλή. Φαίνεται, κύριε Διοικητά, πως αυτοί στην αρχή τα χάσανε και γι' αυτό δεν τους κλείσανε τα μάτια, όταν πρωτοήρθανε — μα μετά, όταν τηλεφωνούσανε και ξανατηλεφωνούσανε και δώσ' του και ρωτούσανε παραπάνω, θα τους ήρθε ορισμένως το λούσιμο, γιατί ο αξιωματικός που μας είπε πως διάταξε να τους κλείσουν τώρα τα μάτια, βγήκε σαν πολύ μουδιασμένος απ' την πόρτα του σπιτικού και, μα την Παναγιά —ε, Δημήτρη;— σαν βρεμένη γάτα που κοιτάει να μη λερώσει ό,τι πατάει.

Ο Δημήτρης κι αυτή τη φορά είπε πάλι «ναι» και γελούσανε σιωπηλά μαζί με το λοχία, κουνώντας έτσι το κεφάλι του με την ανοιχτόχειλη εγγλέζικη κάσκα σα να τους οικτίζει όλους εκείνους τους απέναντι πέρα για πέρα. Όχι, ορισμένως, δεν ήτανε προκοπή μ' αυτούς εκεί.

Αλλά εμείς, κύριε Διοικητά, όπως σου 'πα κι όπως μας είπες, ό,τι είχαμε να δούμε το είδαμε από πριν. Ρηχά, τιποτένια χαρακώματα, κι όλοι τους κλεισμένοι μέσα στα σπίτια του χωριού που ορισμένως έχουνε σκάψει αμπριά από κάτω τους — και κατά την ιδέα μου τουλάχιστον: σ' αυτό μόνο το χωριό, τρεις λόχοι μέσα — τουλάχιστον τρεις λόχοι· βέβαια, τουλάχιστον τρεις λόχοι, ε, Δημήτρη;

Μετά μας πήραν έτσι και μας φέρανε ως εκεί που 'χαμε πρωτοφτάσει, μας λύσανε τα μάτια κι όλο μας χαιρετούσανε με χειραψίες και μ' αγκαλιές στους ώμους. Στου Δημήτρη την τσέπη, σώνει και καλά, βάλανε έναν αναφτήρα, και στη δικιά μου —ούτε κι εγώ ξέρω πώς βρέθηκε— ένα σουγιά. Τι να πεις, κύριε Διοικητά; τι να πεις; Νάτος ο αναφτήρας κι ο σουγιάς.

Ο Σγουρός περιεργαζότανε και τον ένα και τον άλλο πάνω απ' τη φωτιά, και μετά μου τους έδωσε και σε μένα.

Μπράβο, καλά τα καταφέρανε. Άιντε τώρα να ξεκουραστείτε. Πάρτε και τον αναφτήρα και το σουγιά σας και κρατήστε τους, έτσι για ανάμνηση, όταν με το καλό, δούμε καλή πατρίδα και γυρίσετε σπίτια σας. Άιντε — καληνύχτα. Και προσοχή μη στομαχιάσετε με τ' άσπρα ψωμάκια και το τυρί τους!

Ο λοχίας κι ο σαλπιγκτής ο Δημήτρης χαιρετίσανε γελώντας και με δύο τρία πηδήματα χαθήκανε μέσα στη νύχτα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Με ποιες εκδηλώσεις δέχονται οι Ιταλοί στρατιώτες τους δυο Έλληνες; Τι διαθέσεις δείχνουν και τι ανθρώπους ηθογραφούν οι εκδηλώσεις αυτές;
2. Να περιγράψετε το χαρακτήρα και την ψυχική διάθεση α) των δύο «κηρύκων» και β) του Διοικητή με βάση τη συμπεριφορά τους και τα λόγια τους.
3. Ο αφηγητής παρουσιάζεται μέσα στη διήγηση με το πραγματικό του όνομα (Μπεράτης). Αυτός ο τρόπος ποιον ιδιαίτερο χαρακτήρα δίνει στο έργο;
4. Εργασία για το σπίτι: Όπως ίσως προσέξατε, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί στην αφήγηση άλλοτε ευθύ και άλλοτε πλάγιο λόγο. Συχνά μάλιστα μέσα στην ίδια παράγραφο ή και στην ίδια περίοδο ο ευθύς λόγος εναλλάσσεται με τον πλάγιο. Να μετατρέψετε σε ευθύ λόγο το ακόλουθο απόσπασμα (σύμφωνα με το παράδειγμα που δίνουμε πιο κάτω):
«Μα τι να σου πει, κύριε Διοικητά... μια χάβρα».
Ξαναδιαβάστε τώρα τα δυο κείμενα, για να διαπιστώσετε τη διαφορά του ύφους. Παράδειγμα μετατροπής: «Κατεβήκανε, όπως τους είπε και σαλπί-

ζανε, έλεγε ο λοχίας — αυτός κράταγε ψηλά (όπως πάλι του 'πε) το κοντάρι με το άσπρο πανί»:

«Ο λοχίας έλεγε:

— Κατεβήκαμε, όπως μας είπες, και σαλπίζαμε.

Εγώ κράταγα ψηλά, όπως μου είπες, το κοντάρι με το άσπρο πανί».

Γιάννης Μπεράτης (1904-1968)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Αναδείχτηκε σε έναν από τους σημαντικότερους πεζογράφους της σύγχρονης λογοτεχνίας μας κυρίως με τα έργα του Το Πλατύ Ποτάμι (1946/1965) και Οδοιπορικό του '43 (1946), στα οποία αφηγείται τις εμπειρίες που απόκόμισε ως εθελοντής στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940 και στην Αντίσταση. Ο λόγος του, πλάγιος συνήθως, φαίνεται σαν ν' αποτυπώνει σχεδόν μηχανικά τους στοχασμούς του. Έτσι τα γεγονότα παρουσιάζονται με τον τρόπο που αντανακλούνται στη συνείδηση του συγγραφέα. Ο ηρωισμός του είναι σεμνός και πηγάζει από συναίσθηση του χρέους. Άλλα έργα του: Διασπορά (1930, λυρική αφήγηση), Αυτοτιμωρούμενος (1935, μυθιστορηματική βιογραφία του Γάλλου ποιητή Κάρολου Μποντλέρ), Στρόβιλος (1961, μυθιστόρημα).

Αργώ (Μυθιστόρημα)

Η ΑΡΓΩ (1933) είναι το πρώτο μυθιστόρημα του Γ. Θεοτοκά (1905-1966) και αποτελεί σταθμό για τα Γράμματά μας από την άποψη ότι έρχεται να συνδέσει την ελληνική πεζογραφία με το ευρωπαϊκό μυθιστόρημα. Ο Γ. Θεοτοκάς, που απέρριπτε στο σύνολό της σχεδόν την πεζογραφία μας ως την εποχή του και καταδίκασε την ηθογραφία χαρακτηρίζοντάς την φωτογραφική σχολή, έγραφε για την Αργώ τα εξής: «Πασχίζω να αποδώσω τον αέρα της σύγχρονης μας ελληνικής ζωής και να συλλάβω ορισμένους τύπους εθνικούς, τοπικούς, αλλά με ανθρώπινη αξία. Πλανιούμαι σε λογιώ λογιώ περιβάλλοντα, φοιτητικά, επιστημονικά, λογοτεχνικά, πολιτικά, κοσμικά, επαναστατικά, προσπαθώ να συλλάβω την ιδιόρρυθμη κίνηση καθενός και το παρδαλό σύνολο που αποτελούν όλα μαζί».

Ο Θεοτοκάς, φύση θεωρητική περισσότερο, στάθηκε στην εξωτερική απεικόνιση της ζωής και, παρά τις επιμέρους αρετές του, δεν κατόρθωσε να δώσει με την Αργώ ένα άρτιο μυθιστόρημα.

Το μυθιστόρημα είναι πολυπρόσωπο και οι ήρωές του είναι στην πλειονότητά τους νέοι. Η δράση του ξεκινάει στην τρίτη δεκαετία του 20ού αιώνα. Η εποχή, μετά το τέλος του Α' Μεγάλου Πολέμου και τη Μικρασιατική Καταστροφή, παρουσιάζει, με τα κοινωνικά της προβλήματα και τις πολιτικές τους προεκτάσεις, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πλαισίωση ενός μυθιστορήματος: το προσφυγικό πρόβλημα, η πολιτική αστάθεια και ο αριβισμός μιας μερίδας του πολιτικού κόσμου, το στρατιωτικό πραξικόπημα και η αβεβαιότητα για την

επιβίωση του ελληνικού κράτους, αποτελούν το ιστορικό πλαίσιο της Αργώς. Ο συγγραφέας κινεί τα πρόσωπα του μυθιστορήματος σε δυο, κυρίως, περιβάλλοντα: στο αστικό οικογενειακό περιβάλλον του καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Θεόφ. Νοταρά και σε ένα φοιτητικό σύλλογο, την Αργώ, που τον αποτελούν φιλόδοξοι και ζωηροί νέοι όλων των πολιτικών αποχρώσεων της εποχής.

Ο Θεόφιλος Νοταράς ο Γ', απόγονος της καθηγητικής δυναστείας των Νοταράδων, που κατάγονταν από την ομώνυμη βυζαντινή οικογένεια, είναι αφοσιωμένος στην επιστήμη του και τα διδακτικά του καθήκοντα. Η γυναίκα του Σοφία, μια όμορφη γεμάτη ζωή νέα, ασφυκτιά στο αυστηρό και σκυθρωπό σπίτι των Νοταράδων. Αφού γέννησε τρία αγόρια, το Νικηφόρο, τον Αλέξη και το Λίνο, εγκαταλείπει την οικογενειακή στέγη. Τα ίχνη της χάθηκαν από τότε. Ο Θεόφιλος Νοταράς, για να γεμίσει την ψυχική του ερημιά μετά την εγκατάλειψή του από τη μοναδική γυναίκα που αγάπησε στη ζωή του, αφοσιώθηκε με μεγαλύτερη ένταση στο επιστημονικό του έργο. Τα παιδιά του μεγάλωναν στο ψυχρό περιβάλλον με την επίβλεψη της Λουκίας, ανύπαντρης εξαδέλφης του Νοταρά.

Κανένας από τους τρεις γιους του δεν είχε έφεση για επιστημονική καριέρα. Ο πρωτότοκος γιος, ο Νικηφόρος, ένας ακαταστάλαχτος νέος που φιλοδοξούσε να διαπρέψει στη λογοτεχνία, ζει μια άτακτη ζωή άλλοτε στο Παρίσι και άλλοτε στην Αθήνα. Αντίθετα ο Αλέξης Νοταράς είναι ένας ευαίσθητος νέος, κλεισμένος στον εαυτό του με τάση στο ρεμβασμό και τη μελαγχολία.

Ένα από τα βασικά πρόσωπα του μυθιστορήματος είναι ο Δαμιανός Φραντζής· κατάγεται από παλιά οικογένεια εμπόρων της Πόλης, που έχει αυτή την περίοδο ξεπέσει οικονομικά.

Θέλω γράμματα

Σαν ο Δαμιανός τελείωσε τη τρίτη του ελληνικού*, ο γερο-Φραντζής είπε πως αρκετά γράμματα είχε μάθει και ήτανε καιρός να πιάσει δουλειά. Ο μικρός θα ήτανε δεκατριώ ή δεκατεσσάρω χρονώ. Μόλις άρχιζε να απόκτά μια συνείδηση κάπως καθαρή του κόσμου και τον κατείχε κιάλας το πάθος της γνώσης. Ρουφούσε αχόρταστα ό,τι έντυπο του έπεφτε στα χέρια, λαϊκά αναγνώσματα, εφημερίδες, εκκλησιαστικά βιβλία. Το ασχημάτιστο και ερεθισμένο πνεύμα του δεν μπορούσε να σταματήσει πουθενά, γλιστρούσε απάνω απ' όλα αυτά τα απλοϊκά διαβάσματα προς όλες τις μεριές, προμάντευε θολά και λαχταρούσε κάποιες ανώτερες περιοχές της μάθησης. Δεν ήξερε βέβαια τι νόημα είχαν αυτά τα άγνωστα πράγματα που τον σαγήνευαν τόσο. Ακολουθούσε αυθόρμητα την ορμή της ψυχής του, που τον έσερνε προς τα εκεί, και ονειρευότανε να γίνει μια μέρα ένας μεγάλος δάσκαλος που να κατέχει καλά, με τα δυο του χέρια, όλην τη σοφία των ανθρώπων, όλα τα βιβλία, όλα τα «γράμματα», και να μοιράζει γενναιόδωρα αυτούς τους θησαυρούς στους τριγυρινούς του. Η ικανότητά του να μαθαίνει ήτανε καταπληκτική κι η υπεροχή του αναγνωρισμένη σ' όλο το σχολειό από δασκάλους και μαθητές.

Μόλις πληροφορήθηκε τις προθέσεις του πατέρα του, ο μικρός έμπηξε τα κλάματα και τις φωνές. Δεν ήθελε, δεν μπορούσε να αρνηθεί τα βιβλία του και τα

τρίτη τάξη του ελληνικού: αντίστοιχη τάξη με τη σημερινή Α' Γυμνασίου. Σύμφωνα με το Εκπαιδευτικό σύστημα προ του 1929 οι τρεις βαθμίδες των σχολείων γενικής εκπαίδευσης είχαν το ακόλουθο σχήμα: τετραετές δημοτικό — τριετές ελληνικό σχολείο — τετραετές γυμνάσιο.

όνειρά του. Ζήτησε βοήθεια τριγύρω του, μα ούτε η μάνα του ούτε οι αδελφές του ήταν ικανές να καταλάβουν τον καημό του. Τον ψευτοπαρηγόρησαν λιγάκι κι ύστερα τον κορόιδεψαν και του γύρισαν τις πλάτες. Ο μικρός μαζεύτηκε σε μια γωνιά, χτυπούσε το στήθος του με τις γροθίτσες του και ούρλιαζε μες στους λυγμούς του:

— Θέλω γράμματα! Θέλω γράμματα!

Ο Παπασίδερος* τόλμησε κάποτε να ανακατωθεί.

— Το παιδί αγαπά τα γράμματα, είπε. Πρέπει να σπουδάσει αφού είναι θέλημα Θεού.

— Το γένος δεν έχει ανάγκη από πολλά γράμματα, αποκρίθηκε απότομα και ξερά ο γερο-Φραντζής, το γένος έχει ανάγκη από παράδες. Με τους παράδες θα αρματώσουμε καράβια και θα κάνουμε στρατό και θα ξαναπάρουμε την Πόλη και την Αγιά-Σοφιά, να γίνει το θέλημα του Θεού.

Κι ενώ ο παπάς κάτι προσπαθούσε να αντιλογηθεί, ο γέρος, βρόντησε τη γροθιά του απάνω στο τραπέζι και ξεφώνισε:

— Σκασμός, παπά! Αφέντης είμαι στο σπιτικό μου και δεν έχω να δώσω λόγο μηδέ σ' εσένα μηδέ στο ντοβλέτι* .

Και με τη φωνάρα του ο Δαμιανός τρόμαξε τόσο πολύ που του κοπήκανε μονομιάς τα δάκρυα και τις γυναίκες τις έπιασε πανικός και βγήκανε στο δρόμο και κρυφομιλούσανε φοβισμένες με τις γειτόνισσες.

Ο Παπασίδερος μάζεψε τα ράσα του κι έφυγε αμίλητος. Ο γερο-Φραντζής ήτανε πρεσβύτερός του και το κάτω της γραφής αφέντης ήτανε, όπως έλεγε. Δικαίωμά

Παπασίδερος: ο ιερέας Ισίδωρος Φραντζής, θείος του Δαμιανού.

ντοβλέτι: (λ. τουρκ.) κυβέρνηση, κράτος.

του να κανονίζει κατά το κέφι του τις τύχες της γυναίκας του και των παιδιών του. Οι τριγυρινοί χρωστούσαν να σέβονται τη νόμιμη εξουσία του οικογενειάρχη και να μην του δημιουργούνε ζιζάνια. Τέτοια ήτανε τότε, στις πολιτικές συνοικίες, η καθιερωμένη τάξη των πραγμάτων.

Ο μικρός στρώθηκε κάποτε στη δουλειά θέλοντας και μη. Βοηθούσε όλη μέρα τον πατέρα στο μαγαζί ή έτρεχε στα ψούνια και στα θελήματα από τη μίαν άκρη της Πόλης στην άλλη, φορτωμένος ζεμπίλια και μπόγους. Το βράδυ, σαν έκλεινε το μαγαζί, καθότανε με τις ώρες στο φως του κεριού, να μετρά τις εισπράξεις της ημέρας και να κρατά τα κατάστιχα. Γυρνούσε σπίτι του, αργά τη νύχτα, βουτηγμένος στη λάσπη, κατάκοπος, ζαλισμένος, μην ακούοντας ποτέ έναν καλό λόγο από κανέναν. Μονάχα γρίνες, καβγάδες, κλαψιαρίσματα και το μουγγρητό του πατέρα, που τον κυνηγούσε παντού.

Αυτή η κατάσταση βάσταξε μερικούς μήνες. Ο Δαμιανός, παρά την κούρασή του και παρά τις φωνές, που δεν τον αφήναν ούτε μια μέρα να ηρεμήσει, δεν εννούσε να το βάλει κάτω. Στριφογύριζε συνεχώς τα μεγάλα σχέδιά του στο κεφάλι του και πάσχιζε να κλέψει καμιάν ώρα από τη δουλειά ή τον ύπνο για να την αφιερώσει στα αγαπημένα του «γράμματα». Είχε φτιάσει κρυψώνες στις πιο απόμερες γωνιές του σπιτιού, του μαγαζιού για να χώνει τις φυλλάδες του και τις ξέθαβε και τις μελετούσε σαν ήτανε μόνος. Άλλοτε πάλι κατόρθωνε να το σκάσει στις ακτές του Τοπχανά ή του Ντολμά-Μπαξέ, ξαπλωνότανε σε κανένα έρημο κήπο και διάβαζε ή ονειροπολούσε, κοιτάζοντας τα νερά του Βοσπόρου. Τον έπιανε τότες ένα βαρύ παράπνο κι έκλαιγε μοναχός του με το πρόσωπο χωμένο στα χορτάρια. Ο γερο-Φραντζής, σαν τον τσάκωνε να διαβάσει, τον έδερνε και του έσκιζε τα βιβλία, φωνάζοντάς τον τεμπέλη, χασομέρη και παράσιτο. Οι γυναίκες παρακολουθούσαν τις

σκηνές από μακριά, χωρίς να μιλούν, μα, σαν ξεθύμαινε ο γέρος, μάλωναν κι αυτές το αγόρι με τη σειρά τους:

— Γιατί μωρέ πεισματάρικο, δεν κάνεις το θέλημα του αφέντη σου, να ησυχάσει κι αυτός, να ησυχάσουμε κι εμείς από τα νεύρα του και τις φωνάρες του, που πάει να μας ξεμυαλίσει; Γιατί, μωρέ μυξιάρικο, δε λυπάσαι τη μάνα σου και τις αδερφές σου;

— Θέλω γράμματα! Αποκρινότανε κλαίγοντας το παιδί.

Ένα τέτοιο ξυλοκόπημα πιο γερό ίσως από τα άλλα, έκρινε την κατάσταση. Ο Δαμιανός, ένα βράδυ, το 'σκασε από το σπίτι του και κανείς δεν τον είδε τρεις ολόκληρες μέρες. Περιπλανήθηκε μες στην Πόλη, χειμώνα καιρό, σα χαμένο σκυλί, και κοιμήθηκε ο Θεός ξέρει πού. Μονάχα το τρίτο βράδυ πρόβαλε στην πύλη της Παναγιάς, κουρελιασμένος, καταλασπωμένος, δαρμένος από τον πυρετό κι από την πείνα. Η εκκλησία ήτανε σχεδόν άδεια και μισοσκοτεινή. Μερικές γυναίκες του λαού και τρεις τέσσερις γέροι προσευχότανε και σταυροκοπιότανε εμπρός στο Ιερό, ενώ ο Παπασίδερος διάβαζε τον εσπερινό:

— Υπέρ της άνωθεν ειρήνης και της σωτηρίας των ψυχών ημών του Κυρίου δεηθώμεν.

Υπέρ του αγίου Οίκου τούτου και των μετά πίστεως, ευλαβείας και φόβου Θεού εισιόντων εν αυτώ του Κυρίου δεηθώμεν.

Υπέρ της Πόλεως ταύτης, πάσης πόλεως, χώρας και των πίστει οικοούντων εν αυταίς του Κυρίου δεηθώμεν...

Ο μικρός σταμάτησε στην είσοδο και δεν τολμούσε ή δεν είχε τη δύναμη να προχωρήσει. Στεκότανε και κοίταζε εκστατικά την ιεροτελεστία, χωρίς να σκέπτεται τίποτα, παραδομένος στην αργή ψαλμωδία και στη δυνατή μυρωδιά του θυμιάματος. Τα κεριά των πολυελαίων κι οι καντήλες σκορπούσανε στο Ιερό και στο κέ-

ντρο της εκκλησίας ένα δειλό, κοκκινοκίτρινο φως που έκανε να γυαλίζει το ασήμι των εικονισμάτων. Οι ίσκιοι των ανθρώπων έτρεμαν απάνω στο δάπεδο και στις κολόνες. Ένα ελαφρό, διάφανο σύννεφο αρωματισμένου καπνού τα σκέπαζε όλα και σα να τα εξαΰλωνε. Ο Παπασίδερος, μαύρος, μακρύς κι αδύνατος, ξεχώριζε απότομα, στο φόντο της σκηνής, απάνω στα θαμπά χρώματα της Ιερής Πύλης δεσπίζοντας από ψηλά τους σκυμμένους πιστούς. Κουνούσε μονάχα το κεφάλι και ολοένα προσφωνούσε τον Θεό του με βραχνή φωνή:

—Ότι αγαθός και φιλόανθρωπος Θεός υπάρχουν, και σοι την δόξαν αναπέμπομεν, τω Πατρί και τω Υιώ και τω Αγίω Πνεύματι, νυν και αεί και εις τους αιώνας των αιώνων...

Το αστραφτερό μάτι του δεν άργησε να διακρίνει το Δαμιανό στην άλληνη άκρη του ναού, μα δεν του έκανε κανένα νόημα. Τελείωσε την ακολουθία του ο παπάς χωρίς να βιαστεί κι ύστερα μπήκε στο Ιερό, περιμένοντας να αδειάσει ολότελα η εκκλησιά. Και σαν ξαναβγήκε, είδε το παιδί, που στεκότανε πάντα στην ίδια θέση, έρημο και θλιβερό, με γουρλωμένα τα μάτια κι ανοιχτό το στόμα, σαν αποβλακωμένο.

Ο Παπασίδερος βάδισε μονομιάς καταπάνω του. Το βλέμμα του γυάλιζε μες στο ημίφως. Ήτανε πολύ νευρισμένος κι έμοιαζε απειλητικός.

— Τι θες εδώ; ρώτησε βίαια.

— Θέλω γράμματα! αποκρίθηκε ο μικρός αυθόρμητα, μηχανικά, χωρίς να σκεφτεί τι έλεγε, με το ίδιο πάντα αφαιρεμένο και παράξενο ύφος.

— Γιατί έφυγες, μωρέ, από το σπίτι σου;

— Θέλω γράμματα! ξανά 'πε το παιδί.

— Πήγαινε να με περιμένεις στο προαύλιο!

πρόσταξε ο παπάς.

Κι ενώ ο μικρός στεκότανε απολιθωμένος και τον κοίταζε κατάματα δίχως να καταλαβαίνει τα λόγια του, ο

παπάς του φώναξε ακόμα πιο βίαια, σηκώνοντας κιόλας την κοκαλιάρικη χερούκλα του:

— Πήγαινε έξω αμέσως, να μη σε σπάσω στο ξύλο!

Ο μικρός, σαν να ξύπνησε από τη νάρκη του μπροστά στην απειλή του ξύλου, τινάχτηκε μονομιάς προφυλάγοντας το κεφάλι του με τα χεράκια του κι έτρεξε έξω. Ο Παπασίδερος στάθηκε μια στιγμή στη μέση της εκκλησίας, έβγαλε το καλυμμαύκι του, σφούγγισε τον ιδρώτα του προσώπου του με το ρασομάνικό του κι αναστέναξε βαθιά. Ύστερα βάδισε αργά προς την Ιερή Πύλη, σταμάτησε μπροστά στην εικόνα της Παναγιάς και σωριάστηκε χάρμω γονατιστός κρατώντας το κεφάλι του μες στις παλάμες του. Έμεινε έτσι λίγες στιγμές, τρέμοντας σύγκορμος. Σαν συνήρθε κάπως, σήκωσε το κεφάλι και κοίταξε την εικόνα.

— Παναγιά Μαρία, είπε, βοήθησε αυτό το έρημο πλάσμα του θεού. Προστάτεψέ το από τα χτυπήματα της μοίρας κι από τους πειρασμούς του Σατανά. Βοήθησε να γίνει άνθρωπος ενάρετος και περισπούδαστος και να δουλέψει για την πίστη του Χριστού και για τη δόξα του γένους. Σε υπηρέτησα πιστά όλην τη ζωή μου, Παναγιά μου, ας είναι αυτή η αμοιβή μου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι όνειρα κάνει ο Δαμιανός για το μέλλον του και ποια σχέδια έχουν γι' αυτόν ο πατέρας του και ο Παπασίδερος;
2. Τα τρία πρόσωπα που βλέπουμε στο απόσπασμα, παρά τις εξωτερικές τους διαφορές, παρουσιάζουν ορισμένες ψυχικές ομοιότητες, όπως είναι η ανυποχώρητη βούλησή τους. Να επισημάνετε αυτές τις ομοιότητες στο κείμενο.

3. Στο απόσπασμα ο συγγραφέας επιχειρεί να παραστήσει το πάθος του μικρού Δαμιανού για τα γράμματα. Πώς το κατορθώνει;

Αργώ (Μυθιστόρημα)

ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ απόσπασμα παρακολουθούμε τον Αλέξη Νοταρά με το φίλο του Μανόλη Σκυριανό, που είναι πρόεδρος της Αργώς, να πηγαίνουν στο Ζάππειο, όπου θα συναντηθούν με τα άλλα μέλη του Συλλόγου.

1. (Οι δυο φίλοι)

Σαν τελείωσε η παράδοση, ο Αλέξης κι ο Μανόλης προχώρησαν μαζί στην οδό Ακαδημίας, προς τη λεωφόρο Κηφισίας, κι από κει, ακολουθώντας τα κάγκελα του Εθνικού Κήπου, μπήκανε στη λεωφόρο του Ηρώδη του Αττικού.

Οι δυο νέοι γνωριζόντανε από τότε που θυμόντανε τον κόσμο. Είχανε παίξει μαζί στον Κήπο και στο Ζάππειο, είχανε περάσει όλες τις τάξεις του σχολείου στο ίδιο θρανίο. Παρά τη μεγάλη διαφορά των ιδιοσυγκρασιών τους, των χαρακτήρων τους και των κλίσεων, τους ένωνε μια αληθινή και πολύ παλιά αγάπη. Ο Αλέξης ήταν ο καλύτερος φίλος του Μανόλη κι ο Μανόλης ο μόνος φίλος του Αλέξη. Υπήρχε μεταξύ τους εκείνη η εξαιρετική και πολύτιμη συνεννόηση, που δημιουργιέται κάποτε ανάμεσα σε ανθρώπους ολότελα διαφορετικούς, ακόμα και αντίθετους, που συμπληρώνονται, θαρρείς, αρμονικά ο ένας με τον άλλον. Ο καθένας αγαπά και εκτιμά στον άλλον τα ψυχικά γνωρίσματα που του λείπουν και συνάμα ξανοίγεται στον άλλον ευκολότερα παρά σε μια συγγενική φύση, γιατί νιώθει ίσως πως ο άλλος, ο αλλιώτικος άνθρωπος, ξένος προς τα πάθη του και τους καημούς του, θα τον κρίνει πιο ψυχρά, πιο αντικειμενικά και πιο δίκαια. Τέτοιες συνεννοήσεις των ψυχών, που γεννιούνται σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις, είναι ίσως οι πιο σίγουρες και πιο μόνιμες. Τον τελευ-

ταίο όμως καιρό οι συζητήσεις των δύο φίλων είχαν γίνει πολύ δύσκολες. Υπήρχε ανάμεσά τους κάποια στενοχώρια, κάποια τύψη, σα να βρισκότανε σε δύσκολη θέση ο ένας μπροστά στον άλλο, σα να αδικούσε ο ένας τον άλλο και ντρεπόντανε γι' αυτό, σα να είχανε προδώσει κι οι δυο τους τη φιλία. Ο Μανόλης καταλάβαινε καλά πως ο μόνος τρόπος να διαλυθεί αυτή η δυσάρεστη ατμόσφαιρα ήτανε να δοθούνε καθαρές εξηγήσεις κι από τις δυο μεριές, να ειπωθούνε τα πράματα ορθά κοφτά με το όνομά τους κι όχι με υπονοούμενα και υπαινιγμούς. Μα σ' αυτήν την περίπτωση η ντόμπρα ειλικρίνειά του τον είχε εγκαταλείψει. Είχε κάτι μέσα του, που δεν μπορούσε να το πει στο φίλο του μήτε σε κανέναν άλλο, κάτι που τον πίεζε όμως ακατάπαυστα και δεν έφευγε ποτέ από τη μνήμη του. Ένωθε πως αν το έλεγε θα του έκανε καλό, θα τον ξαλάφρωνε, μα δεν ήταν ικανός να το εμπιστευτεί σε κανέναν. Αρκετές φορές του είχε συμβεί να τον ελκύσουν και να τον σαηνέψουν ειδών ειδών κορίτσια, μα τώρα ήταν άλλο πράμα. Άλλοτε δεν τον έμελε καθόλου αν καταλάβαιναν οι τριγυρινοί πως ήταν ερωτευμένος, αν τον πειράζανε και τον κουτσομπολεύανε. Γελούσε κι αυτός μαζί τους και κορόιδευε τον εαυτό του. Τώρα όμως δεν μπορούσε πια να γελάσει με τον εαυτό του, μήτε καν να δεχτεί συζήτηση απάνω σ' αυτό το θέμα. Κάθε συζήτηση για τη Μόρφω μ' έναν τρίτο, του φαινότανε προκαταβολικά σα μια βεβήλωση του μυστικού. Για τούτο δεν έλεγε τίποτα, κι ο ντροπαλός και κλεισμένος Αλέξης δεν ήτανε βέβαια ικανός να κάνει τα πρώτα βήματα της εξομολόγησης.

Περπατούσαν χωρίς να μιλούν στη στενή και σκιερή λεωφόρο. Μια περιπολία πέρασε βιαστικά στο αντικρινό πεζοδρόμιο να αλλάξει τους φρουρούς του Προέδρου της Δημοκρατίας. Οι ψηλοί και λυγεροί εύζωνες,

με τους μαβιούς ντουλαμάδες* και τις αστραφτερές ξιφολόγχες, βροντήσανε δυνατά τον υποκόπανο καταγής. Η σημαία κυμάτιζε αγέρωχη απάνω από τα πυκνά φυλλώματα του Παλατιού.

— Κανείς δεν τραγούδησε ακόμα τις πιπεριές της Αθήνας, είπε ξαφνικά ο Αλέξης. Συλλογίστηκες ποτέ τι περίεργα πράγματα αναδίνουν αυτές οι χλωμές και αιιθαλείς δεντροστοιχίες;

— Ναι, είπε ο Μανόλης κι έψαξε να βρει κάτι να απαντήσει — ναι, δεν μπορώ να φανταστώ την Αθήνα χωρίς τις πιπεριές.

— Και χωρίς αυτούς τους μαβιούς ευζώνους, πρόσθεσε ο Αλέξης κοιτάζοντας προς το Παλάτι. Κι η ελληνική σημαία, αλήθεια, πολύ ευχάριστος συνδυασμός χρωμάτων και γραμμών. Παρατήρησες; Ιδίως η ναυτική σημαία με τις πολλές γραμμές. Είχανε κάποια καλλιτεχνική φλέβα αυτοί οι κουρσάροι του 21, που φανταστήκανε τέτοια σημαία.

— Ναι, είπε πάλι ο Μανόλης και συλλογίστηκε ότι ποτέ δεν του ήρθε η ιδέα πως η σημαία μπορούσε να ήταν έργο τέχνης.

Μα ο Αλέξης γύρισε στις πιπεριές του.

— Σε ορισμένες στιγμές, έλεγε, το σούρουπο ιδίως, μεταδίδουν τον τόνο τους στους δρόμους, στα σπίτια, στους διαβάτες, σ' όλην την ατμόσφαιρα της πόλης — επιβάλλουν παντού έναν τόνο— να, σαν παστέλ*, μα πολύ απαλά δουλεμένο, με την άκρη των δαχτύλων — ένα τόνο μισοσβησμένο, αερώδη— κάτι το ακαθόριστο, το ασύλληπτο, που εξιδανικεύει το τοπίο, σε βεβαιώ — παρατήρησες;— ένας ζωγράφος θα μπορούσε ίσως να το πει...

ντουλαμάδες: επιχιτώνια των ευζώνων.

παστέλ: έργο ζωγραφικής με πολύ απαλούς τόνους, καμωμένο με ειδικά χρωματιστά κραγιόνια.

Μονολογούσε δίχως να δίνει σημασία σ' αυτά που έλεγε. Ένιωσε όμως πως μπορούσε να εκφραστεί το αίσθημά του όχι μόνο με συνδυασμούς χρωμάτων, αλλά και με συνδυασμούς λέξεων. Σώπασε και, άθελά του, άρχισε να ταιριάζει λέξεις στο νου του. Εξακολούθησαν τον περίπατο σιωπηλά, περάσανε μπροστά στο Στάδιο και μπήκανε στο πάρκο του Ζαππείου από ένα στενό δρομάκο, που οδηγούσε στο πλάτωμα. Τα ανοιξιιάτικα αρώματα τους χτύπησαν απότομα κι ο Μανόλης μονομιάς ξαναθυμήθηκε τη Μύκονο και το λευκό φουστάνι της Μόρφως, δαρμένο από το μελτέμι του Αιγαίου. Είχε όρεξη να πετάξει μακριά μες στα φυλλώματα την τσάντα του, γεμάτη Ρωμαϊκό Δίκαιο, και να τρέξει μ' όλην τη δύναμή του, να διασχίσει το Ζάππειο πέρα ως πέρα, μα συγκρατήθηκε γιατί θυμήθηκε πως ήτανε πρόεδρος και πως τον περίμεναν λίγο παρέκει σοβαρότατες συζητήσεις.

2. (Για τις ιδέες)

ΣΕ ΛΙΓΟ οι δυο φίλοι φτάνουν στην Αίγλη, το καφενείο του Ζαππείου, που ήταν το στέκι της φοιτητικής συντροφιάς. Παρακολουθούμε εδώ τις αντιδράσεις των φοιτητών, τον τρόπο με τον οποίο εκφράζουν τις πολιτικές τους αντιθέσεις και την προετοιμασία των παρατάξεων για τη Γενική Συνέλευση της Αργώς, που θα γινόταν την επόμενη μέρα.

Στην τσάντα της Αίγλης επικρατούσε αρκετή νευρική κούραση. Οι φοιτητές είχανε πιάσει τα περισσότερα τραπέζια κι είχανε διώξει τον άλλο κόσμο με τη φασαρία τους. Πηγαινοερχόντανε συνεχώς, σπρώχνοντας ο ένας τον άλλον και αναποδογυρίζοντας τις καρέκλες, πειραζόντανε από μακριά, φωνάζανε, γελούσανε, συζητούσανε όλοι μαζί για τις εκλογικές πιθανότητες της επο-

μένης ιστορικής ημέρας. Χωριζόντανε κιόλας σε ομίλους και προσπαθούσαν να σοβαρολογήσουν. Δεν έλειπε όμως από πουθενά η ευθυμία, κι η Αργώ διατηρούσε ακόμα, σ' αυτήν την παραμονή της μάχης, το συντροφικό και φιλικό χαρακτήρα της.

Μονάχα ένας φοιτητής έμοιαζε αληθινά θυμωμένος, ίσως επειδή ήταν αρκετά χοντρός και το αίμα του ανέβαινε στο κεφάλι πολύ εύκολα. Δεν κατόρθωνε να στρογγυλοκαθήσει στην καρέκλα του, κλωτσούσε το τραπέζι, κουνούσε συνεχώς τους ώμους και τα χέρια, αεριζότανε νευρικά με το καπέλο του και επαναλάβαινε κάθε τόσο:

— Εγώ, κύριοι, πιστεύω στην ιδέα του έθνους!

Γιατί φυσικά η συζήτηση δεν περιοριζότανε στο ζήτημα της εμπιστοσύνης προς την Εκτελεστική Επιτροπή, μα απλωνόταν σε όλων των ειδών τα κοινωνικά, πολιτικά και αισθητικά προβλήματα.

Ο φοιτητής αυτός, που λεγότανε Δημητρός Μαθιόπουλος και καταγότανε από τα Καλάβρυτα, έμοιαζε ένας απλοϊκός και καλός επαρχιώτης, με ύφος αρκετά βουνίσιο, πολύ παραζαλισμένος από τους υλικούς και πνευματικούς θορύβους της πρωτεύουσας. Φαινότανε συνεχώς εμβρόντητος από όσα έβλεπε και άκουε, μα καθόλου διατεθειμένος να αφομοιωθεί μ' αυτό το περιβάλλον, που τον στενοχωρούσε και τον σκανδάλιζε. Τουναντίο πεισματωνότανε, νιώθοντας πόσο οι σύντροφοί του ήτανε διαφορετικοί απ' αυτόν, και αρνιότανε με αδιαλλαξία τις ιδέες τους και τα ήθη τους. Προσπαθούσε να συζητήσει τις γνώμες τους και πάσχιζε να τους αποστομώσει, μα απαντούσε με πολύ κόπο στα λόγια τους και τις περισσότερες φορές δεν εύρισκε καθόλου επιχειρήματα, γιατί δεν ήταν πολύ έξυπνος, μήτε είχε διαβάσει πολλά βιβλία, και τα λίγα που διάβαζε δεν τα καταλάβαινε καλά. Σπούδαζε όμως τους αρχαίους με ευσυνειδησία, λάτρευε την αττική σύνταξη και τις ετυμο-

λογικές έρευνες και φιλοδοξούσε να γίνει μια μέρα ένας αξιοπρεπής γυμνασιάρχης σε μίαν ήρεμη και σκιερή γωνιά της Πελοποννήσου, τριγυρισμένος από ευυπόληπτους καθηγητές και επιμελείς μαθητές.

Εκείνο το βράδυ τα είχε βάλει μ' ένα φοιτητή από την Πόλη, που λεγότανε Δαμιανός Φραντζής κι ήταν ο αναγνωρισμένος αρχηγός της κομμουνιστικής παράταξης της Αργώς. Ο Καλαβρυτινός διαδηλούσε τον εθνικισμό του με πολλή θέρμη μ' οποιονδήποτε, δεν έχανε την ψυχραιμία του και τη σειρά των συλλογισμών του. Αποκρινότανε στις θορυβώδεις εκδηλώσεις του Δημητρώ Μαθιόπουλου με μια πρόχειρη και συνοπτική διδασκαλία του ιστορικού υλισμού και αναποδογύριζε συνεχώς τις θολές και συγκεχυμένες πατριωτικές δοξασίες του με επιχειρήματα απλά, καθαρά και άμεσα, που έμοιαζαν ατράνταχτα. Σε μίαν ορισμένη στιγμή, ο Καλαβρυτινός παρασύρθηκε από τις νοσταλγίες του και μίλησε με συγκίνηση για την Άγια Λαύρα και τους αγωνιστές του 1821. Τότε ο νέος μαρξιστής βρήκε την ευκαιρία να εφαρμόσει τη θεωρία του σ' ένα μεγάλο ιστορικό παράδειγμα.

— Η ελληνική Επανάσταση, έλεγε, δεν είναι άλλο τίποτα παρά μια τοπική εκδήλωση της μεγάλης αστικής Επανάστασης, που ξέσπασε σ' όλην την Ευρώπη τα τέλη του ΧVΙΙου αιώνα και τις αρχές του ΧΙΧου. Με μόνη τη διαφορά πως εδώ ένας ξένος κυρίαρχος, ο Τούρκος, αντιπροσώπευε τη μοναρχία και τη φεουδαρχία. Για τούτο ο αστικός σηκωμός πήρε αναγκαστικά τη μορφή του απελευθερωτικού εθνικισμού. Μα δεν πρέπει να μας παραπλανούν τα φαινόμενα. Το βαθύτερο νόημα της Επανάστασης αυτής δεν είναι η εθνική ιδέα, αλλά η αστική συνείδηση των Ελλήνων εμπόρων, τσιφλικάδων και ναυτικών, που πολεμούσαν να αποτινάξουν την τυραννία των Τούρκων πασάδων και να γίνουν αυτοί η κυρίαρχη τάξη του τόπου. Δεν αρνούμαι

βέβαια πως συμμάχησαν τότε με την αστική τάξη και ορισμένα στοιχεία με φεουδαρχικό πνεύμα, όπως η Εκκλησία, οι Φαναριώτες, οι λογιότατοι. Μα αυτά είναι απλά επεισόδια, που εξηγούνται εύκολα με πρόσκαιρους ιστορικούς λόγους και δε μεταβάλλουν καθόλου την κοινωνική σημασία της Επανάστασης, τέτοιαν που την καθόρισα πριν. Η Επανάσταση του 21 είναι η Επανάσταση των αστικών συμφερόντων, που είχε ως φυσική συνέπεια την εγκαθίδρυση και στον τόπο μας της αστικής κυριαρχίας και την ανάπτυξη του καπιταλισμού. Αυτά, εννοείται, αν θέλουμε να συζητούμε στην περιοχή της αυστηρής επιστήμης, έξω από κάθε λογοτεχνία...

Μερικοί νέοι, που παρακολουθούσαν τη συζήτηση, επικροτούσαν τα λόγια του Δαμιανού Φραντζή κι η στάση τους φανάτιζε ακόμα περισσότερο το χοντρό Καλαβρυτινό φοιτητή. Αλλά, μη βρίσκοντας πια τι να αντιτάξει στην τετραγωνική λογική του συνομιλητή του, απληρόφορητος καθώς ήταν και ολότελα παρθένος από κάθε είδος κοινωνιολογία, περιοριζότανε σε επιφωνήματα, σε άναρθρες διαμαρτυρίες, σε καγχασμούς και πεισματάρικες δηλώσεις των αρχών του:

— Εγώ, κύριοι, πιστεύω στην ιδέα του έθνους! [...]

Ο Δαμιανός Φραντζής μόλις είδε το Μανόλη Σκυριανό και τον Αλέξη Νοταρά να φτάνουνε στην ταράτσα, άφησε τον οξύθυμο Καλαβρυτινό να χειρονομεί και να φωνάζει, και πήγε μαζί τους. Ο πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου κι ο αρχηγός της Αντιπολίτευσης χαιρετίστηκαν με εγκαρδιότητα και κάθισαν στο ίδιο τραπέζι. Τριγύρω τους επικρατούσε αρκετό κέφι. Η Αργώ ταξίδευσε άνετα, με τον αέρα πρύμα. Ο Αλέξης κατά τη συνήθεια τραβήχτηκε κάπως παράμερα και κοίταζε σιωπηλός τους συντρόφους του.

— Σε βεβαιώ, κύριε πρόεδρε, έλεγε ο κομμουνιστής, σε βεβαιώ πως λυπούμαι αληθινά για όλα αυτά που

συνέβηκαν. Ξέρεις πόσο σε εκτιμώ, μα τώρα, έτσι που έγιναν τα πράγματα, πρέπει να σε μαυρίσουμε. Καταλαβαίνεις, εμείς υπακούουμε σε μια κομματική πειθαρχία.

— Μαυρίσετε, αδερφέ, αποκρίθηκε ο άλλος γελώντας. Δεν είναι λόγος για να χαλάσουμε την καρδιά μας. Θα βγάλουμε λογίδρια, θα αναπτύξουμε τις απόψεις μας, κατόπι θα μετρήσουμε τα κουκιά, θα περάσουμε πολύ όμορφα. Κι όποιος κερδίσει θα κεράσει την παρέα.

Όλη αυτή η ιστορία τον διασκέδαζε αληθινά, αν και ήταν η πρώτη φορά που του έθεταν ζήτημα εμπιστοσύνης και τον απειλούσαν να τον ρίξουν. Μα τα έπαιρνε όλα αυτά σαν ένα σπορ και δε θύμωνε. Ενδιαφερότανε μονάχα για την καλή και κανονική διεξαγωγή του παιχνιδιού.

— Να σου πω όλην την αλήθεια, συνέχισε ο Φραντζής χαμηλώνοντας τη φωνή, αν εσύ φύγεις δε βλέπω ποιος θα σε αντικαταστήσει. Φοβούμαι πως θα πέσουμε στην αναρχία, θα πάει φούντο το καράβι της Αργώς. Για τούτο, καταλαβαίνεις, θα προτιμούσα να μην έφευγες. Μας χρειάζεται αυτό το σωματείο. Οι συζητήσεις ξυπνούνε τα πνεύματα, γεννούν αμφιβολίες. Για μας είναι ένα πολύ καλό έδαφος προπαγάνδας. Ύστερα, μας ωφελούν κι εμάς τους ίδιους αυτές οι αντιθέσεις μας, ακονίζουνε τη σκέψη μας, καλλιεργούνε τη μαχητικότητά μας. Πιο πολλά μαθαίνουμε στην Αργώ αναμεταξύ μας, παρά στο Πανεπιστήμιο με τους δασκάλους. Να σου πω όλην την αλήθεια, μέσα μου παρακαλώ να μην φύγεις, γιατί εσύ κρατάς την ενότητα. Μα το χρέος μου είναι να σε πολεμήσω με όλα τα δυνατά μου. Τέτοια εντολή έλαβα. Καταλαβαίνεις, εμείς υπακούουμε σε μια ιδέα.

— Κι εμείς έχουμε ιδέες, είπε ο Μανόλης Σκυριανός πολύ σοβαρός.

— Ιδέες, ιδέες, συλλογιζότανε ο Αλέξης, τι θέλουν να πουν άραγε; Ξέρουν άραγε κι οι ίδιοι τι θέλουν να πουν;

Δεν μπορούσε να συλλάβει την ύπαρξη των «ιδεών» και την επίδρασή τους στα πνεύματα και στη ζωή των συντρόφων του. Οι ποικίλες αρχές και θεωρίες, που έβλεπε να στροβιλίζονται τριγύρω του και να προκαλούν τόση σύγχυση και τόσο θόρυβο, του φαινότανε σα φευγαλέοι καπνοί ερεθισμένης φαντασίας και αφορμές ανόητου και περιττού κομματισμού, αγοραία συνθήματα χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, χωρίς μια πραγματική υπόσταση. Παρακολουθούσε με περιέργεια και έκπληξη τις ιδεολογικές συζητήσεις των συνομηλίκων του, μα δεν ήταν ικανός να πάρει καμιά θέση σ' αυτές, δεν μπορούσε να καταλάβει σε τι χρησιμεύουν τέλος πάντων αυτά τα πράγματα, πώς είναι δυνατό να συζητούνε σοβαρά οι άνθρωποι γι' αυτά και να παθαίνονται και να χτυπιούνται, τι διάβολο αντιπροσωπεύουν οι πολυθρύλητες αυτές «ιδέες» και τι αξία έχουν μες στην αληθινή ζωή.

— Ιδέες, ιδέες, ζωή!., μουρμούριζε μηχανικά ο Αλέξης.

Ζωή, δηλαδή —δεν το ομολογούσε καθαρά στον εαυτό του, μα σαν άρχιζε να σκέπτεται, εκεί έκλινε ο νους του—, δηλαδή ο λαμπρός Υμηττός με τα ματωμένα πλευρά, η παθιασμένη θάλασσα, τα περήφανα χρώματα της Ελλάδας, τα αρώματα της άνοιξης, η ακατανίκητη θλίψη του βραδιού, ο έρωτας μες στα φυλλάματα, τα χέρια που σφίγγονται, τα μάτια που δακρύζουν... Αυτή ήταν η ζωή, η αληθινή ζωή, η μόνη που τον συγκινούσε.

3. (Θέλω ηρωισμό)

ΣΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ αυτό παρακολουθούμε τον Αλέξη και το Λίνο να συζητούν στον κήπο τους. Να προσέξετε τον τρόπο με τον οποίο μπαίνει στο μυθιστόρημα ο Λίνος,

τις αντιδράσεις του και τις διαφορές που παρουσιάζουν τα δυο αδέρφια στο χαρακτήρα.

Ο Αλέξης και ο Λίνος καθήσανε σ' έναν πάγκο, κάτω από τη φοινικιά. Ο Λίνος άναψε ένα τσιγάρο, αφού βεβαιώθηκε πως κανείς δεν τον έβλεπε εξόν από τον αδελφό του, και φύσηξε βίαια τον καπνό του προς το φεγγάρι.

— Δεν κάνεις καλά που καπνίζεις, είπε ο Αλέξης, που δεν κάπνιζε ποτέ.

— Ωχ αδερφέ! αποκρίθηκε ο άλλος και φύσηξε τον καπνό του με περισσότερη δύναμη.

Ήτανε κι αυτός γερό και καλοφτιαγμένο παιδί, σαν το Νικηφόρο, με πλατύ στήθος και γυμνασμένα μέλη. Φορούσε ακόμα κοντά παντελόνια και ανοιχτό γιακά. Στο πρόσωπο έμοιαζε αρκετά του Αλέξη, με τα μεγάλα ρουφηγμένα μάτια του, με τα λεπτά χαρακτηριστικά του, το τρομαγμένο βλέμμα του, τον ελαφρό πέπλο μελαγχολίας που τον σκέπαζε σε ορισμένες στιγμές. Ο Νικηφόρος ήταν ο μόνος από τους τρεις που είχε, στο πρόσωπο και στο ύφος, την ισορροπία και την υγεία των Νοταράδων. Οι άλλοι δυο είχανε πάρει την ανήσυχη μορφή της Σοφίας.

— Είσαι δεκάξι χρονώ και καπνίζεις ένα πακέτο τη μέρα, εξακολούθησε ο Αλέξης. Θα χαλάσεις την υγεία σου.

— Και τι μ' αυτό; Σε τι μου χρησιμεύει η υγεία μου;

— Μη λες ανοησίες. Σου χρησιμεύει για να ζήσεις. Εγώ που δεν είμαι γερός ξέρω καλύτερα τι αξίζει η υγεία.

— Ζωή είναι αυτή που ζούμε; ρώτησε ο Λίνος.

Ο Αλέξης γέλασε.

— Και τι ήθελες να κάνεις στην ηλικία σου; ρώτησε. Πηγαίνεις σχολείο και διαβάζεις τους αρχαίους. Δε σου φτάνει;

— Όχι, δε μου φτάνει.

— Όταν πάψεις να είσαι μαθητής, θα σκεφτούμε να κάνεις άλλα πράγματα πιο συναρπαστικά.

— Ω, σας βλέπω και σας που δεν είστε μαθητές, τι ωραία που ζείτε! είπε ο Λίνος με θυμό. Καμώνεστε τάχατες πως δε βλέπετε τον κόσμο σαν τον πατέρα, μα κατά βάθος είστε ίδιοι κι απαράλλαχτοι, Νοταράδες, ως το κόκαλο, καλαμαράδες, γραφιάδες, βιβλιοφύλακες. Δεν μπορείτε να απομακρυνθείτε ούτε μια μέρα από τα βιβλία και τα γραψίματα. Γεννηθήκατε μουντζουρωμένοι μελάνι. Ο μόνος σκοπός του Νίκη είναι να γράφει βιβλία. Κι εσύ εκεί πας, σε βλέπω καλά. Να τυπωθεί το όνομά σας και να κάνετε τους σπουδαίους, αυτό είναι το μεγάλο όνειρο της ζωής σας, να εκθέσουν τις φωτογραφίες σας στις προθήκες των βιβλιοπωλείων, να σταματά ο κόσμος και να σας θαυμάζει τάχατες. Όλο βιβλία, βιβλία, βιβλία! Δεν αναπνέω καλά μες σ' αυτό το περιβάλλον. Με πνίγει η σκόνη.

Ο Αλέξης άκουε παραδομένος στη γλυκιά μελαγχολία της νυχτιάς. Κανένα φύλλο δε σάλευε, καμιά κίνηση δεν τάραζε τη βαριά γαλήνη του κήπου. Οι κατάμαυροι ίσκιοι των δέντρων και των φυλλωμάτων ήταν σαν καθηλωμένοι απάνω στο χλωμό φεγγαρόλουστο στερέωμα. Τα διάχυτα αρώματα της λεμονιάς και της πορτοκαλιάς ακινητούσαν μες στην ατμόσφαιρα. Ο Αλέξης αισθάνθηκε ένα ανυπόφορο βάρος στο στήθος, μian ακατανίκητη θλίψη, που τον άγγιζε ως το βαθύτερο είναι του. Ξαφνικά θυμήθηκε το άσπρο φουστάνι της Μόρφως, στα βράχια, μες στο χαρμόσυνο φως του Αιγαίου... Ω Μύκονος! Τα μάτια του γέμισαν, χωρίς να ξέρει γιατί.

— Δεν μπορώ πια να βλέπω βιβλία, να ακούω βιβλία, εξακολούθησε ο Λίνος. Θα με σκάσετε με τα παλιοκιτάπια σας.

— Τις μόνες στιγμές ευτυχίας που γνώρισα τις χρωστώ στα βιβλία, μουρμούρισε αργά ο Αλέξης.

Ο Λίνος ξέσπασε.

— Όχι! Όχι! φώναξε. Χίλιες φορές όχι! Παρεξηγήσατε τη ζωή όλοι σας. Ή μάλλον την καταργήσατε. Ο πατέρας δεν υποπτεύτηκε ποτέ τι είναι η ζωή. Εσείς οι δυο παρηγοριέστε διαβάζοντας τη ζωή που δε ζείτε ή γράφοντάς την. Μα ο μόνος σκοπός της ζωής είναι να τη ζει κανείς όσο μπορεί, όσο βαστά πιο δυνατά και πιο πλούσια.

Μιλούσε με θέρμη, με αγανάκτηση. Ο Αλέξης κοίταζε τον όμορφο επαναστατημένο έφηβο με τρυφερότητα και με κάποιο κρυφό καμάρι. Τον αγαπούσε πολύ κι ίσως να τον θαύμαζε, σε ορισμένες στιγμές, για την απειθάρχητη ορμή του, για το ξεχείλισμα της νεανικής του ζωντάνιας.

— Πες, Λίνο, τι θες να κάνεις με τη ζωή σου, με τη νιότη σου;

— Θέλω ηρωισμό! αποκρίθηκε ο έφηβος αδίσταχτα, με παθιασμένη φωνή.

Σωπάσανε.

— Ηρωισμό; συλλογιζότανε ο Αλέξης. Ιδέες, ηρωισμός, έρωτας... Μύκονος...

4. (Οι πολιτικές ταραχές)

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα του τόπου δεν μπορούν να βρουν λύση. Η πολιτική ηγεσία δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τόσες δυσκολίες σε μια εποχή «που κι ο ίδιος ο Βοναπάρτης θα δυσκολευότανε να τα βγάλει πέρα». Ο τύπος διασύρει καθημερινά την Κυβέρνηση και διάφορα ανήσυχα στοιχεία της πολιτικής και του στρατού κινούνται να επωφεληθούν από την κρίση. Ο στρατηγός Τζαβέας, επίδοξος δικτάτορας, ετοιμάζει στρατιωτικό πραξικόπημα, ενώ ο πρωθυ-

πουργός Ζουγανέλης και η κυβέρνησή του δεν κάνουν τίποτε να το αποτρέψουν. Η ώρα του Παύλου Σκινά, Υπουργού των Εσωτερικών, έχει φτάσει. Ο πολιτικός αυτός, που πέρασε από πολλές πολιτικές παρατάξεις, αναλαμβάνει με τη βοήθεια πιστών στο Σύνταγμα αξιωματικών να συντρίψει τους κινηματίες. Τη μέρα που ξέσπασε το πραξικόπημα οργανώνονται στην Αθήνα διαδηλώσεις, στις οποίες συμμετέχουν ο Λίνος Νοταράς, ο Δημητρός Μαθιόπουλος και ο Δαμιανός Φραντζής. Η μοίρα μερικών από τα βασικά πρόσωπα της Αργώς, επηρεάζεται από τα πολιτικά γεγονότα και καταλήγει σε τραγωδία. Ας δούμε πώς βρέθηκαν ο Λίνος Νοταράς και ο Δημητρός Μαθιόπουλος στη θέση των αιματηρών συγκρούσεων. Ο Λίνος, υπακούοντας στην παράφορη ορμή του χαρακτήρα του, επαναστατεί κατά του αυστηρού και φιλόδοξου περιβάλλοντος του σπιτιού του. Συγκρούεται με τον πατέρα του και εγκαταλείπει το σπίτι του με σκοπό να μπαρκάρει για τις Ινδίες. Αγνός, όπως ήταν, έπεσε στα νύχια του υπόκοσμου στο λιμάνι του Πειραιά και ντροπιασμένος ξαναγουρίζει στο σπίτι του. Έτσι τα γεγονότα τον βρίσκουν ψυχολογικά έτοιμο να κατεβεί στους δρόμους και να ικανοποιήσει το πάθος για ηρωικές πράξεις. Ο Δημητρός Μαθιόπουλος, ο νεαρός εθνικιστής που καταγόταν από αγροτικό περιβάλλον των Καλαβρύτων τελικά έλκεται από την προσωπικότητα του Δαμιανού Φραντζή και προσχωρεί στο κομμουνιστικό κίνημα.

Κοντά στον παλιό Σταθμό του Λαυρίου, ο Μανόλης ξεχώρισε, μες στο θόρυβο που σήκωνε η διαδήλωση, μια γνώριμη φωνή. Στράφηκε και αναγνώρισε, πίσω του, μες στο πλήθος, το Λίνο Νοταρά, το μικρό αδερφό του Αλέξη. Ξεσκούφωτος, κατακόκκινος, λαχανιασμένος, ο έφηβος ξεφώνιζε ολοένα:

— Ζήτω η Επανάσταση!

Έμοιαζε έξαλλος, σα να μην έβλεπε τίποτα ολόγουρά του. Πού βρέθηκε ο Λίνος εκεί μέσα;

Ο Μανόλης δεν μπόρεσε να τον πλησιάσει. Το πλήθος τον έσπρωχνε ορμητικά εμπρός, τον έσπρωχνε και τον μαγνήτιζε κι αυτόν και τους άλλους όλους, που το αποτελούσαν — το πλήθος, σα μια συνισταμένη όλων των ορμών των μελών του, δύναμη ανώτερη από τις θελήσεις τους και χειραφετημένη απ' αυτές, που τους δεσποζε όλους από ψηλά και τους έσερνε κάπου, με αλύγιστη αποφασιστικότητα, δίχως κανείς να ξέρει πού.

Στην πρώτη γραμμή, κάμποσοι διαδηλωτές είχαν σηκώσει ψηλά τα μπαστούνια τους. Τα έβλεπες, από πίσω, παραταγμένα απάνω από τα κεφάλια, σα μια σειρά πάσαλοι, μπηγμένοι μες στο ανθρωπομάζεμα, που κουιόντανε νευρικά κι όλο τραβούσανε μπροστά, ακατάσχετα, μες σ' ένα σύννεφο σκόνης. Η σειρά αυτή των μπαστουνιών σε έσερνε πίσω της, άθελά σου, κι η πίεση του πλήθους, που την προκαλούσε η έλξη της πρώτης γραμμής, την έσπρωχνε την πρώτη γραμμή ολοένα πιο δυνατά και την ανάγκαζε να επιταχύνει την πορεία της. Έτσι κυλούσε η διαδήλωση από μόνη της.

— Ζήτω η Επανάσταση!

Ο εθνικός ύμνος, τα τραγούδια, τα γέλια, είχανε κοπάσει ολότελα. Τώρα μονάχα ένα απειλητικό μουγγρητό έβγαινε από την ορμή του πλήθους, κάποια άναρθρη, μα τόσο γνώριμη βοή καταστροφής. —Κάτω όλα! όλα! Να τα σπάσουμε όλα!— Κάποια ένστικτα είχαν λυτρωθεί και δεν άκουαν πια καμιά λογική. Κι ολόγουρα, παντού, μες στο λαμπρό φως της Αθήνας, το τουφεκίδι.

Σχεδόν ασυνείδητα, σερνάμενη ορμητικά από τον ίδιο τον εαυτό της, η αυθόρμητη αυτή διαδήλωση πέρασε από τους ερημικούς και σιωπηλούς δρόμους του Βερανζέρου και του Μάρνη και ξεμπούκαρε, από ένα στενό, στην οδό Αγίου Κωνσταντίνου. Μα εκεί κοντοστά-

θηκε, διστάζοντας, για μια στιγμή, αν έπρεπε να τραβήξει εμπρός ή πίσω. Μια άλλη διαδήλωση ανέβαινε προς την Ομόνοια, αλλά με ύφος πολύ διαφορετικό. Οι άνθρωποι, που την αποτελούσαν, ασφαλώς ήξεραν τι ζητούσαν.

Η νέα αυτή διαδήλωση ήτανε σιωπηλή σχεδόν και αργή, μα πιο σφιχτοδεμένη, πιο στερεή στα πόδια της. Τα πρόσωπα των μελών της σφιγμένα, τραχιά, αποφασισμένα, θαρρείς, για το καθετί. Στην πρώτη γραμμή ήτανε μερικές γυναίκες ντυμένες οι περισσότερες με μαύρα, νέες ακόμα, αδύνατες, παθιασμένες, κοιτάζοντας ίσα μπροστά με βλέμμα ανέκφραστο, σαν υπνωτισμένες. Ανάμεσά τους ξεχώριζες το Δαμιανό Φραντζή, που βάδιζε σαν αρχηγός, και δίπλα του το Δημητρώ Μαθιόπουλο, το φοιτητή απ' τα Καλάβρυτα. Ένα θωρακισμένο αυτοκίνητο τους συνόδευε, το ίδιο που είχε κατακτήσει ο λαός, λίγες ώρες πριν, κοντά στην Ομόνοια, και γρήγορα είχε πέσει στα χέρια των κομμουνιστών. Μια κόκκινη σημαία ανέμιζε απάνω τους. Ο Μανόλης Σκυριανός την είδε κι ανατρίχιασε.

Η κόκκινη σημαία, μες στο ξεσηκωμένο πλήθος, μες στην ατμόσφαιρα της μάχης και στο ακατάπαυστο τουφεκίδι, ανάδινε ξαφνικά μιαν ένταση τρομαχτική — σα να τελείωσαν ξαφνικά τα αστεία και τα ψέματα, η αμεριμνησία των καλοκαθισμένων κοινωνιών, οι θεσμοί, οι καθιερωμένες αξίες, η φρασεολογία της ρουτίνας, και ξυπνούσε, άγρια και ακατάσχετα, κάτω από τον καταγάλανο, ανοιξιάτικο ουρανό, και καταχτούσε μονομιάς, τα πάντα, κάποια ωμή, ακατάβλητη πραγματικότητα, πάντοτε παρούσα και παντού, μα που πάσχιζαν όλοι να ξεχάσουνε την ύπαρξή της, και τώρα επιτέλους ερχότανε η ώρα να πει κι αυτή το λόγο της, βουβαίνοντας κάθε άλλη φωνή.

— Ζήτω η Επανάσταση!

Το κόκκινο, θαρρείς, κυριαρχούσε κιόλας σ' όλην την πόλη, διαλύοντας κάθε άλλο χρώμα, χτυπητά, τυφλωτικά, θριαμβευτικά, με μια κρύα λαμπρότητα, που του έσφιγγε την καρδιά. Το χρώμα του αίματος. Τη σημαία την κρατούσε ο Δημητρός Μαθιόπουλος, σφιχτά με τα δυο χέρια και με τη φωτιά στην ψυχή.

Ύστερα από την πρώτη στιγμή του δισταγμού, η διαδήλωση των φοιτητών διαλύθηκε μονομιás. Στη θέα της κόκκινης σημαίας, οι περισσότεροι υποχώρησαν να είχανε δει ξαφνικά την καρμανιόλα, στημένη στη μέση του δρόμου. Μα κάμποσοι έτρεξαν να σμίξουν τους κομμουνιστές. Ο Μανόλης, που είχε ξαναβρεί τη θέλησή του, έτρεξε μαζί τους για να προλάβει κάποιο κακό, που προαισθανότανε. Το βλέμμα του γύρευε το Λίνο, μα βρέθηκε ξαφνικά, πρόσωπο με πρόσωπο, μπροστά στο Δαμιανό Φραντζή. Τον άρπαξε από τους ώμους.

— Πού πάτε; ρώτησε, αναγνωρίζοντας κιόλας κάτω από την κόκκινη σημαία, αρκετούς συντρόφους του της Αργώς.

— Άφησέ με! πρόσταξε ο άλλος ξερά και τινάχτηκε για να ελευθερώσει τους ώμους του.

Ένας κυματισμός του πλήθους τους χώρισε. Ο Λίνος ήτανε στην πρώτη γραμμή. Η κομμουνιστική διαδήλωση, φουσκωμένη τώρα κι ερεθισμένη από την ξαφνική προσθήκη των νέων μελών της, κουνήθηκε προς την Ομόνοια πιο γοργά και πιο απειλητικά. Από τα στοματα των γυναικών αντήχησε ένας γνώριμος, απλοϊκός, μα τόσο δραματικός σκοπός, που δέσποζε σε λίγο όλους τους άλλους θορύβους, βγαλμένος από εκατοντάδες στήθια, φανατικός παιάνας μίσους και πίστης:

Ξυπνάτε, απόκληροι του κόσμου,
Της πείνας δούλοι, της σκλαβιάς!

Το κράτος ρίξτε των τυράννων,
Εσείς οι γιοι της εργατιάς!

Όλη αυτή η σκηνή βάσταξε μόλις μερικές στιγμές. Αμέσως κατόπι ο Μανόλης είδε να ξεπροβάλλουν από την Ομόνοια αρκετοί πεζοναύτες με εφ' όπλου λόγχη και τα τουφέκια στημένα απάνω στη διαδήλωση. Έπιαναν όλο το πλάτος του δρόμου. Στάθηκαν σε καμιά πενηνταριά μέτρα και κοίταξαν τη διαδήλωση, που στάθηκε και τους κοίταζε κι αυτή. Άλλοι πεζοναύτες ακολουθούσαν πιο μακριά. Ένας νέος αξιωματικός του ναυτικού, λυγερός και αυθάδης, με κάτασπρο, αστραφτερό πηλήκιο, κρατώντας στο χέρι μοναχά τα άσπρα γάντια του, προχώρησε ανάμεσα στα δυο στρατόπεδα και μίλησε προς το πλήθος κοφτά και προσταχτικά:

— Σας διατάζω να διαλυθείτε αμέσως, ειδικά θα κάνω χρήση των όπλων [...]

*

Στο σημείο αυτό γενικεύεται η συμπλοκή με αγριότητα. Πυροβολισμοί ανταλλάσσονται και από τα δύο μέρη με ανθρώπινα θύματα.

*

Η αψιμαχία αυτή βάσταξε ίσως πέντε λεφτά της ώρας και κόπασε ολότελα αμέσως ύστερα. Ο δρόμος κι οι πάροδες ερημώθηκαν από τους διαδηλωτές και δεν ακούστηκε άλλος πυροβολισμός από κείνην τη μεριά, παρά μονάχα τα βογγητά των λαβωμένων, που σερνότανε δώθε κείθε μες στη σκόνη, κι οι βιαστικές προσταγές των αξιωματικών.

Στη μέση του δρόμου, ακριβώς ανάμεσα στο Εθνικό Θέατρο και στην εκκλησιά του Αγίου Κωνσταντίνου, είχε πέσει νεκρός ο Δημητρός Μαθιόπουλος. Το αίμα έτρεχε άφθονα από διάφορες μεριές του χοντρού σώματός του. Λίγο παραπέρα κοίτονταν ανάσκελα ο Λίνος Νοταράς με μια τρύπα ανάμεσα στα φρύδια [...]

Θα ήταν η ώρα έξι το βράδυ (η μάχη είχε τελειώσει ολότελα στη λεωφόρο Κηφισιάς με την ήττα των στασιαστών και μονάχα στις μακρινές συνοικίες γινότανε ακόμα κάποιο αραιό τουφεκίδι με τους κομμουνιστές), όταν χτύπησε η πόρτα κι ένας αστυφύλακας με πολύ σοβαρό ύφος ζήτησε να δει τον καθηγητή.

— Κύριε πρύτανη, είπε (η εμφάνιση του Θεοφίλου Νοταρά του έκανε μεγάλη εντύπωση και τον έλεγε πρύτανη, δίχως να ξέρει τι σημαίνει η λέξη, νιώθοντας ίσως πως ένας πρύτανης είναι ένας σπουδαίος καθηγητής), ο μικρός γιος σας χτυπήθηκε κατά το μεσημέρι στην οδό Αγίου Κωνσταντίνου. Μόλις τώρα αναγνωρίστηκε η ταυτότητά του. Μα δεν πρέπει να ανησυχήσετε...

Ο Αλέξης κι η θεία Λουκία μάντευσαν αμέσως τι είχε συμβεί. Ο Αλέξης ακούμπησε σ' ένα έπιπλο για να μην πέσει και κείνη στρεφότανε κιόλας προς αυτόν, ξεχνώντας για μια στιγμή τον άλλον.

— Πού χτυπήθηκε; ρώτησε ξερά ο καθηγητής, που δεν έχανε τις ελπίδες του παρά μονάχα όταν το ανεπανόρθωτο ήταν απόλυτα εξακριβωμένο και αναμφισβήτητο.

— Δεν ξέρω, αποκρίθηκε ο αστυφύλακας.

Ήξερε, μα δεν ήθελε να πει. «Γιατί να το μάθουν από μένα το κακό, συλλογιζότανε. Ας το μάθουν από άλλον. Εμένα η δουλειά μου είναι να τους πω πού βρίσκεται το παιδί. Άλλο τίποτα δεν έχω υποχρέωση να ξέρω». Τους έστειλε στο Δημοτικό Νοσοκομείο, όπου μαζεύανε όλα τα πτώματα. Αργότερα έφτασε εκεί κι ο Νικηφόρος, που τον είχανε βρει στης Όλγας Σκινά, στην οδό Βουλής. Ήτανε χλωμός σαν το κερί και το χέρι του έτρεμε. Δε μίλησε σε κανέναν, μήτε έκλαψε. Ο Λίνος ήταν εκεί μέσα σε μια μεγάλη σάλα γεμάτη σκοτωμένους με όλων των ειδών τα τσακίσματα, τα πετσοκόμματα και τους μορφασμούς, ξαπλωμένος ανάσκελα σ' ένα πράμα σαν τραπέ-

ζι, με μια τρύπα ανάμεσα στα φρύδια. Δυο στενά ρυάκια αίμα είχανε κυλήσει στα μάγουλά του κι είχανε ξεραθεί.

Ο μόνος που δεν έχασε την ψυχραιμία του ήταν ο καθηγητής. Βλοσυρός, τραχύς, αλύγιστος, φρόντισε ο ίδιος για τη μεταφορά του γιου του, για την κηδεία, για τα αγγελτήρια των εφημερίδων: «Τον προσφιλή ημών υιόν και αδελφόν Λίνον Θ. Νοταράν, ηλικίας 16 ετών, θανόντα χθες εκ βιαίου θανάτου, κηδεύομεν σήμερον...». Ο ιδιαίτερος γραμματέας του υπουργού των Εσωτερικών ήρθε στο σπίτι να εκφράσει τη λύπη του προϊσταμένου του, που δεν είχε τον καιρό να έρθει ο ίδιος, απορροφημένος καθώς ήτανε από την εκκαθάριση των πολιτικών πραγμάτων της χώρας. Στο περιβάλλον του καθηγητή ακούστηκαν ψιθυριστές διαμαρτυρίες: «Τα κρατικά όργανα έπρεπε να προσέχουν πού χτυπούν. Δεν υπήρχε λόγος να γίνει τέτοιο αιματοκύλισμα. Ο Παύλος Σκινάς δεν είχε το δικαίωμα να ανάψει τέτοια φωτιά στις συνοικίες, σα να είχε αντίκρου του το Λένιν και τον Τρότσκι...». Ο καθηγητής έκοψε τη συζήτηση: «Τα κρατικά όργανα έκαναν το χρέος τους. Ο κ. Σκινάς έκανε το χρέος του...» Μα σα γύρισε από την κηδεία, οι τεντωμένες αισθήσεις του τον πρόδωσαν μονομιάς. Καθώς στεκότανε στη μέση της σάλας, ολόισιος, τετράγωνος, αγέρωχος, όπως ήτανε συνήθως στην έδρα του της οδού Σίνα, κι έμοιαζε πως συλλογιζότανε αν θα πήγαινε πίσω στο γραφείο του να συνεχίσει τη δουλειά του, ξαφνικά, έπεσε μονοκόμματος καταγής, σαν ένας μεγάλος πλάτανος. Εγκεφαλική συμφόρηση, είπαν ύστερα οι γιατροί. Έμεινε αναίσθητος κάπου δυο μερόνυχτα. Γύρισε στη ζωή άλλος άνθρωπος, γερασμένος χρόνια, τσακισμένος, άβουλος. Ο Νοταράς ο Τρίτος είχε κλείσει τη σταδιοδρομία του.

Ο Αλέξης είχε μείνει άναυδος μπροστά σε τόση δυστυχία, ανίκανος ν' αντιδράσει στη δική του πτώση. Είχε χάσει, θαρρείς, για πάντα, κάθε θέληση, κάθε αγά-

πη της ζωής, κάθε δεσμό με τη ζωή. Μονάχα η αγάπη του για το μικρό αδερφό του θέρμαινε ακόμα την ψυχή του, αγάπη δεκαπλασιασμένη μονομιάς από το γεγονός του θανάτου, απελπισμένη και βαριά από παράπονο και νοσταλγικό θαυμασμό, που τον τυραννούσε συχνά σαν εφιάλτης.

Τον τυραννούσε γιατί δεν την είχε συνειδητοποιήσει και αναπτύξει όσο μπορούσε όταν ήταν ακόμα καιρός, δεν την είχε φανερώσει ποτέ ολότελα στο Λίνο, μήτε είχε αισθανθεί όπως τώρα την ανάγκη να τη φανερώσει, να τη βγάλει από μέσα του και να τη χαρίσει πλουσιοπάροχα σε κείνον που την ενέπνεε και που είχε ίσως ανάγκη απ' αυτήν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες εκδηλώσεις από τη ζωή των φοιτητών απεικονίζει στο μυθιστόρημά του ο συγγραφέας;
2. Πώς παρουσιάζει στο πρώτο απόσπασμα τις σχέσεις των μελών της φοιτητικής συντροφιάς;
3. Η άποψη του Θεόφιλου Νοταρά ήταν ότι τα κρατικά όργανα έκαναν το καθήκον τους, ενώ οι άλλοι (συγγενείς και γνωστοί) μίλησαν για υπέρβαση του καθήκοντος. Τι είναι εκείνο που έκανε το Θ. Νοταρά να διαφοροποιηθεί;

ΓΡΑΠΤΗ ΑΣΚΗΣΗ

Από τα πρόσωπα που παρουσιάζονται στα αποσπάσματα ο Αλέξης Νοταράς δίνεται με τη μεγαλύτερη ευαισθησία να μελετήσετε το χαρακτήρα του ήρωα αυτού παρατηρώντας: α) τις σχέσεις του με τα άλλα πρόσωπα, β) τον τρόπο που στοχάζεται και εκφράζεται και γ) τις αντιδράσεις του στα εξωτερικά γεγονότα.

ΘΕΑΤΡΟ

Το τμήμα της λευτεριάς

ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ Το τμήμα της λευτεριάς (Κατσαντώνης) γράφτηκε το 1958 και αντλεί την υπόθεσή του από την ιστορία: Αναφέρεται στη σύλληψη του Κατσαντώνη. Ο ξακουστός κλέφτης της Ρούμελης με ισχυρό ένοπλο σώμα και με ορμητήριο τα Άγραφα, το Βάλτο και το Ξηρόμερο έλεγχε ολόκληρη την περιοχή ως την Ήπειρο και είχε γίνει ο φόβος των Τούρκων και του Αλή Πασά. Τον συνέλαβαν το 1807, ενώ ήταν άρρωστος από ευλογιά, στη σπηλιά του Μοναστηριού των Αγράφων, και τον εκτέλεσαν με φριχτό τρόπο στα Γιάννενα. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, παρουσιάζουμε την πρώτη σκηνή της πρώτης πράξης.

Στο σεράι του Αλή Πασά

Αίθουσα στο σεράι του Αλή Πασά, στα Γιάννενα. Μπαίνουν οργανοπαίχτες που παίζουν ανατολίτικο σκοπό. Ακολουθούν: ο Αλή Πασάς, γέρος, έτσι που τον έχει ζωγραφίσει ο L. Dupré· η Κυρά Βασιλική με εθνική φορεσιά· ο Βελή Γκέκας* κι ο Γιουσούφ Αράπης με

Βελή Γκέκας: Αλβανός στην υπηρεσία του Αλή. Αρχηγός του σώματος που καταδίωκε τους κλέφτες.

σαλβάρια* , αρματωμένοι (ο πρώτος είναι ένας πελώριος Τουρκαλβανός, ο δεύτερος είναι Αφρικανός)· ο Μάνθος Οικονόμου* , σοφολογιότατος με ρεντιγκότα* · ο Θανάσης Βάγιας* με φουστανέλα.

Ο Αλή Πασάς στρώνεται σ' ένα ντιβάνι, η Κυρά Βασιλική κάθεται, οι άλλοι μένουν όρθιοι.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Να σταματήσει αυτή η μουσική! Να μην ακούω τέτοιες κλάψες!

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: [στους μουσικούς]. Χορέψτε, ωρέ! Χορέψτε, να κάνει χάζι ο Πασάς!

[Οι μουσικοί παίζουν ένα ζωηρό σκοπό και μερικοί απ' αυτούς χορεύουν. Ο Αλή Πασάς παρακολουθεί το χορό με αδιαφορία, ενώ οι έμπιστοί του συνοδεύουν χτυπώντας τις παλάμες.]

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Φτάνει! Φτάνει! Βαρέθηκα πια και τις μουσικές σας και τους χορούς σας!

[Οι μουσικοί στέκονται με αμηχανία]

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: [στους μουσικούς]. Τι αποσβολωθήκατε, ωρέ! Γκρεμιστείτε από δω! Δεν τ' ακούσατε που ο Πασάς σας βαρέθηκε;

[Οι μουσικοί φεύγουν φοβισμένοι]

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Βαρύ φορτίο η εξουσία, ωρέ κοπέλια μου! Πιο βαρύ κι από τη γυναίκα ωρέ! [Χαϊδεύει το χέρι της Κυρα-Βασιλικής]

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Αναντιρρήτως Εκλαμπρότατε.

ΒΑΓΙΑΣ: Έτσι είναι.

σαλβάρια: βράκα ανατολίτικη.

Μάνθος Οικονόμου: (1770-1820). Ηπειρώτης γραμματέας του Αλή πασά.

ρεντιγκότα: ευρωπαϊκό ένδυμα.

Θανάσης Βάγιας: (1765-1834). Ηπειρώτης αρχηγός της φρουράς του Αλή Πασά.

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Σωστά. Πολύ σωστά.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Είμαι πολύ βασανισμένος άνθρωπος
εγώ, ωρέ τσιράκια* μου!

ΒΑΓΙΑΣ: Το τι τραβάς ολημερίς κι ολονυχτίς για το
καλό αυτού τόπου, Πασά μου, μονάχα εμείς εδώ οι έ-
μπιστοί σου το κατέχουμε.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Κοπιάζετε υπερανθρώπως, Εκλα-
μπρότατε. Ταλαιπωρείτε το υποκείμενό σας εις τον βω-
μόν του δημοσίου συμφέροντος.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Ο κόπος, κυρ Μάνθο, είναι το λιγότερο.
Εκείνο που με τρώει εμένα, είναι η αχαριστία της αν-
θρωπότητας.

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Σωστά. Άτιμος κόσμος!

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: [στο Μάνθο Οικονόμου]. Τι να λένε,
άραγες, για ανθρώπους σαν κι ελόγου μου, εκείνα τα
αρχαία κιτάπια* που διαβάζεις όλη νύχτα;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Λέγουν: «Θαρσείν χρη* ». Λέγουν:
«Αιέν αριστεύειν* ». Λέγουν «Μουσικήν ποίει και εργά-
ζου* ».

[Παρουσιάζονται δειλά στην πόρτα οι μουσικοί και
αρχίζουνε να παίζουν]

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Πάλι αυτοί; Πετάξτε τους όξω!

[Εξαφανίζονται οι μουσικοί. Ο Βελή Γκέκας βγαίνει
από πίσω τους. Ακούγεται θόρυβος από ξυλοκόπημα.

τσιράκι: ο μαθητευόμενος σε μια τέχνη ή ο βοηθός σε
μια δουλειά.

κιτάπι: βιβλίο, κατάστιχο.

θαρσείν χρη: χρειάζεται θάρρος.

Αιέν αριστεύειν: να κάνεις πάντοτε λαμπρές πράξεις,
ανδραγαθήματα

Μουσικήν ποίει και εργάζου: να καλλιεργείς το πνεύμα
σου και να εργάζεσαι.

Επιστρέφει ο Βελή Γκέκας διορθώνοντας το ζωνάρι του].

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Αθώοι άνθρωποι Πασά μου. Σε είδανε σεκλετισμένο* και νομίσανε πως θα σε παρηγορήσουνε.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: [του πετά ένα πουγγί] Να, δώσε τους γρόσια!

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: [πετά το πουγγί απ' το παράθυρο, φωνάζοντας] Να, ωρέ, πάρτε γρόσια! Ξεκουμπιστείτε τώρα! Άιντε να χαθείτε!

[Ο Αλή Πασάς γελά χωρίς κέφι. Οι έμπιστοί του γελούν αυτόματα.

Μόλις σταματήσει ο Πασάς, σταματούν όλοι]

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Πολύ μαύρος είσαι, ωρέ Γιουσούφ Αράπη.

ΓΙΟΥΣΟΥΦ: Ο Αλλάχ μ' έκανε Πασά μου.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Αχ! μες στη μαυρίλα ξεροψήνομαι. Μες στην όχτρητα και την προδοσία τρώω τη ζωή μου. Γιατί, ωρέ, με πολεμούνε άνθρωποι συντοπίτες μου; Γιατί μου σκοτώνουνε τους τσοχανταραίους* μου; Γιατί μου καταστρέφουνε το βιος μου; Γιατί μου πίνει το αίμα αυτός ο χαϊίνης* ο Κλέφτης ο Κατσαντώνης; Μιλάτε, ωρέ!

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Κλέφτης είναι, Πασά μου· πόλεμο κάνει. Τι ήθελες να κάνει;

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Γιατί να είναι Κλέφτης, ωρέ;

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Ξέρω εγώ γιατί είναι Κλέφτης; Έτσι του σφύριξε. Μάζεψε καμπόσους τσαχπίνηδες* κι έπιασε το βουνό και κάνει τον καπετάνιο.

σεκλετισμένος: στενοχωρημένος, βαρύθυμος.

τσοχαντάρης: επίλεκτος σωματοφύλακας.

χαϊίνης: σκληρόκαρδος.

τσαχπίνης: ζωηρός και έξυπνος.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Μου 'καψε πάλι τις θημωνιές μου, ο αγιογδύτης. Τη θροφή των παλικάριών μου, από το στόμα τους την πήρε. Καταστροφή μεγάλη μου 'καμε. Και για ποιον, ωρέ, τα μαζεύω εγώ τ' αγαθά μου, με το αίμα της καρδιάς μου; Για το λαό δεν τα μαζεύω;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΓΙΑΣ: Μάλιστα, Πασά μου.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Όταν εγώ κυβερνώ, ποιος κυβερνά;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΓΙΑΣ: Ο λαός, Πασά μου.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Όταν εγώ πλουτίζω, ποιος πλουτίζει;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΓΙΑΣ: Ο λαός, Πασά μου.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Για ποιον, ωρέ Βασιλική, χτίζω γέφυρες, δρόμους, λιμάνια, κάστρα; Για ποιον κάνω πολέμους;

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Για μας, Πασά μου, για το λαό σου.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Τέτοιο εμπόριο, σαν το σημερινό, είδανε, ωρέ, αυτά τα μέρη άλλη φορά; Τέτοιες μανιφατούρες*, ποιος τις ονειρεύτηκε πριν από μένα; Φτώχεια βρήκα, πλούτη έφερα. Τσαπατσουλιά και ρεμπελιό βρήκα, τάξη έφερα. Χωριατιά βρήκα, πολιτισμό έφερα, έργα μαστορικά έφερα, γιατροσόφια έφερα, τηλεσκόπια, μικροσκόπια έφερα. Τι θέλει λοιπόν και με κατατρέχει και με ρημάζει ο πεζεβέγκης* αυτός, ο Κλέφτης ο Κατσαντώνης;

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Θέλει, λέει, να φύγουν οι Οθωμανοί και να μείνουνε μοναχοί τους οι Χριστιανοί.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Ποιος τους πειράζει, ωρέ, τους Χριστιανούς σαν κάθονται στ' αυγά τους; Ωρέ Μάνθο Οικονόμου, ωρέ Θανάση Βάγια, Χριστιανοί Ορθόδοξοι δεν είστε, που να σας φάει το μαύρο φίδι;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΓΙΑΣ: Μάλιστα, Πασά μου.

μανιφατούρα: βιοτεχνία, εργαστήριο.
πεζεβέγκης: αχρείος.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Φιλία και εμπιστοσύνη δε σας χάρισα;
Μινίστρος* μου δε σας έκανα;
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΓΙΑΣ: Μάλιστα, Πασά μου.
ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Ωρέ Κυρά Βασιλική, Ρωμιά δεν είσαι;
ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Με την ευχή της Παναγιάς, Πασά μου.
ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Σα βασίλισσα δε σ' έχω, ωρέ;
ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Να 'σαι καλά, Πασά μου.
ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Η γλώσσα που μιλούμε σε τούτο το σε-
ράι, των Ρωμιών η γλώσσα δεν είναι;
ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Άλλη γλώσσα δεν ακούω εδώ μέσα, Πα-
σά μου.
ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: [στους άλλους]. Σχολειά ρωμαίικα δεν
υποστηρίζω;
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΓΙΑΣ: Μάλιστα, Πασά μου.
ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Εκκλησιές χριστιανικές δε χτίζω;
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΓΙΑΣ: Μάλιστα, Πασά μου.
ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Τι σας λείπει, ωρέ Ρωμιοί, και μου
βγαίνετε στο κλαρί; Σπίτια έχετε καλύτερα από τα δικά
μας, γυναίκες όμορφες παντρεύεστε, φαΐ τρώτε, παρά-
δες μαζεύετε, στο γκουβέρνο* σάς παίρνουμε, παπάδες
έχετε, δασκάλους έχετε. Γιατί, ωρέ, δεν ησυχάζετε; Γιατί
με παιδεύει και μου καίει τις θημωνιές μου ο εντεψίζης*
αυτός ο Κλέφτης ο Κατσαντώνης;
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Οι δύστηνοι* ομογενείς μου, Γαληνό-
τατε, ευρήκαν προσφάτως λέξιν δαιμονικήν όπου πολ-
λά ετάραξε τινάς εξ αυτών. Λιμπερτά είναι ο όρος· εις
την αρχαίαν γλώσσαν των Ελλήνων, ελευθερία.

μινίστρος: υπουργός.

γκουβέρνο ή κουβέρντο (το): η κυβέρνηση.

εντεψίζης: πρόστυχος.

δύστηνος: δύστυχος.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Και τι αξίζει, ωρέ, αυτό το λιμπερτά μπροστά σ' όλα τα καλά που έχετε σαν κάθεστε φρόνιμα;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Δεν είμαι αρμόδιος να κρίνω και να συγκρίνω. Είμαι υπάλληλος. Δια τον υπάλληλον τίποτε προσφιλέστερον δεν επιτρέπεται να υπάρχει από την υπεράνω αυτού κειμένην εξουσίαν.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Και τι θα το κάνουν, ωρέ, αυτό το λιμπερτά αν ποτές τους το δώσει ο Σατανάς;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Κανείς δεν το εστοχάσθη, Υπέρτατε Βεζίρη. Αυτό όπου τους συμβαίνει είναι έξαρσις, φαντασιοκοπία, βακχεία, παραφροσύνη ίσως ή έρως.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Για μια λέξη, το λοιπόν, για μια παλαβομάρα, μ' αφανίζει αυτός ο μπερμπάντης* ο Κλέφτης ο Κατσαντώνης;

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Άτιμος κόσμος!

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Ωρέ, για κοιτάτε με στα μάτια!

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΒΑΓΙΑΣ, ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ, ΓΙΟΥΣΟΥΦ:
Μάλιστα, Πασά μου!

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Τι σας έχω όλους εσάς και σας καμαρώνω; Μποστάν κουρκουλούκια* σας έχω, ωρέ; Αμέσως θα μου τονέ φέρετε δεμένο, ειδαλλιώς δε σας βλέπω καλά πολύ καιρό ακόμα. Καταλάβετε, ωρέ;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Φυσικώ τω λόγω, οι εδώ παρόντες στρατηγοί είναι πλέον αρμόδιοι δια το προκείμενον.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Εσύ, ωρέ Βελή Γκέκα, που με τηράς σα χάχας, δική σου δουλειά είναι τούτη. Δερβέναγας* δεν είσαι; Τι καρτεράς και δεν γκρεμίζεσαι να κάνεις το θέλημα του αφέντη σου;

μπερμπάντης: δόλιος, πονηρός.

μποστάν κουρκουλούκι: σκιάχτρο.

δερβέναγας: αρχηγός των ενόπλων που φρουρούσαν τις διαβάσεις (δερβένια) στα βουνά.

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Πασά μου, το κατέχεις καλά πως τρία χρόνια άλλη δουλειά δεν κάνω παρά να κυνηγώ τον Κατσαντώνη σ' όλα τα βουνά της Ρούμελης. Δέκα λαβωματιές έχει το κορμί μου· τις μισές, απ' του Κατσαντώνη το χέρι τις πήρα.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Και τι κατάφερες, ωρέ, με τις δέκα λαβωματιές σου;

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Ό,τι μπορούσε να κάνει άνθρωπος, το 'κανα, μα τον Αλλάχ! Ζωντανός ο Κατσαντώνης δεν πιάνεται. Θεριό είναι. Μονάχα πεθαμένος θα πιαστεί, αν πιαστεί ποτές.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Χαράμι, ωρέ, να σου γίνει το ψωμί που τρως! Θα σε κρεμάσω, ωρέ!

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Εγώ την αλήθεια σου μιλώ, κι ό,τι θες κάνε. Κρέμασέ με να ησυχάσω.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Όλους, ωρέ, θα σας κρεμάσω στην αράδα! Τίποτα δεν κατεβάζει η κούτρα σας, ωρέ;

ΒΑΓΙΑΣ: Μου φαίνεται πως υπάρχει κάποιος τρόπος, Πασά μου.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Τι τρόπος, ωρέ;

ΒΑΓΙΑΣ: Έμαθα ψες πως ο Κατσαντώνης έχει κρύψει τη γυναίκα του και το παιδί του στο χωριό το Κόρθι. [Μιλά στ' αυτί του Αλή Πασά].

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: [στο Βελή Γκέκα]. Το 'ξερες αυτό, ωρέ δερβέναγα;

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Πρώτη φορά τ' ακούω.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Και τώρα που σου το 'πανε, ποιο είναι το σχέδιό σου;

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Το σχέδιό μου; Και τι με νοιάζει εμένα για γυναίκες και παιδιά;

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Αφού δεν το κόβει το κεφάλι σου, θα σου πω εγώ τι σε νοιάζει, ωρέ. Θα πάρεις πενήντα τσοχανταραίους, θα ζώσεις το χωριό και θα μου φέρεις εδώ μάνι μάνι τη γυναίκα και το παιδί. Κι ο Κατσαντώνης, σαν το μάθει, πιλάλα θα τρέξει να προσκυνήσει.

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: [στοχάζεται]. Δε γίνεται!

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Πώς δε γίνεται, ωρέ, αφού εγώ προσταζώ;

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Εγώ είμαι παλικάρι. Πολεμώ με άντρες. Δεν πολεμώ με γυναικόπαιδα. Ντροπής!

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Ωρέ, ντροπής δεν είναι ν' αφήνεις τον Κλέφτη να μου βρίζει τα γένια; Φοβάσαι, ωρέ!

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Τι είπες;

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Φοβάσαι του Κατσαντώνη το γδικιωμό!

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Ο Βελή Γκέκας, ωρέ, να φοβηθεί;

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Ναι, ωρέ! Φουστάνι να βάλεις!

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Θα πάω!

ΒΑΓΙΑΣ: Αστεία σ' έβρισε ο Πασάς, Βελή Γκέκα. Δεν το ξέρεις πόσο μας αγαπά;

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Θα πάω· μα δεν έπρεπε να γίνει αυτό.

ΒΑΓΙΑΣ: Άιντε στο καλό και μην πικραίνεσαι. Μόνο κοίτα να κινήσεις τα χαράματα, με πολλή προφύλαξη, μην πάρουνε είδηση οι Κλέφτες. Σα γυρίσεις με την Κατσαντώναινα και με το παιδί της, όλα μια χαρά θα βουλευτούνε· και του αφέντη μας το θέλημα θα γίνει κι ο τόπος θα ησυχάσει κι η δική σου δύναμη θα μεγαλώσει.

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ: Δεν έπρεπε. Εγώ λαχταρούσα να βρεθώ μόνος με τον Κατσαντώνη στο βουνό, ν' αρπαχτούμε σα θεριά, να τότε σκοτώσω ή να σκοτωθώ. Τώρα πάω να κάνω ατιμία, Αλή Τεπελενλή, για το χατίρι σου· μα, ώσπου να πεθάνω, βάρος θα την έχω στην ψυχή μου.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ: Ατιμία που γίνεται για το Δοβλέτι*, αν υπάρχει Θεός τη συχωρνά.

δοβλέτι: κράτος.

[Φεύγουν ο Αλή Πασάς, ο Θανάσης Βάγιας, ο Βελή Γκέκας, ο Γιουσούφ Αράπης. Ο Μάνθος Οικονόμου κάνει να τους ακολουθήσει].

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Παρακαλώ, κύριε Μάνθο· το εγκρίνετε εσείς αυτό;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Το ποιον; Α! αυτό όπου ελέχθη. Εγώ, δέσποινά μου, είμαι υπάλληλος. Καθήκον μου η υπακοή.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Μα το βρίσκετε σωστό, να πιάσουν τη γυναίκα και το παιδί του Κατσαντώνη για να τον αναγκάσουνε να προσκυνήσει;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Εν πάση ειλικρινεία, εις το βάθος του συνειδότος* μου δεν το κρίνω ορθόν. Πλην ανήκω εις τον Βεζίρη.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Το ξέρω πως τον αγαπάτε. Κι εγώ τάχατες δεν τον αγαπώ; Γυναίκα του είμαι. Μα αφού το πιστεύουμε κι οι δυο πως τον βάζουνε και κάνει πράματα που μπορεί να βλάψουν την υπόληψή του, δεν έχουμε χρέος να τον προφυλάξουμε; Για το καλό του σας μιλώ.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Κυρία, προς Θεού, τι εννοείς;

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Να ειδοποιήσουμε αυτή τη γυναίκα.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Κυρία, ώμοσα* όρκον πίστεως. Τοιαύτην ευθύνην δεν ημπορώ να επωμισθώ.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Την ευθύνη την παίρνω απάνω μου. Από σας γυρεύω να με οδηγήσετε.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: [ταραγμένος]. Αλίμονον! Προβλέπω συμφοράς. Άκουσε. Επισήμως δεν γνωρίζω τίποτε· δεν μου είπες, δεν σου είπα τίποτε. Καταλαμβάνεις;

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Ναι.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Δια την υπόληψιν του Βεζίρη, και μόνον δι' αυτήν, εγώ θα σου δώσω μίαν σύστασιν, πλην ό,τι πράξεις θέλω το αγνοήσει παντάπασιν.

συνειδός: η συνείδηση.

ώμοσα: ορκίστηκα (Αόρ. του ρήμ. όμνυμι και όμνύω).

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Ναι, κυρ Μάνθο μου· λέγε λοιπόν.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Θα στείλεις άτομον εις την στάνην του Γερο-Δήμου, εις το βουνόν επάνω από το Κόρθιον τρεις ώρας. Ιδού, θα σου ετοιμάσω γραφήν. [Κάθεται και γράφει]. «Κυρ Δήμο, χαίρε! Ο κομίζων το παρόν χαρτίον είναι υποκείμενον της εμπιστοσύνης μου και ό,τι θέλει σου είπει, να το πράξεις ως εάν το έλεγα εγώ αυτοπροσώπως. Σε ασπάζομαι, Μάνθος» Λάβε, κυρία, και κάμε ό,τι σε φωτίσει ο Θεός.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Μα ποιον να στείλω; Εγώ μόνο γυναίκες βλέπω στο Σεράι.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Γυναίκα στείλε.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Γυναίκα μόνη στο βουνό;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Φόρεσέ της ένδυμα ανδρικών. Πας τις θέλει την εκλάβει ως αθώνον παιδάριον. Αλλά τι κάθομαι και χρονοτριβώ με συζητήσεις; Κυρία, συμπάθησέ με· όλα αυτά ας τα λησμονήσωμεν. Χαίρε!

[Φεύγει. Παρουσιάζεται η Τριανταφυλλιά που κρυφάκουε.]

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Τριανταφυλλιά! τ' άκουσες;

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ: Τ' άκουσα.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Θ' αφήσουμε, καλέ, να γίνει, τέτοιο πράμα;

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ: Να μην αφήσουμε.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Ποιάνα να στείλω, Θεέ και Κύριε;

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ: Εμένα!

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Εσένα; Θα περάσεις εσύ ποτέ για παλικάρι;

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ: Γιατί να μην περάσω; Έχω καβαλικέψει αντρίκεια εγώ· έχω ρίξει με το καριοφίλι εκατό φορές. Μου μαθαίνανε τ' αδέρφια μου στο χωριό και κάνανε χάζι. Ξέρω και να μιλώ σαν άντρας. — [Με χοντρή φωνή]. Τράβα, ωρέ, από μπροστά μου, να μη σε κάνω πατσά!

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Και πού θα πας; Τι θα πεις;

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ: Θα κινήσω να βρω το Γερο-Δήμο. Θα του δείξω τη γραφή και θα του πω να με πάει στο λημέρι του Κατσαντώνη. Θα τα εξηγήσω όλα του καπετάνιου, κι αυτός θα τρέξει να πάρει τη γυναίκα του και το παιδί του, πριν φανούν οι Αρβανιτάδες.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Τον είδες ποτέ σου τον Κατσαντώνη;

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ: Αν τον είδα; Καλέ, μου κόβεται το αίμα που το αναλογίζομαι. Τρεις νύχτες έμεινα άυπνη από την ταραχή μου.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Πού; Πότε; Λέγε, καλέ!

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ: Πέρσι, στο χωριό μου, στο πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου. Καβάλα μπήκε στον αλόγουρο της εκκλησίας με καμπόσα παλικάρια. Του φέρανε την εικόνα και την προσκύνησε δίχως να πεζέψει, πήρε αντίδωρο, έριξε ένα πουγγί γεμάτο λίρες κι έφυγε αμίλητος.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Ήταν όμορφος;

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ: Αρχάγγελος!

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: [σιάζει τα μαλλιά της εκνευρισμένη]. Δε μου 'πες πώς σου φαίνεται αυτό το χτένισμα που έκανα σήμερα το πρωί, έτσι με τις μπλεξούδες σα στεφάνι;

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ: Καλέ, είσαι σαν παραμύθι. Μονάχα ένα λουλούδι σου λείπει, να εδώ, επάνω από τ' αυτί.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Ένα λουλούδι; Τριανταφυλλιά, δεν πρέπει με κανέναν τρόπο να μάθει ο Κατσαντώνης πως σ' έστειλα εγώ. Δεν μπορείς να παίζεις με την υπόληψή μου. Αν του πεις λέξη για μένα, δράκαινα θα γίνω και θα σε φάω.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ: Δεν είσαι στα καλά σου, κυρά μου, που θα μαρτυρήσω εγώ εσένα! Κοίτα! Άνοιξε ένα λουλούδι στη μεγάλη γαριφαλιά σου.

[Κόβει ένα λουλούδι από μια γλάστρα ακουμπισμένη σ' ένα παράθυρο].

ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Δώσ' το εδώ! [Της παίρνει το λουλούδι και το μπήγει στα μαλλιά της.]. Καλέ Τριανταφυλλιά, δεν είσαι στα καλά σου. Όλως διόλου πια λωλάθηκες. Γίνεσαι αιτία και χάνουμε τον καιρό μας με ζεβζεκιές*, ενώ έπρεπε να είσαι κιόλας στο δρόμο. Γρήγορα μια φουστανέλλα! Μη στέκεσαι ούτε στιγμή! [Η Τριανταφυλλιά φεύγει τρέχοντας]. Ο καημένος ο Βεζίρης! Αν είχα δα κι εγώ παράπονα με τον άντρα μου, κεραυνός έπρεπε να πέσει να με κάψει. Όλο χάδια και καλοπέραση και γλυκομιλήματα και λούσα είναι η ζωή μου. Πως είναι λιγάκι γέρος στα χρόνια, τι σημασία έχει; Πιο καλά βασιτιέται αυτός από αρκετούς νέους που έχω γνωρίσει. Κι αν είναι Μουσουλμάνος, είναι τάχα αμαρτία; Ένας Θεός υπάρχει για όλους. Μα πάλι ν' αφήσω να πιάσουνε αυτήν την κακομοίρα τη γυναίκα με το παιδί της —μια γυναίκα Ρωμιά σαν κι εμένα— είναι πράμα σωστό; Όμως είναι τάχα πιο σωστό να προδώσω τον ευεργέτη μου; Καλέ, δεν ξέρω τι να κάνω. Να τον προδώσω; Να μην τον προδώσω; [Τρέχει προς το μέρος από όπου έφυγε η Τριανταφυλλιά]. Τριανταφυλλιά! Έλα πίσω, καλέ, και μου φαίνεται πως άλλαξα ιδέα! Πού είσαι, Τριανταφυλλιά; Πάει, έφυγε. Τι να κάνω; Ό,τι έγινε έγινε. Αχ! δεν μπορώ να σκέφτομαι τόσο πολύ. Κουράστηκε το μυαλό μου. [Φεύγει από την αντίθετη μεριά].

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να περιγράψετε σύμφωνα με την εξέλιξη του έργου τους χαρακτήρες: του Αλή Πασά, του Βελή Γκέκα, του Μάνθου Οικονόμου και της κυρα-Βασιλικής.
2. Πώς συμπεριφέρονται τα πρόσωπα που περιβάλλουν τον Αλή Πασά; Τι φανερώνει αυτή η συμπεριφορά τους;

ζεβζεκιές: ελαφρότητες, ανοησίες.

3. Ο Αλή Πασάς μιλάει για τα αγαθά που έφερε στον τόπο η εξουσία του και καταλήγει σε ένα συμπέρασμα. Αν δεχτούμε ότι είναι σωστά όσα λέει σχετικά με τα αγαθά, είναι σωστό και το συμπέρασμά του;
4. Στο απόσπασμα μόνο μια σύγκρουση χαρακτήρων εκδηλώθηκε για λίγο, αλλά γρήγορα και αυτή αίρεται. Να βρείτε: α) Ποια είναι αυτή β) γιατί αίρεται αμέσως γ) γιατί σ' αυτή τη σκηνή δεν είναι δυνατό να εκδηλωθούν συγκρούσεις.
5. Να βρείτε σε ποια σημεία του κειμένου προχωρεί η διαδικασία της πλοκής.
6. Εκτός από το κείμενο που λένε οι ηθοποιοί, ο θεατρικός συγγραφέας γράφει στο έργο και ορισμένες υποδείξεις. Τι είδους υποδείξεις είναι αυτές και ποιοι οφείλουν να λάβουν υπόψη την καθεμιά; (Πριν απαντήσετε να διαβάσετε την εισαγωγή για το θέατρο).

Μέντης Μποσταντζόγλου (Μποσστ) (1918-1995), Αλή Πασάς κε Κηρά-Βασιληκή ολίγον έξοθι Ιοανήνων

Γιώργος Θεοτοκάς (1905-1966)

Δοκιμιογράφος, πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου έζησε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια. Στην Αθήνα ήρθε το 1922. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και έζησε για λίγο στη Γα-

λία και στην Αγγλία. Θεωρείται από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της γενιάς του '30. Διακρίθηκε κυρίως ως δημοσιογράφος. Τα βασικά χαρακτηριστικά του έργου του είναι η στοχαστική διάθεση και η καθαρότητα του ύφους του. Έργα του: Πεζογραφήματα: Ώρες Αργίας (1931), Αργώ (1936), Ευριπίδης Πεντοζάλης (1937), Το Δαιμόνιο (1938), Λεωνής (1940), Ιερά Οδός (1950), Ασθενείς και Οδοιπόροι (1964), Η Άκρη του Δρόμου (1964). Δοκίμια, Ταξιδιωτικά: Ελεύθερο Πνεύμα (1929), Εμπρός στο Κοινωνικό Πρόβλημα (1932), Στο κατώφλι των Νέων Καιρών (1945), Δοκίμιο για την Αμερική (1954), Προβλήματα του Καιρού μας (1965), Πνευματική Πορεία (1961), Ταξίδι στη Μέση Ανατολή και το Άγιο Όρος (1961). Θεατρικά: Θέατρο Α' (1944), Θέατρο Β' (1947), Θεατρικά έργα, τόμ. 4.

Εξώφυλλο τεύχους του 1927 των Ελληνικών Γραμμάτων

Μέλπω Αξιώτη

Δύσκολες νύχτες (απόσπασμα)

ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ Δύσκολες νύχτες της Μέλπως Αξιώτη εκδόθηκε το 1938 και ξάφνιασε τους αναγνώστες με την «επαναστατική» για την εποχή εκείνη γραφή του. Χωρίς εξωτερική αρχιτεκτονική, χωρίς η διήγηση να εξελίσσεται ομαλά πάνω σ' ένα σκελετό, καταγράφει τα περιστατικά άτακτα, ακολουθώντας τις ιδιορρυθμίες της μνήμης στην ανάπλασή τους. Ο λόγος είναι ελλειπτικός, συχνά ρυθμικός, με λογικά άλματα, και βρίσκεται πολύ κοντά στον προφορικό. Οι νεοτερισμοί της Αξιώτη στον πεζό λόγο συγγενεύουν με τον υπερρεαλισμό που αυτά τα χρόνια κάνει την εμφάνισή του στην ποίηση.

Το περιεχόμενο του βιβλίου απαρτίζεται από αναμνήσεις ενός κοριτσιού. Η διήγηση γίνεται σε πρώτο πρόσωπο. Η αφηγήτρια είναι ορφανή από μητέρα. Η οικογένειά της, άλλοτε ευκατάστατη και τώρα σε οικονομική παρακμή (όπως φαίνεται στο απόσπασμά μας), ζει σε κάποιο νησί του Αιγαίου, που δεν ονομάζεται. Επίσης δεν προσδιορίζεται ούτε ο χρόνος. Επειδή όμως γίνεται λόγος για αλληπάλληλους πολέμους, υποθέτουμε ότι πρόκειται για τα χρόνια του Α' παγκόσμιου πολέμου.

«Βλέπεις; μας ήρθε κι άλλος μουσαφίρης, που δεν περιμέναμε!» είπε ο πατέρας, σαν έφυγε ο λήσταρχος. «Σ' άρεσε η βράκα του; Είδες πόσα κύματα γύρω τριγύρω;»

Πολύ απορήσανε όλοι στο σπίτι. Και τρομάξανε. «Παναγία μου Δέσποινά μου», είπε η θεία Διαλεχτή, που νόμιζε πως έρχεται να μας σφάξει! Η Σοφιδώ όμως την κατάλαβε την καρδιά του την καλή. Της πρόσφερεν από το χέρι του το διοσμαρί, κι εμοσκοβόλησεν ο κόρφος της, βλέπεις από βουνό κατεβασμένο. Του πρόσφερεν εκείνη κάθισμα, κι εκοντοστάθηκεν εκείνος πριν το λάβει, εμισοχαμογέλασε, κι είπε τα χρόνια είναι πολλά, κι εξέμαθεν το κάθισμα.

«Ανάψετε τα φώτα». Ήρθε το βράδυ. Κατά την ώρα που ξεφτιλίζουνε* τα λυχνάρια. Τα σουβλερά του γουρνοτσάρουχα* πηγαίνανε μπροστά, κι επιάνανε τον κόσμο, και στον τοίχο ο ίσκιος του ετύλιγεν τον τοίχο, σα θεριό. Απάνω στο ραβδί του αποραβδίζει, τα χέρια ανοιχτά, και ξεκουράζεται, κι όλοι αψηλώνομε για να του φτάσομε τα μάτια. Ήρθε το βράδυ που ξεφτιλίζουνε τα λυχνάρια, όπου εσκιαχτήκαμε και τη νύχτα πολύ, και γιατί είναι φονιάς.

«Επείνασα», είπε, «και ήρθα». Ξεραΐλα ετούτον το χρόνο. Μια ανυδρίες, μια αγέρηδες».

«Παναγία μου Δέσποινά μου, και μ' ίντα να τονε χορτάσεις, όπου θα θέλει βούιδι! Εμείς δε συνηθούμε το βράδυ το κρέας...»

«Κλείσετε τις πόρτες», είπε ο πατέρας, «ας μη γίνει απόψε τίποτα ιδιαίτερο. Το δικό μας δείπνο. Ας μη γίνονται και πολλοί θόρυβοι... —λίγη ησυχία— κλείσετε τις πόρτες».

Σταυροκοπιέται, κι ανοίξαν τα νεφρά της, η θεία Διαλεχτή. «Γρουσούζικια χρονιά εφέτος... Ό,τι σου μέλλει η μοίρα σου για να περάσεις, θα το περάσεις. Να κλειδο-

ξεφτιλίζουνε: αλλάζουν το καμένο φιτίλι κι ανάβουν τα λυχνάρια.

γουρνοτσάρουχα: γουρουνοτσάρουχα·τσαρούχια από δέρμα γουρουνιού.

μπαρωθείς με το ληστή!... Ετούτο πάλι; πώς σας εφάνηκε; Της πικροδάφνης* το ζουμί το κατακάθι, τέτοια μοίρα εφέτος!...».

Ἦρθε το βράδυ. Κι ἔλεγε: «Ο τόπος να βαδίσεις μακριά ένα γύρω* ἦταν παντέρημος. Ἦτανε νύχτα, κι ὡρα καλιώρα η αποψινή. Εκρύωνα, κι εἶχα και δίψα. Βλέπω ένα φως στα μακρινά, δρόμο δρόμο τα ξερολίθαρα, αλλού ακονιζιές* επαραμέρισα, κι ἔφτασα την καλύβα του. Ὡρα καλή, του λέου, δε μ' αποκρένεται ὡρα καλή. Διψώ, του λέου, γιατί ἔρχομαι απ' αλάργα, ἐπότησα τα ζωντανά, μα ἔχεν αβδέλλες το νερό. Εγώ ἔβγαλα μου λέει την κόρη μου* για να μην μπερδευτώ σε μοιρασιές, και μου ἔρθεις τώρα;...

»Ὡς ἦταν ὡρα δείπνου, εἶχεν αποσωσμένες καμπόσες ελιές, ἐστήθηκεν ολόρθος, η κεφαλή του μ' ἐξεπέρασεν ἄλλη μια κεφαλή, τα μάτια του ἐγυαλίσανε, κι ἐχυθήκανε ἐλιοκούκουτσα ἀπὸ τα γόνατά του. Εἶναι φερμένοι, μου λέει, της ἀκρίβειας καιροί. Πέντε ελιές να φας, για τρεις το ἐλάχιστο βαραίνουν τα κουκούτσια, ἤβαλά τα σε ζυγαριά, ἀκρίβειες... Εγώ ἔβγαλα την κόρη μου ν' ἀπέχω ἀπὸ μοιρασιές, ἔχω συντρόφισσα τη δύναμή μου τώρα.

»Φτου σου! του λέου, εἶμαι χορτάτος. Ἦρθα να πιω νερό, και για να ζεσταθῶ. Τον ἤξερα ἀρχοντα μεγάλο. Δε θα σ' ἀφηνα σ' ἐξοδο, με την ἀνάπαψη και το νερό, τώρα ὁμως φτου σου! Του λέου ὅσο παλεύαμε: μη με

πικροδάφνης: η φράση ολόκληρη σημαίνει: φέτος περάσαμε πολλές δοκιμασίες.

ένα γύρω: ολόγυρα.

ἔβγαλα την κόρη μου: την ἔστειλα σε ἄλλο σπίτι, την πάντρεψα.

ακονιζιές: ἀγκαθωτοί θάμνοι.

ρίξεις στην κρίση* . Όσο που δε φοβούμαι το Θεό, σ' τη λέου την αμαρτία μου, το χωροφύλακα τότε φοβούμαι.

»Τα χρόνια μου ήταν τότες λιγοστά. Δεν το στοχαζόμουν, για να σε πιάσει η κρίση πως είναι ανάγκη μαρτυριάς* ... κι είμαστε καταμόναχοι μέσα στη νύχτα. Του χωροφύλακα ο φόβος ήτανε.

»Ήταν εκείνος θεριό μονάχο, αντρειωμένος. Τα νιάτα μου όμως ενικήσανε. Καμπόσα δάχτυλα άφησα πάνω στης κατοικιάς του τη γης, μου τ' απόκοψε με το λάζο* . Τα βρήκαν ύστερα, θα το θυμόσαστε, οι χωροφυλάκοι. Εμένα δε μ' εβρήκανε ποτές.

»Εδώ εκεί, μες στα βουνά, το πράμα ζόρικο πολύ δεν είναι. Τα μαθαίνεις και σε μαθαίνουνε. Σε μαθαίνουνε κι οι χωροφυλάκοι. Ψήνεις κανένα γίδι, χορταίνεις για λίγο καιρό, χορταίνουνε κι εκείνοι, και σ' έχουνε παραιτημένο. Πρώτη φορά μου απόψε κατεβαίνω. Άσκημη χρονιά, επείνασα. Πρώτη φορά και που τα ξιστορίζω».

«Όταν τελειώσεις», του λέει ο πατέρας, «θα 'χουν στρωμένο πια το τραπέζι και θα περάσομε δίπλα. Όλο και κάτι θα 'χουν μαγειρέψει γι' απόψε, οι γυναίκες».

Ο λήσταρχος λέει: «Δε θ' απομείνω ώρα πολλή. Μεσα στα σπίτια εξέμαθα, και στεναχωριούμαι. Είν' οι σκεπές σας χαμηλές, κι ο καθείς γένεται κοντοβίστας* . Μερα με την ημέρα το φως σου αποκόβεται, ντουβάρια, όλο εμπόδια, δε φταις εσύ σα δε βλέπεις και παραπέρα. Μπρε συ Μανούσο, τι είναι εκείνα βρε; στο ξαδερφάκι μου έλεγα, το 'χα μαζί μου όταν επρωτοβγήκα, μήτε συ δεν κατέχεις; Ήμουνε σ' απορία... Κι ήτανε μες στην άνοιξη οι κωλοφωτιές! Πράματα αλλιώςτικα! όταν επρωτοβγήκα! Δέντρα! ενόμιζες πως ήτανε μαύρα ποτάμια

κρίση: δικαστήριο.

είναι ανάγκη μαρτυριάς: χρειάζονται μάρτυρες.

λάζο: μαχαίρι.

κοντοβίστας: κοντόφθαλμος.

από ψηλά κι ετρέχανε όσο που σειόντανε τα φύλλα, ενόμιζες πως ήταν ιερέηδες κι ελέγαν το ευλογητό μ' ανοιχτά τα χέρια. Φώκιες μπρε συ Μανούσο, τρέχα, να δεις... φωκοφωλιές!

»Κι ετρέχαμε με το Μανούσο. Οι φώκιες εμπαιλεύανε, κι όσες όπου ενικόνταν εδίνανε ένα μακροβούτι κι αποτραβιόνταν στης θάλασσας το βυθό. Ανοιξανε, Μανούσο, τ' ασφεντρίλια* , τρέχα, πάμε να δούμε και τις λυγαριές κατά τα νοτινά π' εγεμίσανε σήμερα πάχνες* . Ετρέχαμε με το Μανούσο. Όλο αλλιώτικα πράματα! Από ψηλά όλα είναι ωραία, εφώναζεν ο αγέρας, εφωνάζανε οι άνθρωποι, τραγουδούσαν. Στα χαμηλά ο αγέρας εκατασκεύαζεν την ξεραΐλα, ολοχρονίς επνίγαν οι βροχάδες τα πρόβατα, κι ελασπωνόνταν οι προβιές σ' όποια απομέναν.

»Έχετε και πολέμους εδώ στα χαμηλά, καθώς όπ' έμαθα, τ' άκουσα πάνε χρόνια, κι ακόμα δεν εξεμπερδέψετε λέει, κι άκουσα απόψε όσο εκατέβαινα, κι ήμουν φτασμένος μες στις κατοικίες, ήτανε μαζεμένες πολλές γυναίκες, και, —ποιος για να 'ναι ο άτυχος, τίνος θα λάχει ο κλήρος, για να το πάει το μήνυμα στη μάνα του!— εμουγκρίζανε, για κείνο λέει, το παιδί, το γνώριζα κι ο ίδιος, ήμαστε συνομήλικοι, πριν απ' το φόνο, όταν εκατοικούσα ανάμεσο μ' εσάς, —κι οι γυναίκες εκλαίγανε, και με το δίκιο, την είχε καλή την καρδιά,— το μάδησεν το βόλι, λέει, κι εκείνο το Αλεκάκι του Σμυρλή»* .

Ετρώγαμε ύστερα πιλάφι. Κι ο λήσταρχος με τα κομμένα δάχτυλα είναι πολύ αστείος τρώγοντας πιλάφι. Με έννοιες, με σκιαζίματα και τόσες λύπες, οι περισσότεροι

ασφεντρίλια: ασφόδελοι, χόρτο με ψηλό στέλεχος και γαλαζωπά άνθη.

πάχνες: εννοεί τα άνθη της λυγαριάς.

Σμυρλής: οικογενειακός φίλος της αφηγήτριας, στρατευμένος.

πώς να μην απομείνουν νηστικοί τριγύρω απ' το τραπέζι εκείνο το βράδυ...

«Μας είπες πράγματα καταπληχτικά απόψε, καπετάν Γεντέκα. Και η κόρη* μου, το 'δες πως τ' άκουσε με πολλή προσοχή. Δεν είναι κρίμας για όλον τον κόσμο τα ψηλά βουνά. Αραιώνει εκεί πάνω ο αγέρας, και τα πνεμόνια χρειάζονται να είναι πολύ γερά για να ρουφούν. Μας εσυντρόφιασες όμως απόψε ...είμαστε, ως μας βλέπεις, πάντα το ίδιο μοναχοί. Έφερεις ύστερα κάποια νέα θλιβερά, και που δεν εγνωρίζαμε. Πάει και ο Αλέξαντρος Σμυρλής και τα παιδικά του ματάκια».

«Μα βέβαια, πώς και για να τα μάθομε! εκλείσαμε καλά τις πόρτες, απόψε τέλεια πια από τον κόσμο απόκοπήκαμε, ο κόσμος όξω θα βοά απόψε...»

Και τότε παίρνει ο λήσταρχος τον πατέρα μου λίγο παράμερα, — τρέμεται* η θεια Διαλεχτή και γουρλώνει τα μάτια μήπως και τονε καμακέψει*, «δεν έλαβα τον κόπο να κάμω τόσο δρόμο», του λέει, «για το τραπέζι σας, ήρθα να γυρέψω λεφτά. Λεφτά μ' εχρειαζόντανε, κι ο λόγος όπ' εκατηφόρισα πρώτη φορά από τα ψηλά».

«Δεν έχομε», λέει ο πατέρας. «Ξέρεις, λεφτά δεν έχομε εμείς πια. Σου 'πρεπε εσένα ποσόν κάποιο μεγάλο και δεν έχομε. Σου δίνω», λέει, «το λόγο μου, έλα να δεις το μέρος όπου τα κρύβαμε άλλη φορά, αδειατό*, και — δεν έχομε», του λέει με δυσκολίες μέσα στα μάτια και στη φωνή.

«Βέβαια, δεν έχομε! καλά τα λέει ο πατέρας σου να τονε ξεγελάσει, για να μας γδύσει ο θεομπαίχτης όπ' εροβόλησε, δεν έχομε!», ακούω δίπλα μου πολύ σιγά. Οι δυσκολίες όμως του πατέρα στη φωνή και τα μάτια δεν

η κόρη μου: εννοεί την αφηγήτρια.

τρέμεται: ιδιωμ. τρέμει.

καμακεύω: χτυπώ με την κάμα, μαχαιρώνω.

αδειατό: ιδιωμ. αδειανό.

μπορεί να είναι ψεύτικες, συλλογίζομαι. Εκείνη την καημένη τη γιαγιά συλλογίζομαι, σ' εκείνα τα πρωτινά χρόνια, «να δίνεις χρήματα πάντα σ' όποιον δεν έχει, παιδί μου, έχομε εμείς αρκετά...» και η μυρωδάτη τσάντα της, κι οι ζητιάνοι κάτω στην πόρτα αράδα, —πολύ άσκηματα κατάφερα να μην προλάβω να την έχω ρωτήσει— ποιος θα μας έδινε εμάς λεφτά; σα δε θα 'χαμε πια... — Δεν έχομε τώρα.

«Δε σου γυρεύω», λέει τώρα στον πατέρα μου ο λήσταρχος, «τώρα δε σου γυρεύω πια. Ο λόγος σου μ' εχόρτασε, και το πουγκί σου βάστα το, — καθώς που λέει κι η παραλοή* ». Κι ο λήσταρχος αποτινάχτηκε, ως να δέχτηκε στο κορμί του δυο τρεις φορές μεγάλη προσβολή.

«Λιγοστές μέρες είναι, επήρα την απόφαση να κατέβαινα. Έβαλα με το νου μου την ειδική σου αρχοντιά — Από κει και να πάει, είπα, ας αρχίσομε, κι ύστερα βλέπω. Τα φέρνομε ύστερα γύρα και τ' άλλα αρχοντικά, άλλη φορά. — Εζώστηκα το λάζο, και για την πάσα ανάγκη και το στιλέτο μες στα καπούλια, εδώ — για τις αντίστασες. Τονε ποφάσισα τον εαυτό μου κατρακυλώντας στα χαμηλά. Μπορεί και να με καταδώκει, είπα, για μπορεί να 'ναι και παλικαράς, και ποφασίστηκα. Όποιος πομένει όποιος θα πάει, είπα. Μα είσαι συ, παλικαράς αλλού, κι α δεν εμέτρησα τα νύχια σου...»*. Κι ανάμεσα στα στήθια, χτυπώντας τη γροθιά του, κατάσκευάζει αντίλαλο σα να χτυπά νταούλια ο ληστής.

«Είσαι άνθρωπος», λέει, «εσύ, — κατά που θέλει ο Θεός είσ' άνθρωπος, και νιώθεις από ανθρώπους...».

παραλοή: τραγούδι, παροιμία.

α δεν εμέτρησα τα νύχια σου: αν δεν εμέτρησα τη δύναμή σου.

«Μάρι* παιδάκι μου, ετοιμάσετε κάλλιο* τα ξίδια! Δεν το πιστεύω για να τ' αντέξω μέχρι το τέλος και λογαριάζω να λιγωθώ*. Εγρίεψεν ο δαίμονας, τα βλέπεις τώρα; και χτυπιέται!».

«Κι η κατοικιά σου, εσένα, δεν είναι πολύ φραχτή. Όμορφη κατοικιά την έχεις, δεν εστενοχωρέθηκα. Και τώρα όθε* κινώ τ' απάνω, τον ανήφορο, και μήτε θα ξανακατέβω —και τριγουρίζει ολόγυρα μάτια παράξενα,— θα τη θυμούμαι, στα ψηλά, την όμορφη κατοικιά σου».

Κι αντίκρυ ένας στον άλλον, ο ληστής κι ο πατέρας μου, κοντός καθώς είναι ο πατέρας μου κι ο λήσταρχος θεόρατος, κι οι δυο μαζί γελούνε σα να φχαριστηθήκανε πολύ, αντίκρυ και γελούνε, και — Καληνύχτα, καλή σας νύχτα, και— Δόξα εν υψίστοις Θεός, Πάτερ ημών...— η θεια καλαναρχά*, γιατί πώς εγλιτώσαμε κι εγλίτωσεν τα ξελιγώματα, και πάει στον αγύριστο ο θεομπαίχτης ο φονιάς.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να αφηγηθείτε την ιστορία του ληστή, όπως προκύπτει από το απόσπασμα.
2. Πώς παρουσιάζει ο ληστής τη ζωή του στα βουνά τον πρώτο καιρό; Να επισημάνετε τα σχετικά χωρία.

μάρι: μωρέ.

κάλλιο: καλύτερα.

να λιγωθώ: να λιποθυμήσω.

όθε: όπου.

καλαναρχά: κανοναρχά, επαναλαμβάνεται όπως ο κανονάρχος, ο οποίος απαγγέλλει ένα στίχο και τον ψάλλει έπειτα ο ψάλτης.

3. Σ' ένα σημείο ο ληστής λέει στον πατέρα: «-Μα είσαι συ παλικαράς αλλού...» τι θέλει να πει; Τι προκάλεσε αυτή την αλλαγή στη στάση του ληστή;
4. Να μελετήσετε το κείμενο από την αρχή ως τη φράση «του χωροφύλακα ο φόβος ήτανε» και να επισημάνετε:
 - α) τα χωρία όπου νομίζετε ότι υπάρχουν χρονικά ή λογικά άλματα στην αφήγηση (να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας) και
 - β) τα χωρία όπου ο λόγος δε σας φαίνεται ομαλός, και να τα αποκαταστήσετε στην κανονική, κατά την άποψή σας, μορφή.
5. Να βρείτε παραδείγματα που ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά της αφήγησης της Μ. Αξιώτη, σύμφωνα με το εισαγωγικό σημείωμα.

Μέλπω Αξιώτη (1905-1973)

Γεννήθηκε στην Αθήνα από γονείς Μυκονιάτες. Μετά την Κατοχή έζησε αρκετά χρόνια στο εξωτερικό. Πέθανε στην Αθήνα. Το πρώτο μυθιστόρημά της Δύσκολες νύχτες (1938) προκάλεσε έντονες αντιδράσεις εξαιτίας των νέων εκφραστικών τρόπων που χρησιμοποίησε η συγγραφέας. Δημοσιεύτηκαν τότε κρίσεις κατηγορηματικά αρνητικές και κατηγορηματικά θετικές. Σήμερα όμως που έχουμε πια εξοικειωθεί με τους νέους τρόπους γραφής, μπορούμε να εκτιμήσουμε καλύτερα τη συμβολή της Αξιώτη στην ανανέωση της πεζογραφίας μας. Άλλα πεζά της: Θέλετε να χορέψουμε, Μαρία; (μυθιστόρημα, 1940), Εικοστός Αιώνας (μυθιστόρημα, 1946), Το Σπίτι μου (διήγηση, 1965), Η Κάδμω (πεζογράφημα, που δύσκολα κατατάσσεται σε ορισμένο είδος, 1972) κ.ά. Επίσης έχει εκδώσει ποιητικές συλλογές.

Άγγελος Τερζάκης

Απρίλης
(απόσπασμα)

Ο ΑΠΡΙΛΗΣ (1946) περιέχει αναμνήσεις του συγγραφέα από την παιδική και τη νεανική του ηλικία, ενώ στο δεύτερο μέρος του αναφέρεται στον πόλεμο του '40. Οι σελίδες αυτού του βιβλίου, γράφει ο Τερζάκης, «είναι σταθμοί μιας ζωής που ορίζεται από τρεις πολέμους, τους τρεις πολέμους που στέκονται ορόσημα της γενιάς μου. Ο πρώτος μάς βρήκε παιδιά, ο δεύτερος έφηβους, ο τρίτος άντρες». Από τον πιο σημαντικό, τον πόλεμο του '40, παραθέτουμε μια χαρακτηριστική σκηνή που συμβαίνει στα μετόπισθεν.

Συχνά πυκνά, αντάμωνες στους δρόμους ανθρώπους ντυμένους ασυνήθιστα, σαν ορειβάτες ή κάτι τέτοιο, με παντελόνια γκολφ, ξεσκούφωτους, άλλους με μπερέ, τραγιάσκες, ένα τσιμπούκι βιδωμένο στ' ακρόχειλο. Τους έβλεπες μια, τους έβλεπες δυο, όπου να γύριζες, σ' όποιο δρόμο και να 'μπαινες. Ήταν οι ανταποκριτές των εφημερίδων. Ντυμένοι έτσι, μ' αφροντισιά μελετημένη, δίνανε κάτι σαν ένα τόνο εκδρομικό, «σπορτίφ», στην επιστρατευμένη πολιτεία, μακρινό αντιφέγγισμα κοσμοπολιτισμού. Κάπου κάπου πρόβαινε και καμιά νοσοκόμα μεγαλοκυρά, με το άθιχτο μαβί της πέπλο, αστραφτερά κολλαρισμένα τα γιακαδάκια της και τα μανικέτια. Τότε η κοσμική κίνηση πέρσευε.

Οι ιταλικοί όλμοι ωστόσο, στο μέτωπο, είχαν αρχίσει να πελεκάνε συστηματικά τους φαντάρους. Οι περισσότερες λαβωματιές ήταν από όλμους, λοιπόν το στράτευμά τους είχε πάρει πολύ από κακό. Στο ταχτικό μας λουκουματζίδικο, ο Μελετίου, μπαίνοντας με την παρέα του ένα δειλινό, δε βρήκε τραπεζάκι αδειανό κι

αναγκάστηκε να καθίσει αντίκρυ σ' ένα άγνωστο φανταράκι, που απόσωνε ήσυχα και στοχαστικά τη μερίδα του.

— Επιτρέπεις, συνάδελφε;

Ο συνάδελφος, κοίταξε την παρέα των Αθηναίων μ' απορία καλοκάγαθη· ήταν ίσως η πρώτη φορά που του γύρευαν την άδεια για κάτι.

— Καθίστε, έκανε σαστισμένα.

Ήταν ενθουσιώδης άνθρωπος ο Μελετίου, καλοπροαίρετος* και καταδεχτικός. Άναψε τσιγάρο από τη φωτιά του αντικρινού του, παρατήρησε το δεξί του που είχε φασκιωμένα με γάζα πεντακάθαρη τα δάχτυλα. Η περιέργεια του Αθηναίου κεντρίστηκε. Έπιασε κουβέντα:

— Τραυματίας είσαι;

— Ναι... Μικροπράματα...

— Ήσουν στο μέτωπο;

— Ήμουν.

Γύρισε τα μάτια του ο Μελετίου θριαμβευτικά και κοίταξε την παρέα. «Τώρα θα σας δείξω ένα φαινόμενο!» έλεγε η ματιά. «Προσοχή! Ο άνθρωπος που έρχεται από το μέτωπο».

— Λοιπόν συνάδελφε, για πες μας! Τι γίνεται κει πάνω;

Η ερώτηση ήταν εύκολη, η απάντηση δύσκολη. Για λίγες στιγμές ο τραυματίας βρέθηκε σ' αμηχανία. Ήτανε χωριατάκος μικρόσωμος, αστοιχείωτος. Μπορεί και να μην το είχε ποτέ του σκεφτεί πως θα 'πρεπε να μάθει να διηγείται.

— Ε, τι να γίνεται... Πολεμάνε.

— Χμ! πολεμάνε βέβαια. Και οι Ιταλοί; Δρόμο, ε;

— Τι δρόμο;

— Να, το βάζουνε στα πόδια θέλω να πω.

Ο φανταράκος στάθηκε σκεφτικός.

καλοπροαίρετος: με καλή διάθεση.

— Ε, μεριές μεριές φεύγουνε κιόλας, είπε.

Όμως ο ζήλος του Μελετίου είχε ξυπνήσει τώρα για καλά. Δεν ήταν από κείνους που αφήνουν εύκολα μian επιθυμία τους ανικανοποίητη.

Από δω τον έχει, από κει τον έχει το φανταράκο, τον κατάφερε κάτι να διηγηθεί. Κι ο φανταράκος διηγήθηκε κουτσά στραβά, με αδέξια συστολή, την ιστορία του τραυματισμού του.

— Όστε έτσι λοιπόν! Από όλμο! συμπέρανε ο Μελετίου με διάχυση αισθηματική.

— Από όλμο.

— Και στα δάχτυλα!

— Στα δάχτυλα.

Καινούρια κυκλική ματιά θριάμβου στην παρέα από τον Μελετίου. Ο φανταράκος κοίταζε τα φασκιωμένα δάχτυλά του μελαγχολικά· μπορεί και ν' αναρωτιότανε πώς θα κρατάει τώρα τ' αλέτρι, σα γυρίσει στο χωριό, ή πώς θα σπέρνει.

— Ε, παιδί! Φέρε εδώ μια μερίδα λουκουμάδες, στο συνάδελφο!

— Όχι, ευχαριστώ, έφαγα, έκανε ο τραυματίας.

— Δεν πειράζει, τρως άλλη μια. Εγώ κερνάω!

Ντράπηκε κείνος ν' αρνηθεί το κέρασμα. Κι ώσπου να 'ρθουν οι λουκουμάδες, ο Μελετίου τον είχε καταφέρει πάλι κάτι να περιγράψει, εντυπώσεις σκόρπιες από τις μάχες.

— Φωνάζετε «αέρα» όταν ορμάτε στην επίθεση;

— Γιατί να φωνάζουμε;

— Έλληνες δεν είσαστε; Οι Έλληνες, όταν ορμούν στη μάχη, φωνάζουν «αέρα»!

— Μα... γίνεται, βλέπεις, τέτοιος σαματάς. Όλμοι, πολυβόλα, πυροβολικό... Τι να τις κάνεις τις φωνές!

— Όχι, οι Έλληνες στην επίθεση φωνάζουν «αέρα»! Είναι ωραίο!

Το φανταράκι ζάρωσε ντροπιασμένο. Αυτό δεν το είχε συλλογιστεί.

— Και η επίθεση γίνεται βέβαια εφ' όπλου λόγχη, συνεχίζει ο Μελετίου ακατάβλητος.

— Άμα είναι ανάγκη...

— Και οι τσολιάδες, ε; Το τσαρούχι!

— Ποιο τσαρούχι;

— Των τσολιάδων, διάολε!

— Οι τσολιάδες, απάνω, δε φοράνε τσαρούχια.

— Δε φοράνε τσαρούχια;

— Όχι.

— Και γιατί δε φοράνε τσαρούχια;

— Γιατί τα τσαρούχια γλιστράνε στα βράχια. Αρβύλες φοράνε, να, σαν κι εμάς.

Καταπληχτικά πράματα. Ήρθαν οι λουκουμάδες. Σεμνός ο φανταράκος, πήρε το πιρούνι του, έκανε ν' αρχίσει· όμως δεν τ' αποφάσιζε. Με το κεφάλι σκυφτό, περίμενε ολοένα κάτι να τον ρωτήσουν. Ίσως και να φοβότανε πως, παρ' όλα όσα έχει πει, δεν το ξόφλησε ακόμα το κέρασμα.

— Φάε τώρα τους λουκουμάδες σου, κάνει μεγαλόψυχα ο Μελετίου και τον αφήνει ήσυχο για λίγα λεπτά.

Πάνω όμως που ο ανώνυμος συνάδελφος κόντευε να τελειώσει τη μερίδα του, καινούρια εξόρμηση:

— Θα ξαναπάς στο μέτωπο;

— Θα ξαναπάω.

— Σ' αρέσει;

— ...

Η παρέα των γραμματισμένων γέλασε γύρω, με νοήματα σύνθετα: πονηριά, συγκινημένη συμπάθεια, απόκρυφη περηφάνια. Σε λίγες μέρες θα τραβούσανε κι αυτοί για κει πάνω, θα βαφτίζονταν στην κολυμπήθρα των ηρώων. Φρίκη γοητευτική... Κι όμως, ο Μελετίου, κάπου θα τα κατάφερνε πάλι να κολλήσει, ούτε κουβέ-

ντα! Όπως σκάλωσε στη συζυγαρχία* , θα τα κατάφερνε να χωθεί και σε καμιά γωνιά ακόμη πιο προφυλαγμένη κι άνετη: βοηθός σιτιστή, συσσιτιάρχης, αποθηκάριος, οτιδήποτε. Από το στρατόπεδο της Αγίας Παρασκευής, στην Αθήνα, άλλο δεν έκανε παρά να έχει το ληστρικό μάτι ξύπνιο, το εμπορικό του δαιμόνιο άγρυπνο, ν' αρπάξει την πρώτη ευκαιρία. Όχι πως θα δειχνότανε κατώτερος σε θάρρος από άλλους, αν το 'φερνε η κατάρα να βρεθεί κι αυτός μια μέρα στη ζώνη της φωτιάς. Όμως, από ένα είδος ψυχόρμητο, το θαρρούσε καθήκον απέναντι στον εαυτό του, ζήτημα φιλότιμου, να εξαντλήσει πρώτα κάθε δυνατότητα διαφυγής, κάθε περιθώριο κατεργαριάς, για να ξεχωρίσει έτσι από το κοπάδι των κουτών, που πολεμάνε αδιαμαρτύρητα. Να διατρανώσει την εξυπνάδα του.

— Άλλη μια λουκουμάδες, συνάδελφε;

— Όχι, όχι! έκανε πανικόβλητος ο φανταράκος.

Σηκώθηκε ευχαριστώντας.

— Λοιπόν, καλή τύχη! τον κατευόδωσε ο Μελετίου.

Ο τραυματίας έκανε ένα αδέξιο νόημα γι' αποχαιρετισμό. Ύστερα, τραμπαλίζοντας το σκεβρωμένο του κορμάκι, βγήκε στο δρόμο.

Ο Μελετίου τον είχε ακολουθήσει με τα μάτια ώσπου χάθηκε πέρα. Και τότε είπε στην παρέα, τεντώνοντας τα φρύδια του μ' έμφαση:

— Λοιπόν, είδατε, βρε παιδιά, τι απλοί που είναι οι ήρωες; ούτε που τον πιάνει το μάτι σου αυτόν εδώ. Κι όμως!

συζυγαρχία: μονάδα ανεφοδιασμού με πυρομαχικά.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πώς παρουσιάζει ο συγγραφέας τον Μελετίου και πώς τον τραυματισμένο φαντάρο; Να βρείτε στο κείμενο τις σχετικές ενδείξεις.
2. Ποια διαφορά υπάρχει στον τρόπο που βλέπει τον πόλεμο ο φαντάρος και στον τρόπο που τον βλέπει ο Μελετίου; Πού οφείλεται αυτή η διαφορά;

Ταξίδι με τον Έσπερο*

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ με τον Έσπερο ανήκει στα μυθιστορήματα της εφηβικής ηλικίας. Τα πρόσωπα της ιστορίας είναι όλα έφηβοι. Ο βασικός ήρωας Γλαύκος Πετροχωρίτης, ορφανός από γονείς, έρχεται με τη θεία του κ. Σαλάνη στο παλιό αγρόκτημά τους έξω από το Ναύπλιο, για να ξεκουραστεί. Η υγεία του είναι λίγο κλονισμένη και υποφέρει από αϋπνίες.

Δίνουμε τα κεφάλαια ΣΤ' και Ζ' από το μυθιστόρημα.

«Αν είμαστε τυχεροί»

Την άλλη μέρα, πρωί πρωί, παρουσιάστηκε ο Ντόντος Πιτσιλάς*. Δεν είχε αφήσει να περάσουν ούτε σαρανταοχτώ ώρες από την πρώτη του επίσκεψη. Καινούριοντυμένος, με τα μαλλιά του βρεμένα, τσιτωτά, την πινελιασμένη φούντα στην κορφή, πήδηξε απ' τ' αμαξάκι του, χτύπησε πρόσχαρος την ξώπορτα.

Ερχότανε να πάρει το Γλαύκο, καθώς το είχε υποσχεθεί. Πρέπει να ήτανε πολύ περήφανος για την καινούρια του αυτή γνωριμιά. Τα μάγουλά του, καθώς μιλούσε, είχανε κοκκινίσει, όμως έμοιαζε ξεθαρρεμένος. Πρότεινε να πάνε πρώτα στο σπίτι του· ύστερα, όπου θα του άρεσε του Γλαύκου.

Ξεκίνησαν πολύ ανάλαφροι. Στο διάστημα της μιας ημέρας που είχανε να ιδωθούν, η σχέση τους αντί να κρυώσει έμοιαζε να έχει ζωηρέψει. Έλειπε από μέρος

Έσπερος: το εσπερινό άστρο, η Αφροδίτη, αλλιώς Απόσπερίτης.

Ντόντος Πιτσιλάς: συνομήλικος και γείτονας του Γλαύκου, χοντρός και αδέξιος νέος.

του Γλαύκου η εχθρική επιφύλαξη· κι ο Ντόντος, υποταχτικός πάντα και θαμπωμένος μπροστά στο είδωλο που ήτανε γι' αυτόν τώρα το παράδοξο τούτο παιδί, ένωθε ωστόσο τη γλώσσα του να λύνεται.

Διασχίσανε τον κάμπο από μεριές που δεν τις ήξερε ο Πετροχωρίτης. Ο αέρας του αίθριου πρωινού, η άνετη μετατόπιση μέσα στο διάστημα, λυτρώνανε την καρδιά από κάτι στοιβαγμένα εκεί κατακάθια. Κι ανέβαινε μια στάλα στην εκτίμησή του ο φουκαράς αυτός, που τόσο καλά, τόσο σίγουρα ήξερε να βρίσκει το δρόμο. Ήτανε πραγματικά, όπως τον είχε παινέψει η μάνα του, πολύ περιποιητικός.

— Θα σας κρατούσα το μεσημέρι να φάμε στο σπίτι, μα δεν ξέρω αν αυτό θα σας έκανε ευχαρίστηση. Μπορεί να σας αρέσουμε, μπορεί κι όχι. Γιατί να σας στενοχωρήσω;

— Δεν είναι αυτό, μα θα με περιμένει η θεια μου. Δεν την ειδοποίησα.

— Ξέρετε, η Φανή θα χαρεί υπερβολικά που θα σας γνωρίσει! Έσκασε προχτές που δεν μπόρεσε να 'ρθει μαζί μας.

Πολύ τόπο στη ζωή του Ντόντου Πιτσιλά πρέπει να έπιανε η αδερφή του. Στα δυο τρίτα του δρόμου όλο γι' αυτήν μιλούσε. Πώς έκανε σαν της διηγήθηκαν προχτές, μητέρα κι αδερφός, τα καθέκαστα της επίσκεψής του, πόση ήταν η περιέργειά της να γνωρίσει το Γλαύκο Πετροχωρίτη, τι έλεγε για το ωραίο καλοκαίρι που θα περνούσανε μαζί. Κατά τα λεγόμενα του Ντόντου, έπρεπε να έχει όλα τα χαρίσματα του κόσμου η Φανή: έξυπνη, χαριτωμένη, καλόκαρδη, μορφομένη, διασκεδαστική, τίποτα δεν της έλειπε. Ο Γλαύκος προσπάθησε να τη φανταστεί: Να μοιάζει άραγε τ' αδερφού της;

Η περιέργειά του δεν άργησε να ικανοποιηθεί. Από το σπίτι του ίσαμε το χτήμα του Πιτσιλά η διαδρομή δεν είχε βαστήξει παραπάνω από μισή ώρα. Πίσω από ένα

λόφο που στρίψανε με τ' αμαξάκι, στο βάθος απέραντου αμπελιού, το σπίτι πρόβαλε άσπρο, δίπατο, φαρδύ. Περιστερία το φέρνανε γύρω. Η Φανή Πιτσιλά, που θα είχε βέβαια στήσει καρτέρι από κανένα παράθυρο, περίμενε κιόλας χαμογελαστή στην πόρτα του περιβολιού.

— Ντόντο! γιατί αργήσατε;

Ήταν ένα κορίτσι λιγνό, μέτριο σ' ανάστημα, με πλούσια μαλλιά ξανθοκόκκινα, φτενή* μυτούλα, που στράβωνε κωμικά κατά το ένα μάγουλο. Το πρόσωπό της ήταν γεμάτο φακίδες, τα στρογγυλά ματάκια της παιχνιδίζαν έξυπνα και χαρούμενα. Δεν ήταν όμορφη, καθόλου. Όμως είχε μια κάποια γλύκα αισιόδοξη, που την έκανε με το πρώτο συμπαθητική. Μεγαλύτερη από τον Ντόντο ένα χρόνο —είχε σφαιριστά τα δεκαεφτά της— δεν έμοιαζε ακόμα κοπέλα δεμένη. Κάτι το αδιόρατα καχεκτικό είχε στην ασυνήθιστη αδυναμία του κορμιού της, την κρυμμένη επιτήδεια από μια κομψότητα στο ντύσιμο σοφή, μιαν αφέλεια πολιτισμένη.

Έδωσε το στενό, ανάλαφρο χεράκι της στο Γλαύκο, που ήτανε θερμό στην αφή κι είχε ξερό δέρμα. Το πρόσωπό της, σ' αντίθεση με το περιποιημένο ντύσιμό της, το είχε αδέξια πουδράρει. Η στραβή μυτούλα έμοιαζε σαν αλευρωμένη, κι αυτό την έκανε κωμική.

— Πολύ χαίρομαι που ήρθατε! φώναξε ειλικρινά, ενώ τραβούσε το φίλο του αδερφού της προς το σπίτι δίχως να βιάζεται να του αφήσει το χέρι. Στη σανιδένια πεντακάθαρη σκάλα που ανέβαζε στο πρώτο πάτωμα, βάλθηκε να τρέχει με το επιδειχτικό νάζι που έχουν συχνά τ' άσχημα κορίτσια. Έτρεχε πηγαίνοντας μπρος και σύγκαιρα μιλούσε στα δυο τ' αγόρια, που την ακολουθούσαν. Θα φάει μαζί τους ο Γλαύκος το μεσημέρι; Όχι; Τι κρίμα! Κι αυτή που είχε μαγερέψει μόνη της, για να

ΦΤΕΝΟΣ: ΛΕΠΤΟΣ.

τον περιποιηθεί. Είχε φτιάξει πέρδικες σωτέ. Τις τρώει τις πέρδικες; Ω! αυτοί τις συνηθίζανε πολύ. Ο Ντόντος φταίει: Έπρεπε να τα κανονίσει, να ειδοποιήσει την κυρία Σαλάνη. Αν στέλνανε το γιο του σέμπρου* τους να της το πει; Δεν ήτανε μακριά. Μια ώρα να πάει, μια να 'ρθει. Και θα περάσουν όλη την ημέρα μαζί. Τ' απόγεμα θα πάνε και περίπατο με τ' αμαξάκι. Στο χωριό θα πάνε. Του αρέσει το χωριό; Ή όχι, καλύτερα να πάνε στις Πικροδάφνες*. Είναι πολύ όμορφα, πολύ ρομαντικά στις Πικροδάφνες. Τ' αρέσουν οι Πικροδάφνες; Δεν τις ξέρει; Τότε δεν ξέρει τίποτα. Είναι θαύμα το ηλιοβασίλεμα από τις Πικροδάφνες.

— Φανή, δεν ξέρεις τι λες! έκανε μ' εμβρίθεια* ο Ντόντος. Στις Πικροδάφνες δεν έχει κανείς πού να καθίσει. Στο γεφυράκι θα πάμε.

— Όχι, όχι στο γεφυράκι! Άκου στο γεφυράκι! Τρελαθήκατε, καλέ, να πάμε στο γεφυράκι; Θα μας φάνε τα κουνούπια!

— Δεν έχει κουνούπια στο γεφυράκι.

— Έχει.

— Εγώ προχτές ήμουν, σου λέω λοιπόν...

Στο μεταξύ, είχανε φτάσει στο σαλόνι, όπου τους περίμενε όρθια στο κατώφλι κι επίσημη η κυρία Πιτσιλά. Υποδέχτηκε εγκάρδια το Γλαύκο, με την ίδια διάκριση που θα υποδεχόταν έναν μεγάλο. Του είπε τη λύπη

σέμπρος: ακτήμονας που καλλιεργεί με συμφωνία ένα ξένο κτήμα και μοιράζεται με τον ιδιοκτήτη τα προϊόντα.

Πικροδάφνες: εξοχική περιοχή, όπου βρισκόταν το αγρόκτημα ενός συνταγματάρχη που ζούσε απομονωμένος από τον έξω κόσμο με τις κόρες του. Μια από αυτές, τη Δανάη, θα ερωτευτεί ο Γλαύκος.

εμβρίθεια: σοβαρότητα, βαρύτητα.

της που δεν ήτανε σήμερα εδώ κι ο άντρας της, να τον γνωρίσει.

Έλπιζε όμως ότι, στο εξής, θα είχανε την ευκαιρία να βλέπονται συχνά.

— Γιατί είμαστε και μακρινοί συγγενείς, να το ξέρεις. Και βάλθηκε να εξηγεί πάλι τους οικογενειακούς δεσμούς, που φάνηκαν στον ανιψιό της κυρίας Σαλάνη κάπως πολύπλοκοι κι αόριστοι. Όμως η ατμόσφαιρα της υποδοχής ήτανε πολύ θερμή, υπερβολικά ίσως. Ο Γλαύκος ένιωθε τον εαυτό του εδώ μέσα πρόσωπο σημαντικό.

Τον τρατάρησαν* γλυκό του κουταλιού κι ύστερα τον πήρανε οι τρεις εν σώματι, να του κάνουν το γύρο του περιβολιού τους. Ήτανε μεγάλο, φτιαγμένο με φροντίδα σχεδόν σπάταλη. Σπάνια είδη τριαντάφυλλα, λουλούδια για όλες τις εποχές. Η Φανή είχε τα ευνοημένα της φυτά, που τα περιποιόταν μονάχη της. Άκουγες το μαγκάνι* να δουλεύει πιο πέρα, για να ποτίζει τον λαχανόκηπο. Παγκάκια πελεκημένα σε ξύλο χοντρό, περιμεναν κρυμμένα κάτω από λεμονιές, νεραντζιές, πορτοκαλιές. Σε σύγκριση με τούτο εδώ, το χτήμα των Πετροχωρίτηδων, το παραμελημένο τόσα χρόνια, άφηνε στο νου μια θύμηση χέρσα κι αγριωπή.

Πρόσχαρη ήταν η τραπεζαρία, άστραφτε στον ήλιο. Ωσπου να γυρίσουν από το περιβόλι, όλα είχαν ετοιμαστεί σαν από μαγεία. Στη μέση ένα μεγάλο ανθογυάλι μενεξελί διάφανο, βάσταζε μιαν αγκαλιά τριαντάφυλλα που ξεφυλλίζονταν πάνω στο κολλαριστό μεσοτράπεζο. Μυρωδιά ανάλαφρη διάνευε* στον αέρα, σαν από μέλι που αργολιώνει κι εξατμίζεται στον ήλιο. Η κυρία

τρατάρω: κερνώ.

μαγκάνι: μηχανήμα για άντληση νερού με κουβάδες από πηγάδι, βαρούλκο.

διανεύω: απλώνομαι, σκορπίζομαι.

Πιτσιλά όρισε μ' εθιμοτυπική σοβαρότητα τις θέσεις. Ήτανε φανερό πως η οικογένεια είχε βάλει πέρα για πέρα τα καλά της, να κάνει στον ξένο της εντύπωση.

— Ο κ. Πιτσιλάς έρχεται τα Σαββατοκύριακα, δήλωσε η κυρία ενώ σερβίριζε. Το επάγγελμά του (είναι γιατρός), δεν του επιτρέπει να λείπει στην εξοχή όλο το καλοκαίρι. Μονάχα το φθινόπωρο μένει δεκαπέντε μέρες εδώ, ύστερα φεύγουμε όλοι μαζί.

Σήμερα το ύφος της ήταν αλλιώτικο. Δεν είχε πια την ευτράπελη* εκείνη ελαφρότητα που σημείωσε τόσο δυσάρεστα ο Γλαύκος όταν την πρωτόδε. Κρατούσε το ρόλο της οικοδέσποινας με κάποιο στόμφο*. Στην υπηρέτρια, που έφερνε τις πιατέλες, έδινε οδηγίες σύντομες, με φωνή πνιχτή, κάποτε με τα μάτια μόνο. Φανερό πως ήθελε να μιμηθεί την κυρία Σαλάνη.

Τις πέρδικες τις σερβίρισε μονάχη της η Φανή, αφού ήτανε και προσωπικό της έργο. Με τα ολοστρόγγυλα ματάκια της καρφωμένα στο Γλαύκο, περίμενε εναγώνια την εντύπωση. Άλλωστε, από την αρχή, δεν έκανε άλλο παρά, φανερά ή κρυφά, να τον κοιτάζει. Τα χεράκια της, τα φακιδιασμένα και ξερά, τρέμανε όσο που ν' ακουστεί η επιδοκιμασία του ξένου.

— Καλές είναι, είπε, ακριβός στα λόγια του.

Αναστέναξε ανακουφισμένη η Φανή και το μουσούδι της φωτίστηκε. Η πρώτη φλυαρία της την έπιασε πάλι.

— Λοιπόν, στο γεφυράκι τ' απόγευμα, έκανε ο Ντόντος με το μούτρο χωμένο στο πιάτο του.

— Θα πάτε στο γεφυράκι; ρώτησε η κυρία Πιτσιλά.

— Γιατί να μην πάμε στις Πικροδάφνες; Κρίμα! παραπονέθηκε η Φανή.

— Στις Πικροδάφνες, αν δεν μπορούμε στου συνταγματάρχη, δεν έχει κανένα νόημα.

ευτράπελος: εδώ κωμικός, αστείος.

στόμφος: πομπώδες ύφος.

— Ω, όχι, όχι στου συνταγματάρχη! κάνει η Φανή και κοιτάζει ανήσυχη το Γλαύκο.

— Μην ακούω ανοησίες, έκανε κοφτά η κυρία Πιτσιλά. Στου συνταγματάρχη, ξέρετε πως δεν μπαίνει κανένας. Λοιπόν;

— Μα γιατί; ρώτησε απορημένος ο Γλαύκος.

Του έκανε εντύπωση που τους είδε να σωπαίνουν. Μητέρα και κόρη είχανε κοιταχτεί μια στιγμή.

— Ο συνταγματάρχης είναι ιδιόρρυθμος άνθρωπος, είπε τέλος, ύστερα από σκέψη, η κυρία Πιτσιλά.

— Εγώ δεν το καταλαβαίνω αυτό, έκανε μέσα στα δόντια του ο Ντόντος.

— Τι δεν καταλαβαίνεις;

— Αυτή την... ιδιοτροπία του συνταγματάρχη.

— Μα Ντόντο!... από πού σε φέραμε; δαγκώθηκε η Φανή.

— Άφησέ τον. Κάνει τώρα τον ανήξερο.

— Γιατί; Σάμπως ξέρω;

— Αυτό που ξέρεις φτάνει, δήλωσε κατηγορηματικά η μητέρα του. Ξέρεις πως οι ξένοι, εκεί, δεν είναι ευπρόσδεκτοι. Αφού εγώ, που ήμουνα τόσο συνδεδεμένη με τη μακαρίτισσα τη γυναίκα του...

— Δεν πηγαίνετε λοιπόν ούτε σεις εκεί; ρώτησε ο Γλαύκος για να την κάνει να μιλήσει.

Η κυρία Πιτσιλά βρέθηκε σε δύσκολη θέση. Ξεροκατάπιε, έσιαξε την πετσέτα της.

— Παιδί μου, λέει τέλος, πρέπει να ξέρεις, εφόσον είσαι κι εσύ ντόπιος, πως ο συνταγματάρχης είναι ένας άνθρωπος δυστυχισμένος. Στους δυστυχισμένους πρέπει πολλά να συγχωρεί κανείς. Βέβαια, αν εγώ αποφάσιζα να πάω, δεν θα του περνούσε από το νου να μου κλείσει την πόρτα. Όμως ξέρω την επιθυμία του, γιατί να τον δυσαρεστήσω;

— Και οι δικοί του, δεν υποφέρουν από την απομόνωση;

— Ο Θεός ξέρει. Υποθέτω. Ένα κορίτσι δεκαεφτά χρονών —είναι στην ηλικία της Φανής η Δανάη— και δυο άλλα μικρότερα, που θα 'χαν ανάγκη κι αυτά, σαν παιδιά, να σχετιστούν... Ο Θεός ξέρει.

Σώπασαν. Έτρωγαν παραδομένοι στους στοχασμούς τους.

— Είναι χρόνια κλεισμένος έτσι; ρώτησε ο Γλαύκος.

— Δυο χρόνια, αποκρίθηκε η κυρία Πιτσιλά κι έγενεψε στην υπηρέτρια να σηκώσει τα πιάτα.

Τ' απομεσήμερο στάθηκε για το Γλαύκο λιγότερο ευχάριστο από το πρωινό. Η οικογένεια Πιτσιλά σα να είχε αδειάσει. Φανερό πως δεν ήταν από τους ανθρώπους που όσο τους γνωρίζεις κερδίζουν. Η περιποίηση τους όμως δεν κουράστηκε ούτε στιγμή. Τον έβαλαν να πλαγιάσει στο δωμάτιο για τους ξένους κι ο Ντόντος, κλείνοντας την πόρτα, τον ειδοποίησε πως σα θα ξυπνούσε, τ' αμαξάκι θα ήτανε κιόλας ζεμένο.

— Για να μην αργήσετε να γυρίσετε, εξήγησε, κι ανησυχεί η θεια σας. Αν κι έχει φεγγάρι...

Καθώς όμως έκανε να κλείσει το πορτόφυλλο, μετάνιωσε, έριξε μια ματιά στο διάδρομο και μπήκε πάλι στην κάμαρα πατώντας στα νύχια.

— Ακούστε. Ύστερα από το γεφυράκι, σα θ' αφήσουμε εδώ τη Φανή και θα σας πηγαίνω σπίτι σας, θα σας περάσω μια βόλτα κι από τις Πικροδάφνες...

— Α...

— Ναι. Όμως μη τους πείτε τίποτα! έκανε δείχνοντας έξω. Θα ιδείτε... Είναι μαγεία. Έχει και φεγγάρι απόψε. Ποιος ξέρει... Μπορεί ν' ακούσουμε και μουσική. Αν είμαστε τυχεροί...

Χαμογέλασε κι έφυγε αθόρυβα, ακροπατώντας.

Κάτω από το βλέμμα του Βέγα*

Η εκδρομή στο γεφυράκι στάθηκε ολότελα ανούσια. Τη Φανή, που ίσαμε τότε έδινε τον τόνο στη συντροφιά με την κελαϊδιστή φλυαρία της, μια μελαγχολία ανεξήγητη την είχε ξαφνικά κυριέψει. Τραβήχτηκε λιγάκι απόμερα και κάθισε πάνω στο χαλασμένο παραπέτο του πέτρινου γεφυριού σωπαίνοντας. Με τις λιγνές της γάμπες σταυρωτές, το σαγόνι ακουμπισμένο στην παλάμη, το μάτι θαμπό, έδειχνε ασχημότερη τώρα. Η μύτη της έμοιαζε να στραβώνει ακόμα πιο πολύ. Ο Γλαύκος παρατήρησε πως η χαρούμενη όψη, στο κορίτσι αυτό, ήτανε σαν ένα καλοραμμένο φουστάνι: Σαν το φοράς, μεταμορφώνεσαι, ομορφαίνεις. Μπορεί μάλιστα και γι' αυτό ίσα ίσα να την είχε εφεύρει. Ποιος ξέρει ύστερα από τι βασανιστικές δοκιμές μπροστά στον καθρέφτη της να την είχε σκαρώσει, εκεί που μονάχη, κλειδωμένη σε κάποια κάμαρα, θα πάσχιζε να διορθώσει το άδικο που της είχε κάνει η Φύση.

Η τοποθεσία στο γεφυράκι ήτανε κι αυτή ασήμαντη. Ένα ξεροπόταμο, μερικές λυγαριές, πιο πέρα μερικά πλατάνια ερημικά, γερασμένα. Ο ήλιος βασίλευε μέσα σε άχνη χωρίς δόξα. Τα τρία παιδιά κάθισαν πρώτα κάτω από τα δέντρα, ύστερα στο γεφυράκι, κι η Φανή έβγαλε από το καλάθι της ένα κέικ δικής της κι αυτό κατασκευής.

— Τι κρατάς μούτρα; τη μάλωσε ο Ντόντος. Επειδή δεν πήγαμε δηλαδή στις Πικροδάφνες;

— Ω, όχι, έκανε αφαιρεμένο το κορίτσι, κι η φωνή του ήτανε πονεμένη. Ανάλαφρο αγέρι, βραδινό, φλυάρησε στις φυλλωσιές.

Βέγας: λαμπερό αστέρι λευκότατο, που ανήκει στον αστερισμό της Λύρας, από τα πλησιέστερα στη γη.

— Ελάτε να καθίσουμε εμείς εδώ, είπε ο Ντόντος στον ξένο του. Αφήστε την αυτήν. Στα καλά καθούμενα, δίχως λόγο σοβαρό, την πιάνουν οι μελαγχολίες.

Ο Γλαύκος το βρήκε ανάρμοστο να σχολιάσει. Κάθισε όπου του είχε δείξει ο Ντόντος, στη ρίζα μιας λυγαριάς, αλλά κι εκεί δεν βρήκανε πολλά να πουν οι δυο τους.

— Εγώ θα 'θελα να ήμουν μουσικός, έκανε κάποια στιγμή εμπιστευτικά ο Ντόντος, κοιτάζοντας με προφύλαξη κατά τη μεριά που καθόταν η αδερφή του.

— Παίζεις κανένα όργανο;

— Όχι.

— Τότε;

— Να, έτσι.

Κάτι πήγε να πει ακόμα, όμως μετάνιωσε. Του Γλαύκου, από ώρα του έκανε εντύπωση πως ένα θέμα, συνηθισμένο στις κουβέντες των αγοριών, δεν είχε έρθει καθόλου ίσαμε τώρα στη δική τους: Τα κορίτσια. Ήτανε μήπως τόσο πολύ αποχαυνωμένος ο Ντόντος από την οικογενειακή πειθαρχία, που να μην έχει ξυπνήσει ακόμα; Ή, μήπως, επειδή είχε αδερφή, το έβρισκε ανάρμοστο να κάνει τέτοιες κουβέντες;

Το βραδινό φως χαμήλωνε.

— Ε, δεν πάμε τώρα; είπε δυνατά ο χοντρός.

— Πάμε, αναστέναξε από πέρα η Φανή.

Ανέβηκαν στ' αμαξάκι, ξεκίνησαν. Ο δρόμος ήτανε κακός, γεμάτος λιθάρια. Πήγαιναν αργά, τραμπαλίζοντας. Το φεγγάρι άρχισε ν' αχνοφωτίζει γύρω.

— Φανή, παρακάλεσε πολύ ευγενικά τώρα ο Ντόντος, τραγούδησέ μας κάτι.

— Όχι, όχι! Εγώ να τραγουδήσω; Εγώ δεν έχω φωνή.

— Πώς δεν έχεις; Τραγουδάς ωραία.

— Μα έλα τώρα, Ντόντο! Με κάνεις και ντρέπομαι.

— Τι ντρέπεσαι; Το Γλαύκο;

— Τραγούδησε, έκανε μεγαλόψυχα εκείνος.

Σήκωσε το κεφάλι της και τον κοίταξε. Τα μάτια της ήσαν τρομαγμένα.

— Θα με κοροϊδέσετε.

— Γιατί να σε κοροϊδέσω;

Έμεινε σκεπτική.

— Καλά, πιο ύστερα, είπε.

Προχώρησαν βουβοί, για κάμποσο. Το βράδυ πύκνωνε, το φως γύριζε σταθερά στο γαλάζιο. Τα τριζόνια άρχισαν λιανοτρέμουλα, ερημικά. Μέσα στον κάμπο, που χώνευε στην άχνα του φεγγαριού, τ' αμάξι γύριζε, έπλεε σαν παρμένο από ρεύματα άγνωστα. Η φωνή του κοριτσιού, που σηκώθηκε σε λίγο ψιλούλα και τρεμουλιαστή, μπερδεύτηκε με τα τριζόνια. Ήτανε διακριτικό το τραγούδι της, απλό και ήσυχο.

— Τι τραγούδι είν' αυτό, ρώτησε ο Γλαύκος.

— Είναι παλιό. Το 'λεγε η γιαγιά μου. Το πρόσωπο του κοριτσιού χαμογελούσε φωτισμένο από το φεγγάρι.

— Σ' αρέσει;

— Μ' αρέσει.

Η διαδρομή τώρα φαινότανε μακριά, ίσως όμως κι ο Ντόντος να τη μάκραινε, τραβώντας από άλλους δρόμους. Οι λυγαριές μύριζαν, σε κάποιους βάλτους, πέρα, λαλήσανε τα βατράχια.

— Πες το πάλι το τραγούδι, έκανε ο Γλαύκος.

Κάθονταν αντικριστά στο κασόνι του αμαξιού, και μπροστά καμπούριαζε η ράχη του Ντόντου, που οδηγούσε. Η Φανή ξανάπε το τραγούδι της, κοιτάζοντας τώρα το Γλαύκο ξεθαρρεμένη.

— Φτάσαμε.

Παραξενεύτηκαν. Κοιτάζανε γύρω να ιδούν μήπως ο Ντόντος κοροϊδεύει και ξέκριναν το σπίτι που είχε ξεπροβάλει μέσα στη νύχτα αναπάντεχα.

— Εγώ κατεβαίνω, έκανε η Φανή.

Πήρε το καλαθάκι της, έδωσε το χέρι αμίλητη στο Γλαύκο και πήδηξε κάτω.

— Καληνύχτα, φώναξε πρόσχαρα από την πόρτα του περιβολιού.

Την είδανε να φεύγει στο δρομάκι γοργή κι αθόρυβη, σαν να την έπινε η σκιά της κληματαριάς. Ο Ντόντος χτύπησε τα γκέμια. Ξεκίνησαν πάλι.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Η ψυχική διάθεση του Γλαύκου και της Φανής παρουσιάζει πολλές μεταβολές: να τις επισημάνετε και να βρείτε την αιτία τους.
2. Όλα τα πρόσωπα που παρουσιάζονται εδώ σκέφτονται το σπίτι στις Πικροδάφνες για διαφορετικούς λόγους το καθένα, που δεν τους αποκαλύπτουν: ποιες είναι οι προθέσεις της κ. Πιτσιλά και της Φανής και ποιες των δύο αγοριών;
3. Σε ποια χωρία του κειμένου ο ρευστός συναισθηματισμός των νέων πλαισιώνεται αρμονικά από την περιγραφή του φυσικού περιβάλλοντος;
4. Ο συγγραφέας παρατηρεί τα πρόσωπα του Ντόντου, της Φανής και της κ. Πιτσιλά από ορισμένη οπτική γωνία, τα παρακολουθεί δηλ. και τα κρίνει με τα μάτια του Γλαύκου: Να επιβεβαιώσετε την παρατήρηση αυτή με παραδείγματα από τα αφηγηματικά μέρη του κειμένου.
5. Διαβάστε προσεχτικά το απόσπασμα από «θα φάει μαζί τους ο Γλαύκος... από τις Πικροδάφνες»: α) Να επισημάνετε το είδος του λόγου που χρησιμοποιεί εδώ ο συγγραφέας. β) Μπορείτε να αποκαταστήσετε το διάλογο που υπονοείται; γ) Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με την έμμεση (μέσω της Φανής) αναμετάδοση του διαλόγου;

Άγγελος Τερζάκης (1906-1979)

Γεννήθηκε στο Ναύπλιο και πέθανε στην Αθήνα. Αφοσιώθηκε από νεαρή ηλικία στη λογοτεχνία και καλλιέργησε όλα σχεδόν τα είδη του πεζού λόγου: διήγημα, μυθιστόρημα, θέατρο και δοκίμιο. Στα μυθιστορήματά του προσπάθησε να παρουσιάσει την κρίση και την παρακμή της μικροαστικής οικογένειας μέσα σε μια ατμόσφαιρα βαριά και αρρωστημένη, κατάλληλη όμως να πλαισιώσει την υπόσταση και τον ψυχισμό των προσώπων του. Προσπάθησε επίσης με ιδιαίτερη επιτυχία να ζωντανέψει την περίοδο της Φραγκοκρατίας στην Πελοπόννησο με το ιστορικό του μυθιστόρημα Η Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ που κατέχει ξεχωριστή θέση στην πεζογραφία μας. Ο Τερζάκης διακρίθηκε στο δοκίμιο. Άνθρωπος με άγρυπνη συνείδηση και βαθύ στοχασμό και επηρεασμένος από τη σύγχρονη υπαρξιακή φιλοσοφική σκέψη, δημοσίευσε αρκετά υποδειγματικά δοκίμια στη γλώσσα μας. Έργα του: α) Μυθιστορήματα: Δεσμώτες (1932), Η παρακμή των Σκληρών (1933), Η Μενεξεδένια Πολιτεία (1937), Η Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ (1945), Ταξίδι με τον Έσπερο (1946), Δίχως Θεό (1951), Μυστική Ζωή (1957). β) Διηγήματα: Ο Ξεχασμένος (1925), Φθινοπωρινή Συμφωνία (1924), Του Έρωτα και του Θανάτου (1943), Η Στοργή

(νουβέλα 1944), Απρίλης, Το Βιβλίο του Γιου μου (1946).
γ) Θεατρικά: Αυτοκράτωρ Μιχαήλ (1936), Γαμήλιο Εμβαστήριο (1937), Ο Σταυρός και το Σπαθί (1939), Θεοφανώ (1953), Νύχτα στη Μεσόγειο (1955), Θωμάς ο δίψυχος (1962) κ.ά. δ) Δοκίμια: Προσανατολισμός στον Αιώνα (1963), Ελληνική Εποποιία 1940-1941 (1964).

Γιούγκερμαν
(μυθιστόρημα)

Ο ΓΙΟΥΓΚΕΡΜΑΝ (1938) είναι το τρίτο μυθιστόρημα του Μ. Καραγάτση (1908-1960). Προηγήθηκαν ο Συνταγματάρχης Λιάπκιν (1933) και η Χίμαιρα (1936). Με το Γιούγκερμαν ο συγγραφέας έχει αναπτύξει τις αφηγηματικές του ικανότητες και έχει κάνει ουσιαστικά βήματα για την κατάκτηση του μυθιστορήματος. Είναι ώριμο έργο και από την άποψη της μορφής και από την άποψη της εξέλιξης του βασικού ήρωα. Ο συγγραφέας, χάρη στη δημιουργική του φαντασία, με την οποία είναι προικισμένος, απομακρύνεται από τις εμπειρικές αφορμές στις οποίες βασίστηκε και συνθέτει ελεύθερα το μύθο του. Παρά την έξαρση της ατομικότητας που παρουσιάζει ο ήρωας Βασίλης Κάρλοβιτς Γιούγκερμαν, η εποπτεία του συγγραφέα αγκαλιάζει πολλά κοινωνικά επίπεδα: είναι οι άνθρωποι των διαφόρων κοινωνικών τάξεων με τους οποίους έρχεται σε επικοινωνία ο ήρωας. Το κοινωνιολογικό εύρος δεν είναι περιορισμένο· μια μεγάλη ποικιλία ανθρώπινων τύπων, κοινωνικών ομάδων και τρόπων εναλλάσσονται στο μυθιστόρημα.

Ο Βασίλης Κάρλοβιτς Γιούγκερμαν είναι πρόσφυγας. Η καταγωγή του, τα βαριά σημάδια μιας νοσηρής κληρονομικότητας και το ύποπτο παρελθόν του σε συνδυασμό με τις συνθήκες στις οποίες θα ζήσει, προσδιορίζουν την εξέλιξή του σύμφωνα με τη μέθοδο του νατουραλισμού. Είναι νόθος γιος μιας Φιλανδής αστής με εκφυλιστικές καταβολές και ενός Γάλλου τυχοδιώκτη και αλκοολικού. Πρώην ίλαρχος του ρωσικού στρατού ο Γιούγκερμαν έρχεται στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του '20 μετά την επικράτηση της Οκτωβριανής Ε-

πανάστασης (1917). Βαρύνεται με κραιπάλες, εμπορία ναρκωτικών, πλιατσικολογήματα και ένα έγκλημα. Από την ύποπτη δραστήριότητά του έχει εξασφαλίσει κάποια οικονομική βάση.

Εγκαθίσταται πρώτα στον Πειραιά με την απόφαση να αποκτήσει με τα πιο αθέμιτα μέσα τις οικονομικές συνθήκες που θα του επιτρέψουν να συνεχίσει την έκλυτη ζωή του, αλλά συγχρόνως να αποκτήσει και κάποια κοινωνική επιρροή. Έχει ωραία εξωτερική εμφάνιση, ανεξάντλητη ζωτικότητα και πολλές ικανότητες. Είναι φύση τυχοδιωκτική και αδίστακτη.

1. [Προσπάθειες για ύποπτες επιχειρήσεις]

Πρώτη του σκέψη, μόλις εγκαταστάθηκε στον Πειραιά, ήταν τα φαρμακευτικά προϊόντα.* Ανακάλυψε τις προσωπικότητες του διεθνούς αυτού εμπορίου και τις πλησίασε με τρόπο. Ήταν τρεις, τότε που κράταγαν τα πόστα: ο Λεουσάκος ο Καλαματιανός, ο Τζιέρογλου ο Κόνιαλης, κι ο Εσκενάζης ο Εβραίος. Οι άλλοι έρχονταν παρακάτω· φυτοζωούσαν με κίνδυνο και χίλια καρδιοχτύπια. Τους κυνηγούσαν οι τρεις «μεγάλοι» και τους τράκαρε η Αστυνομία. Οι μεγάλοι όμως δούλευαν με άνεση και σιγουράντζα· είχαν σχέσεις, επιρροές, πολιτικές προστασίες και, το κυριότερο, μπόλικο χρήμα για να διαφθείρουν συνειδήσεις. Ο Γιούγκερμαν κατάλαβε πως μόνο μ' αυτούς μπορούσε να δουλέψει. Ν' αρχίσει μόνος του, ή εταιρεία με μικρούς, το πράμα ήταν επικίνδυνο. Ήθελε δουλειές ήσυχες και σίγουρες.

Ο Λεουσάκος —που παρίστανε τον εισαγωγέα ακατεργάστων δερμάτων— τον δέχτηκε ψυχρά. Έχοντας οργανωμένη την επιχείρησή του σε βάσεις πολύ στέ-

φαρμακευτικά προϊόντα: εννοεί την εμπορία ναρκωτικών.

ρες, δεν έβλεπε το λόγο να συνεργασθεί μ' οποιονδήποτε. Ήθελε όργανα εκτελεστικά κι όχι συνεταίρους. Καμώθηκε λοιπόν πως δεν καταλάβαινε τις αβάντες* του συνομιλητή του και τον ξεπροβόδισε ευγενικά και θετικά.

Ο Τζιέρογλου έκανε κι αυτός τον κοριό· μόνο που έδειξε κάπως μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Ρώτησε το Γιούγκερμαν με τι ζούσε. Ο φίλος μας ξεγελάστηκε και του μίλησε για τα δέκα ελβετικά χιλιάρικα.* Ο λαθρέμπορος γίνηκε αμέσως μέλι γάλα, και του υποσχέθηκε τόκο 25% αν έβαζε αυτά τα χρήματα στην επιχείρησή του. Φυσικά, ο Βάσιος δεν ήταν τόσο βλάκας. Κατάλαβε ότι δεν γινόταν δουλειά, πως τα πόστα ήταν πιασμένα· κι έκρινε άσκοπο να πλησιάσει τον τρίτο «μεγάλο» — το φοβερό Εσκενάζη.

Απελπισμένος από τα φαρμακευτικά προϊόντα, άρχισε ν' ανιχνεύει τα τυχερά παίγνια. Ήταν γερό τραπουλόχαρτο. Στη Ρωσία, μετά την Επανάσταση, όταν έχασε τ' αποनिφάδια της περιουσίας του, δεν ήταν απ' το μισθό που δεν του 'δινε ο Βράγγελ* που κατάφερνε να ζει. Πλιατσικολογούσε, βέβαια· μα το βασικό βιοποριστικό του επάγγελμα ήταν η τράπουλα. Κατάκλεψε πολλούς και διάφορους γερούς τζογαδόρους, δίχως να τον πιάσουν ποτέ. Γιατί να μην κάνει το ίδιο και στην Ελλάδα; Δοκίμασε λοιπόν κι αυτή την επαγγελματική προοπτική, με αποτέλεσμα όχι μονάχα ν' απογοητευθεί, αλλά να μαυρίσει το μάτι του από τρόμο. Των αδυνάτων αδύνατο να τα βγάλει πέρα με τους Ρωμιούς! Μόνον χαρτοκλέφτες υψίστης ολκής μπορούσαν να

αβάντες: κέρδη, οφέλη.

δέκα ελβετικά χιλιάρικα: το χρηματικό ποσό που έφερε μαζί του όταν ήρθε στην Ελλάδα ο Γιούγκερμαν.

Βράγγελ: Ρώσος αξιωματικός, προϊστάμενος του Γιούγκερμαν.

κλέψουν αυτό το λαό των άσων του τζόγου! Όχι, τα κότσια του δεν ήσαν τόσο γερά...

2. [Η επαγγελματική αποκατάσταση]

Σε λίγο ο Γιούγκερμαν, θα προσληφθεί στην Τράπεζα Εμπορικών Παροχών, όπου χάρη στις ικανότητές του θα οργανώσει ένα δίκτυο οικονομικής κατασκοπείας των ελληνικών επιχειρήσεων, με συνέπεια την κατακόρυφη αύξηση των τραπεζικών κερδών. Στο απόσπασμα παρακολουθούμε τη συζήτηση με το Διευθυντή του Παραρτήματος της Τράπεζας του Πειραιά και την πρόσληψη του Γιούγκερμαν.

— Καλημέρα, κύριε κόμη, είπε ο Διευθυντής, γαλλικά. Καθίστε, παρακαλώ. Σε τι μπορώ να σας είμαι χρήσιμος;

Ο Γιούγκερμαν δεν παράλειψε ν' ανακαλέσει απ' την αποστρατεία τον τίτλο του κόμιτος· κι έκανε πολύ καλά. Ένας κόμης, εσαούλ* των Κοζάκων, τέως πλούσιος, θύμα της Ρωσικής Επανάστασης, συμπλήρωνε πολύ ταιριαστά το διευθυντικό γραφείο μιας μεγάλης Τράπεζας. Καλοκάθισε λοιπόν στην πέτσινη πολυθρόνα, σταύρωσε τα πόδια, άναψε το πούρο που του πρόσφερε ο κ. Διευθυντής κι άνοιξε συζήτηση σε γαλλικά αφεγάδιαστα:

— Είδα ότι ζητάτε ένα γλωσσομαθή υπάλληλο. Ίσως έχω τα σχετικά προσόντα. Σ' εμάς, τη φιλανδική αριστοκρατία, η μόρφωση των παιδιών στις ξένες γλώσσες είναι κανόνας *sine qua non*.* Οι γονείς μου —ο κόμης κι η κόμισσα Φον Γιούγκερμαν του Ρότεμπουργκ— μου

εσαούλ: αξιωματικός των κοζάκων, ίλαρχος.

κανόνας *sine qua non*: προϋπόθεση απαραίτητη.

Έδωσαν ανατροφή κοσμοπολίτικη, ανάλογη με την κοινωνική και την οικονομική μας θέση. Στο στρατό πήγα από οικογενειακή παράδοση. Όπως ξέρετε, ο ρωσικός στρατός είχε διάρθρωση αριστοκρατική...

Ο κ. Διευθυντής κουνούσε καταφατικά και συμπνευτικά το ανόητο κεφάλι του. Ναι, ήταν πρόθυμος να βοηθήσει ένα μέλος της τάξης του, θύμα της πιο αποτρόπαιης κοινωνικής ανατροπής. Και, λέγοντας αυτά, χτυπούσε με έμφαση θεατρική το στήθος του. Ο Γιούγκερμαν, βλέποντας τη συγκινητικά καλή διάθεση του συνομιλητή του, αποφάσισε να παίξει το μεγάλο παιγνίδι:

— Καταλαβαίνετε, κύριε, πως οσοδήποτε κι αν έχω ξεπέσει, δεν έχασα τη συνείδηση της κοινωνικής μου θέσης και της προσωπικής μου αξίας. Εξάλλου δε με πιέζει άμεση οικονομική ανάγκη. Κατόρθωσα να σώσω ένα καλούτσικο χρηματικό ποσό, που μου επιτρέπει να ζήσω, μερικά χρόνια, χωρίς φροντίδες. Έχω λοιπόν όλο τον καιρό μπροστά μου, να δημιουργήσω μια επαγγελματική κατάσταση που μου αρμόζει. Δεν ξέρω ακριβώς τι είναι αυτή η θέση...

Ο κ. Διευθυντής χαμογελάει αγγελικά.

— Δίχως άλλο, κύριε κόμη, πολύ κατώτερη απ' την αξία σας· μα θα προσπαθήσω να τη φέρω στα μέτρα σας. Μην ξεχνάτε πως ο Ναπολέων άρχισε από ανθυπολοχαγός...

Ο Γιούγκερμαν χαμογέλασε πολύ πνευματωδώς:

— Λέτε να έχω την ίδια εξέλιξη με το Ναπολέοντα; Να γίνω... Διοικητής της Τραπέζης Εμπορικών Παροχών;

— Όλα είναι δυνατά, φίλτατε, στην Ελλάδα...

— Τότε, δεν αποκλείεται να σας διαδεχθώ στη Διοίκηση, όταν αποσυρθήτε λόγω ορίου ηλικίας...

Ο κ. Διευθυντής γέλασε, κατενθουσιασμένος απ' την ικανότητα κολακείας του Γιούγκερμαν, κι ύστερα είπε:

— Ας μιλήσουμε θετικά. Η θέση που σας προσφέρω — ναι, ναι! σας προσφέρω! — είναι στο Τμήμα Αλληλογραφίας Εξωτερικού. Η Τράπεζα εργάζεται πολύ με την Εμπορική Αντιπροσωπεία της Ε.Σ.Σ.Δ., κι έχουμε ανάγκη από 'να ρωσομαθή υπάλληλο. Ο μισθός είναι 350 δραχμές το μήνα* για σας 400.

Ο Γιούγκερμαν παραδέχτηκε ενδόμυχα πως το ποσό ήταν πολύ καλό. Έκανε όμως ένα ούλτιμο* κόλπο:

— Ομολογώ πως ο μισθός είναι ικανοποιητικός, αν και για τις γλώσσες που ξέρω — φιλανδικά, ρωσικά, γαλλικά, αγγλικά, γερμανικά, τουρκικά, ουγγρικά...

— Ξέρετε τόσες γλώσσες; θαύμασε ο κ. Διευθυντής.

— Είναι όμως κι άλλο ένα ζήτημα που με κάνει δισταχτικό. Με θέλετε για αλληλογράφο με την Εμπορική Αντιπροσωπεία των Μπολσεβίκων...

— Όχι μόνον για αλληλογραφία. Θα έχετε προσωπική επαφή με τους Ρώσους. Θα κανονίζετε πολλές δουλειές...

— Τους σιχαίνομαι, κύριε Διευθυντά. Με καταλαβαίνετε, δεν είν' έτσι;

Ο κ. Διευθυντής τον χτύπησε φιλικά στον ώμο:

— Ελάτε, κύριε κόμη. Οι δουλειές είναι δουλειές και δεν επιδέχονται συναισθηματισμούς. Εξάλλου δεν είσαστε Ρώσος, μα Φιλανδός. Χάρη στους Μπολσεβίκους, η πατρίδα σας ξαναβρήκε την ανεξαρτησία της...

— Εγώ τη θέση και την περιουσία μου την είχα στη Ρωσία...

— Δε βαριέστε! Θα ξαναφτιάστε τη ζωή σας στην Ελλάδα. Λοιπόν, 450 δρχ. το μήνα. Σύμφωνοι;

Ήταν καιρός να μείνουν σύμφωνοι. Ο Γιούγκερμαν ευχαρίστησε τον κ. Διευθυντή, με ύφος πολύ συγκρατημένο* και πέρασε απ' το Ταμείο, να πάρει προκαταβολή.

ούλτιμος: έσχατος, τελευταίος.

3. [Οι συντροφιές και τα γλέντια του Γιούγκερμαν]

Ο Γιούγκερμαν, άψογος στο χώρο της εργασίας του, εξακολουθεί, τον πρώτο τουλάχιστον καιρό, να είναι αχαλίνωτος στην ιδιωτική του ζωή. Μέθυσος και γυναικάς, αναζητούσε τους συντρόφους του για τα γλέντια στον Πειραιώτικο υπόκοσμο. Στο παρακάτω απόσπασμα βλέπουμε τον τρόπο με τον οποίο διασκέδαζε ο ήρωας με τη συντροφιά του καθώς και μια εικόνα από τη ζωή των νεόπλουτων κατοίκων της Αθήνας την πρώτη δεκαετία του μεσοπολέμου.

Σ' αυτά τα γλέντια είχε σύντροφο κάποιο Γιάννη Μόγια, έναν τύπο του λιμανιού, κάτι ανάμεσα σημειωτή εμπορευμάτων και πράχτορα φορηγίδων. Μεγάλη λέρα, απ' το λιγδωμένο καπέλο και τα βρωμερά πόδια του ως τα βάθη του παρασυνειδήτου του. Είχ' ένα μούτρο κρύο, κτηνώδες, στερημένο απ' την έκφραση των ματιών (φορούσε μέρα νύχτα μαύρα γυαλιά, γιατί έπασχε από τραχώματα). Η κουβέντα του ήταν γοργή, ξερή, ειπωμένη με φωνή βραχνιασμένου τενόρου. Δεν χαμογελούσε ποτέ· μα κι ούτε έδειχνε ποτέ θυμό η μορφή του, η τυποποιημένη σε μάσκα απάθειας. Κυκλοφορούσε πάντοτε με μια μεγάλη μοτοσικλέτα, που την έτρεχε δαιμονισμένα [...] Ήταν σκληρός κι απάνθρωπος με τις κοινές γυναίκες. Ήξερε να τις τυραννά με τη διεστραμμένη επιβολή του, με τις καταχθόνιες απειλές του και, αν το 'φερνε η ανάγκη, με το πιστόλι του. Σήκωνε το χέρι για το τίποτα, για το έτσι· και το κατέβαζε μ' ορμή στα φτιασιδωμένα μούτρα, δέρνοντας για γούστο, για ένα ναι ή ένα όχι. Έπαιρνε ζωπίσω του, υπασπιστή και γελωτοποιό, το Νάσο τον καμπούρη, έν' αποτρόπαιο έκτρωμα με κεφάλι καραγκιόζη και χέρια χιμπατζή, κρεμασμένα

ως τη γη. Ο καμπούρης συμπλήρωνε το Μόγια σε κυνισμό και λαγνεία [...]

Αυτοί οι δυο ήσαν η ταχτική παρέα του Γιούγκερμαν. Τους γνώρισε κάποιος βράδυ, στο Ιντερνασιονάλ* έσμιξαν αμέσως τα χνώτα τους και γίνηκαν αχώριστοι. Εκείνο τον καιρό (κατά το 1921) τα μέρη της Αθήνας και του Πειραιά όπου μπορούσες να διασκεδάσεις ήσαν λιγοστά. Ο πόλεμος της Μικρασίας συνεχιζόταν αβέβαιος, κρατώντας τον κόσμο σ' εκνευρισμό. Στο αναμεταξύ οι νεόπλουτοι, μπουχτισμένοι από ευκολοκερδισμένο παρά και λιμασμένοι από μακροχρόνια νηστεία, το 'χαν ρίξει έξω. Γινόταν ένα γλέντι αλλιώτικο, ούτε πρωτόγονο ούτε συμβατικό, μα κάτι το άτοπο, το χυδαίο. Πρόβαλαν μέσα στην ξαφνιασμένη κοινωνία της Αθήνας άνθρωποι άγνωστοι, μυστήριοι, που κανείς δεν ήξερε πούθε βαστούσε η σκούφια τους, με τις τσέπες φίσκα στο χρήμα και δίχως συναίσθηση τι πάει να πει χρήμα. Σπαταλούσαν ποσά αφάνταστα σ' ένα γλέντι κακόγουστο κι άνοστο, μη λογαριάζοντας τίποτα, μην ξέροντας πώς να διαθέσουν τα εκατομμύριά τους. Βασική προϋπόθεση του γλεντιού ήταν ν' αποκτήσουν αμερικάνικο αυτοκίνητο και να τριγυρνάν στους ανύπαρχτους τότε δρόμους της Αττικής, αράζοντας σε ξωτικά λιμάνια — Ραφήνα και Σκαραμαγκά— που ο μη εκατομμυριούχος μονάχα στ' όνειρό του μπορούσε να τα ιδεί. Ήσαν εκεί κάτι βρωμοταβέρνες, που παρίσταναν τα κέντρα πολυτελείας, που πουλούσαν τα τηγανητά μπαρμπούνια και τον μπουτλιαρισμένο σταφιδίτη σε τιμές αστρονομικές.

Είχαν και κάτι βρωμερές «αίθουσες δι' οικογενείας» με μοναδική επίπλωση ένα ντιβάνι ξεχαρβαλωμένο από τ' αμέτρητα αγκαλιάσματα της πελατείας.

Ιντερνασιονάλ: κακόφημο κέντρο διασκέδασης στην Τρούμπα του Πειραιά.

4. [Το ξύπνημα των συναισθημάτων]

Ο Γιούγκερμαν ανακαλύπτει εντελώς συμπτωματικά ότι ο στενός του συνεργάτης στην Τράπεζα, ο Μιχάλης Καραμάνος, είναι διάσημος συγγραφέας. Ξαφνιασμένος από την ανακάλυψη αυτή καλεί τον Καραμάνο στο σπίτι του για βαθύτερη γνωριμία. Σε λίγο θα αναπτυχθεί ανάμεσά τους το αίσθημα της φιλίας.

— Αν δε βαριέσαι, έλα να φάμε μαζί, στο σπίτι μου. Ζω μόνος, δεν έχω υπηρέτρια. Θα ψωνίσουμε φρούτα, τυρί και τα χρειώδη για μια καλή σαλάτα. Αυγά έχω, θα φτιάσω μια ομελέτα από κείνες που έκανα στον πόλεμο, στις ίσμπες* των μουζίκων*. Μου μένει κι ένα μπουκάλι χαλκιδέικης ρετσίνας. Κρεβάτι για να ξαπλωθείς υπάρχει. Κοιμάσαι το μεσημέρι;

Ο Καραμάνος χαμογέλασε με πικρό σαρκασμό.

— Ω, κοιμάμαι!... Αν κοιμόμουν το μεσημέρι, πώς θα κατόρθωνα να κοιμηθώ το ταχτικό μου τρίωρο της νύχτας;

— Λοιπόν, σύμφωνοι;

Έμειναν σύμφωνοι. Γίνηκαν γρήγορα τα ψώνια, κι ένα ταξί τούς πέταξε στην Καστέλα. Ο Καραμάνος ξαπλώθηκε στην πολυθρόνα, πλάι στο ανοιχτό παράθυρο, και κοιτούσε τη θάλασσα, κουρασμένος κι άκεφος, όπως πάντα. Στο αναμεταξύ ο Βάσιος ντύθηκε μίαν άσπρη ποδιά κι ετοίμαζε το φαγητό με τέτοια σβελτέτσα* και κεφάτο μπρίο που ο θλιβερός Μιχάλης καταδέχτηκε να χαμογελάσει.

— Όρεξη που την έχεις, Βάσια, μουρμούρισε...

ίσμπα: (λ. ρωσ.) καλύβα χωρικού.

μουζικός: Ρώσος δουλοπάροικος, χωρικός.

σβελτέτσα: σβελτάδα, ταχύτητα.

— Και γιατί να μην έχω; αποκρίθηκε ο Γιούγκερμαν τοποθετώντας συμμετρικά τα σερβίτσια στο μικρό τραπέζι. Νέος είμαι, βλάκας δεν είμαι, το ψωμί μου το βγάζω, τις γυναίκες τις κανονίζω. Τι μου λείπει;

Ο Καραμάνος χαμογελούσε βαριεστημένα.

— Εσύ Μιχάλη, δεν έχεις ποτέ κέφια;

— Πώς! Όταν τύχει, καμιά φορά, κι έχω χορτάσει ύπνο... Μα αυτό γίνεται τόσο σπάνια.

Ο Γιούγκερμαν τον κοίταξε με απορία:

— Δεν καταλαβαίνω. Εγώ, άμα πέσω στο κρεβάτι, κοιμάμαι αμέσως.

— Είσαι ευτυχισμένος, εσύ...

Το είπε αυτό ο Καραμάνος με ζήλεια, με μοχθηρία ανθρώπου που στερείται το μεγαλύτερο αγαθό της ζωής: τον ύπνο...

Έφαγαν γερά· δεν άφησαν τίποτα στα πιάτα. Κανόνισαν την μπουκάλα της χαλκιδέικης. Ο Βάσινας σηκώθηκε για καφέ, δηλώνοντας πως ο «μέτριος ψιλό καϊμάκης» του είναι άφθαστος· πως προκαλεί όλους τους ταμπήδες* της Ανατολής σε διαγωνισμό, αν τους βαστάει! Και, σαν γίνηκε ο περίφημος αυτός καφές, τον ήπιαν παρέα με τσιγάρο μυρωδάτο. Είχε φτάσει η ώρα των εκμυστηρεύσεων.

Ο Γιούγκερμαν πήρε απ' την εταζέρα τις «Θέσεις και Αντιθέσεις*», φυλλομέτρησε τις σελίδες σιωπηλός, συλλογισμένος, και σταμάτησε σ' ένα σημείο.

— «Η Μοίρα των ανθρώπων είναι ο θάνατος. Η Μοίρα των Θεών είναι η Λήθη». Το πρώτο, το καταλαβαίνω. Μα τι θέλεις να πεις με το δεύτερο;

ταμπής: εδώ αυτός που κάνει καλούς καφέδες.
Θέσεις και Αντιθέσεις: το τελευταίο βιβλίο του Καραμάνου.

— Είναι τόσο απλό αυτό που θέλω να πω. Μα φαίνεται πως δε συλλογίστηκες ποτέ σου, Βάσια. Δεν άφησες ποτέ το μυαλό σου να καλπάσει μακριά...

Ο Γιούγκερμαν αναστέναξε:

— Αυτή είναι η αλήθεια. Σαν ήμουν νέος, κι οι δάσκαλοι θέλαν να μου μάθουν όλ' αυτά, εγώ τους κορόιδευα. Από τα μαθήματα αποστήθιζα τόσο, όσο να μη μ' απορρίψουν. Αργότερα έκοψα κάθε σχέση με τα βιβλία. Δεν είναι για μένα αυτά τα πράγματα. Κι αν διάβασα τη φυλλάδα σου, είναι γιατί την έγραψες εσύ. Μα μου γέννησε αμέσως τέτοιες απορίες, μου μισάνοιξε την αυλαία από τόσα μυστικά, που από προχτές το βράδυ είμαι άλλος άνθρωπος. Δεν ξέρω, βρε Μιχάλη, τι ξύπνησε μέσα μου! Θα ήθελα να τα ήξερα όλα, μονομιάς.

— Ποια «όλα»;

Στην ειρωνική ερώτηση του Καραμάνου, ο Βάσιος δε βιάστηκε ν' απαντήσει.

— Πώς να σ' το εξηγήσω... Να, όταν λες «η Μοίρα των Θεών είναι η Λήθη», μέσα σ' εφτά λόγια κλείνεις κάτι μεγάλο. Θα ήθελα, με μιας, να νιώσω τα εφτά λόγια σου. Και καταλαβαίνω πως ούτε με χίλιες λέξεις δεν μπορείς να μου τα εξηγήσεις.

— Κι όμως πέφτεις έξω. Αυτό, το δυσνόητο για σενα, δεν είναι τίποτα. Μια απλή ιστορική αλήθεια, που της έδωσα μια κούφια, φιλοσοφική τάχα μορφή. Με δυο λόγια θα κατάλάβεις. Πού είναι σήμερα οι θεοί των πατεράδων σου, Βάνδαλε Σκανδιναβέ; Πού είναι ο Βόταν;* Πού είναι οι Βαλκυρίες* του;

— Αυτά είναι παραμύθια των παλιών...

— Ακριβώς. Οι θεοί ξεχνιούνται μέσα σ' ένα παραμύθι. Μα εκείνο που θα ήθελα να μου πεις —αφού λες πως

Βόταν: θεός των αρχαίων Σκανδιναβών και Γερμανών.
Βαλκυρίες: ποιμενικές θεότητες των αρχαίων Σκανδιναβών.

το κατάλαβες— είναι το άλλο· γιατί εγώ, που το 'γραψα, δεν το 'χω νιώσει καλά: «Η Μοίρα των ανθρώπων είναι ο θάνατος...». Τι πάει να πει αυτό, Βασίλη Γιούγκερμαν;

— Πώς όλοι θα πεθάνουμε...

— Μη δίνεις επιπόλαιες απαντήσεις. Σκέψου καλά...

Τα μάτια του Βάσια παίζαν ανήσυχα. Και, τέλος, καρφώθηκαν μ' επιμονή στα μάτια του Καραμάνου.

— Μου φαίνεται πως νιώθω... Μα είναι τρομερό αυτό...

— Είναι θαυμάσιο!

— Μιχάλη, αλήθεια; Το πιστεύεις αυτό;

Ο Καραμάνος κοίταξε τη γαλάζια θάλασσα, με κούραση υπέρτατη.

— Σε τι θέλεις να πιστεύω; Στη ζωή; Στις ηδονές της; Βρήκες εσύ ηδονές στη ζωή σου;

— Βρήκα· και πολλές μάλιστα.

— Δε θα ξανάβρεις. Ως τα σήμερα ήσουν ανόητος. Μα άρχισες να συλλογιέσαι. Δε θα ξανάβρεις ηδονές...

Σώπασαν για λίγο. Μεσ στο κεφάλι του Γιούγκερμαν γινόταν μια τρομαχτική εργασία.

— Αυτά που λες δεν είναι καθαρά. Μα σα να νιώθω τι θέλεις να πεις. Ή, καλύτερα, το διαισθάνομαι. Είναι κάτι σαν απροσδιόριστη αλήθεια, που πάντα βρισκόταν μέσα μου· μα κοιμόταν.

— Θα ξυπνήσει. Ήρθε η ώρα να ξυπνήσεις. Πέντε χρόνια τώρα σε παρακολουθώ, μέρα με τη μέρα. Πέντε ολόκληρα χρόνια, καθισμένος πλάι σου σιωπηλός σε μελετώ και περιμένω.

— Τι περιμένεις;

— Εκείνο που περίμενε ο Εγγλέζος: τη στιγμή που το λιοντάρι θα 'τρωγε το θηριοδαμαστή. Πού θα πας; Θα σε φάει κι σένα το λιοντάρι, αν δεν κόψεις τη μανία να βάζεις το κεφάλι σου μέσα στο στόμα του. Και τότε θα πεις: είχε δίκιο ο Μιχάλης Καραμάνος. Η Μοίρα των ανθρώπων είναι ο θάνατος...

Ο Γιούγκερμαν ήταν ωχρός. Μέσα του ξύπνησε μια παλιά εικόνα: κάποτε, στο Κίεβ, πάνω στην Επανάσταση, μια τσιγγάνα τού είπε τη μοίρα του. Ήταν μεθυσμένος, σ' ένα βρώμικο τρακτίρι,* γεμάτο καπνούς και μισοσκοτεινό. Έξω, οι στρατιώτες του ντουφέκιζαν δυο ντουζίνες μπολσεβίκους αιχμαλώτους. Το χρησμό της γύφτισσας τον έκοβαν πυροβολισμοί, ουρλιάγματα πόνου, λόξυγγες αγωνίας και χάχανα των μπόγηδων* «Συ, του είπε η γύφτισσα, θα γίνεις κάτι σα βασιλιάς σε κάτι πολύτιμο. Μα κάλλιο να μη γινόσουν. Θα σου πει το αίμα αυτό το πράμα, το βασιλεμένο...».

Έτσι και τώρα, τα λόγια του Καραμάνου του φάνηκαν το ίδιο προφητικά. Περισσότερο μάλιστα. Γιατί δεν ήταν βγαλμέν' απ' τον απόκοσμο των δαιμόνιων, μα από χείλη ανθρώπου με νοημοσύνη που ξεμάκρυνε ως τα βάθη της ζωής...

— Άμα ήρθες απ' τη Ρωσία, είπε ο Καραμάνος, είχες φέρει κάτι λεφτάκια. Τα 'χεις ακόμα;

— Όχι μόνο τα 'χω, μα τα τριπλασίασα με διάφορα κόλπα στο Χρηματιστήριο.

— Θυμάσαι τα παλιά σου τα σχέδια; Όταν πρωτοήρθες;

Ο Γιούγκερμαν τινάχτηκε ολόκληρος.

— Ποια σχέδια; Δε σου μίλησα ποτέ για τίποτα!

— Δεν ήταν λόγος να μου μιλήσεις· ούτε τα ξέρω τα σχέδιά σου. Μα δεν μπορεί παρά να είχες. Ν' ανοίξεις ένα χαρτοπαίγνιο, λόγου χάρη. Ή να σκαρώσεις μια μεγαλόσχημη και μπαταξίδικη εταιρεία. Κάτι τέτοιο, ε;

Ο Βάσινας έσκυψε το κεφάλι κι ομολόγησε πως ο καημός του ήταν ν' ανοίξει πανσιόνα*. Πράμα που έκανε τον Καραμάνο να σκάσει στα γέλια...

τρακτίρι: (λ. ρωσ.) ταβέρνα.

μπόγηδες: δήμιοι.

πανσιόνα: κακόφημο σπίτι.

Στο σημείο αυτό ο Γιούγκερμαν αισθάνεται την ανάγκη να ανοίξει την καρδιά του και να αποκαλύψει τον κρυφό εαυτό του στον άνθρωπο «που ήξερε ν' αναταράζει το μέσα κόσμο του πλαϊνού του».

Τέλειωσε τη διήγησή του σηκώνοντας τους ώμους μ' αδιαφορία. Ο Καραμάνος χαμογελούσε κοιτώντας την κάφτρα του τσιγάρου του:

— Με τη διαφορά, Βάσια, πως σήμερα κάνεις τη βρωμοδουλειά σου με την πεποίθηση πως κανείς δεν μπορεί να την κατηγορήσει επίσημα, εξόν από σένα. Ενώ, τότε, οι ύποπτες επιχειρήσεις σου προκαλούσαν την αγανάχτηση όλου του κόσμου. Μόνο συ τις έβρισκες σωστές...

Αναστέναξε με λεπτή ειρωνεία:

— Ζούμε μέσα στην κοινωνική πρόληψη, Βασίλη Κάρλοβιτς Γιούγκερμαν (όπως θα 'λεγε ο Ντοστογιέφσκι). Και πρέπει να τη σεβόμαστε, μια και δεν έχουμε το κουράγιο να πάρουμε το δρόμο της μοίρας μας. Και γω, ο Μιχάλης Καραμάνος, που σιχαίνομαι τα πάντα, ως κι αυτή τη ζωή, σε βοηθάω στη βρωμερή κατασκοπεία σου για εφτά χιλιάρικα το μήνα. Τέτοιο χαμένο κορμί είμαι· τέτοιος μικρός παλιανθρωπάκος· τέτοιος αισχρός υποκριτής. Και δε βρέθηκ' ένας άνθρωπος, απ' όλους αυτούς που ακούν και διαβάζουν τις μπούρδες μου, να 'ρθει στο σπιούνικο γραφείο μου και να με φτύσει κατάμουτρα...

Είχε σηκωθεί πολύ ταραγμένος. Το πρόσωπό του κουνιόταν ολόκληρο από υποδόρεια νευρική εργασία.

— Πώς να μασήσεις την κάνη του πιστολιού, όταν έχεις μια μητέρα που σε υπεραγαπάει; Πώς να της δώσεις, της έρμης της γριούλας, την εικόνα του ματωμένου κουφαριού σου, όταν έχει μόνο σένα στον κόσμο για χαρά, για ελπίδα, για προϋπόθεση της μαύρης ζωής

της; Όταν ξέρεις πως η σφαίρα που θα σου τσακίσει το καύκαλο, θα σφηνωθεί και στην καρδιά της μάνας σου;

Πλησίασε στο παράθυρο, να δροσίσει το φλογισμένο μέτωπό του.

— Και στο τέλος, πρόσθεσε με μουντή φωνή, πρέπει να τη ζήσεις, τη δόλια τη γριούλα. Και πώς να τη ζήσεις; Με τα κέρδη των βιβλίων σου;

Γέλασε ανόρεχτα, κουρασμένα, δίχως να γυρίσει το κεφάλι. Κοιτούσε τον ουρανό, που έπαιρνε βαθυγάλαζους τόνους όσο ο ήλιος προχωρούσε στο βασίλειμα. Ο Γιούγκερμαν καθόταν στην καρέκλα του, με το μυαλό σε μακρινούς στοχασμούς. Και είπε σιγά και βαριά, αρθρώνοντας τα λόγια:

— Εμένα, ο πατέρας μου ήταν ένας ασελγής μέθυσος· η μάνα μου, μια ασυνείδητη ερωτομανής. Δεν μπορώ να καταλάβω τα αισθήματά σου. Ίσως να 'χεις δικιο...

— Απ' ό,τι μου είπες, φαίνεται πως δε γνώρισες ποτέ τη γλύκα του σπιτιού· το ευτυχισμένο αίσθημα του αιμάτινου δεσμού. Αμφιβάλλω, Βάσια, αν αγαπήθηκες ποτέ κι αν αγάπησες.

Ο Γιούγκερμαν αντέδρασε σ' αυτή την υπόνοια:

— Όχι δα! Ίσως μες στην οικογένειά μου να μη βρήκα κανένα τρυφερό αίσθημα. Μα απ' έξω...

— Είχες φίλους γκαρδιακούς;

Σήκωσε τους ώμους του μ' αδιαφορία:

— Ω, φίλους... Μόνο γνωριμίες... Μα είχα γυναίκες. Πολλές γυναίκες...

— Πάρα πολλές για να προφτάσεις ν' αγαπήσεις έστω και μια. Ή και να προφτάσει να σ' αγαπήσει...

— Εσύ, Μιχάλη, πρέπει να 'χεις αγαπήσει. Τι είναι αυτή η αγάπη;

Είδε το πρόσωπο του Καραμάνου να παίρνει έκφραση σκληρή· το αριστερό του βλέφαρο να μισοσκε-

πάζει μια ματιά ατσαλένια· οι άκρες των χειλιών να τραβιούνται σ' αδιόρατο σπασμό.

- Η αγάπη; Θέλεις να μάθεις τι είναι η αγάπη; Μη βιάζεσαι! Μια κι έφυγες απ' τα χασίσια και τα χαμαιτυπεία σου, για να γίνεις καθώς πρέπει κύριος, θα το μάθεις κι αυτό...

5. [Τα μαρτύρια της αγάπης]

Στο μεταξύ προχωρούσε η πνευματική διαπαιδαγώγηση του Γιούγκερμαν από τον Καραμάνο. Κοντά στο διανοούμενο αυτόν ο ήρωας θα αισθανθεί μια βαθιά μεταβολή: ξυπνούν μέσα του πνευματικές ανησυχίες, δοκιμάζει εμπειρίες αισθητικές και καλλιεργεί ορισμένες λανθάνουσες ιδιότητες της προσωπικότητάς του. Ο συναισθηματικά ανάπηρος ως τότε Γιούγκερμαν θα αισθανθεί για πρώτη φορά το αίσθημα της φιλίας και την ανάγκη των απλών ανθρώπινων σχέσεων. Δεν τον ικανοποιούν πια οι παλιές διασκεδάσεις και επιδιώκει τη ζεστή ανθρώπινη παρουσία, τη χαρά της επικοινωνίας κοντά σε βασανισμένους από τη στέρηση Μικρασιάτες, όπως οι γεροντοκόρες σπιτονοικοκυρές του, που διαθέτουν ωστόσο ανεξάντλητα αποθέματα συναισθηματικού πλούτου. Από μια τέτοια οικογένεια προέρχεται και το κορίτσι που θα αγαπήσει στη ζωή του, η Βούλα Παπαδέλη. Η ηρωίδα αυτή με το μικροσκοπικό κορμί και τα ωραία μεγάλα μάτια ύστερα από κάποιο κοριτσίστικο ολίσθημα υποχρεώθηκε από τους γονείς της να αρραβωνιαστεί το φίλο της Γιώργο Μάζη, που σπούδαζε ψυχίατρος στην Αυστρία. Έλειπε οχτώ χρόνια από την Ελλάδα και δεν της είχε γράψει ούτε ένα γράμμα ως τη στιγμή που επιστρέφει και ζητάει να παντρευτεί τη μνηστή του. Η Βούλα δεν τον αγαπάει πια, αλλά οι γονείς της, χρεωκοπημένοι και φτωχοί βλέπουν το γάμο αυτό με τον

πλούσιο γαμπρό σαν σανίδα σωτηρίας. Πιέζουν τη Βούλα να δεχτεί. Έχει δώσει η ίδια προθεσμία λίγους μήνες για ν' απαντήσει. Στο διάστημα αυτό συναντά το Γιούγκερμαν. Στο απόσπασμα που ακολουθεί παρακολουθούμε τη μαρτυρική ζωή της Βούλας Παπαδέλη στο οικογενειακό της περιβάλλον.

— Είχε όμως, μέσα σ' αυτό το μαρτύριο, και τις ελάχιστες ώρες της χαράς της. Ελάχιστες, βέβαια· μα τόσο εντατικές, που γέμιζαν απόλυτα τη ζωή της και την έκαναν να παραβλέπει τ' άλλα της βάσανα. Ή, καλύτερα, δεν νοιαζόταν για όλ' αυτά· περνούσαν πάνω της σαν κονταριές σε άτρωτο κορμί. Συγκεντρώθηκε στον εαυτό της κι υπόφερε τα πάντα με θαυμαστό στωικισμό, περιμένοντας τη στιγμή —τρεις φορές τη βδομάδα— που θα 'σμιγε με το Βάσια, στο καφενεδάκι του Τουρκολίμανου. Τότε, όλα σβήναν. Δινόταν στην ερωτική της ευτυχία με χαρούμενη καρδιά κι ανάλαφρο πνεύμα. Χανόταν στο μαγνητικό ρευστό του αγαπημένου άντρα, που την τύλιγε με βαλσαμικά κύματα. Η γαλήνη της ήταν απόλυτη· τόσο απόλυτη, που γέμιζε όλες τις ώρες της, κι αυτές ακόμα τις μαύρες ώρες του πνιχτικού σπιτιού.

Δεν του είπε ποτέ τίποτα γι' αυτά. Όχι από υπολογισμό ή υστεροβουλία· δε σκέφτηκε πως θα 'πρεπε να κρατήσει κρυφή οποιαδήποτε πτυχή της ζωής της. Μα πρώτα πρώτα, ποτέ η κουβέντα τους δεν ήρθε στην περασμένη ερωτική ζωή τους· κι ύστερα, όλ' αυτά τα 'βρισκε μικρά κι ανάξια μπροστά στη μεγάλη περιπέτεια της καρδιάς της. Όταν ερχόταν η στιγμή, θα του μιλούσε· δεν μπορούσε να κάνει κι αλλιώς. Γιατί, όπως είπαμε, στο βάθος είχε αποφασίσει να πάρει το γιατρό. Μα δεν το 'λεγε στους δικούς της να ησυχάσουν, και να πάψουν κι αυτηνής τα μαρτύρια. Προτιμούσε να κυλούσε το εξάμηνο μέσα στη θλίψη και τις καταπιέσεις, παρά

να γινόνταν αμέσως οι επίσημοι αρραβώνες, που θα της στερούσαν τη μεγάλη ευτυχία της: την επαφή με το Βάσια.

Όσο οι μέρες κυλούσαν κι έβλεπε να κοντεύει ο χρόνος του μισητού γάμου —κι η στιγμή του οδυνηρού χωρισμού— σφιγγόταν η καρδιά της. Μια μονάχα ελπίδα είχε: πως ο Βάσιος θα καταλάβαινε την αναπότρεπτη ανάγκη αυτού του γάμου και δεν θα την έβγαζε απ' την καρδιά του [...]

Μια άλλη δυσάρεστη πλευρά ήσαν οι καθημερινές σχεδόν επισκέψεις του Γιώργου. Η Βούλα έλπιζε πως μετά τη συμφωνία της εξάμηνης προθεσμίας —και την καθαρά αντιπαθητική στάση της— ο γιατρός θα είχε την εξυπνάδα ν' αραίωνε τις εμφανίσεις του. Αυτός όμως, κινημένος από πληγωμένο εγωισμό, το 'βαλε πείσμα να την ξανακαταχτήσει. Έξω απ' την πραγματικότητα, όπως πάντα, νόμισε πως οι συχνές επισκέψεις του στο Παπαδελέικο και το παρουσίασμα της στραπατσαρισμένης αξιοπρέπειάς του, θα είχαν καταθλιπτικό αποτέλεσμα στην απόφαση της αρραβωνιαστικιάς του. Η Βούλα σήκωνε τους ώμους κάθε φορά που τον έβλεπε ν' ανεβαίνει τη σκάλα ωραίος, κομψός, σπουδαίος κι ανόητος, με ύφος προσβλημένου τιμητή [...]

Η απογοήτευση κι ο θυμός του ξέσπασαν στην Παπαδέλαινα, με πικρά παράπονα κι ιερεμιάδες* ατέλειωτες. Κι εκείνη για να ξεσπάσει, χύθηκε με καινούρια κρίση μανίας πάνω σ' «αυτή την ασυνείδητη» και την ξερόψησε με σιγανή και σίγουρη φωτιά.

Το μεγάλο πανηγύρι έγινε ένα Σάββατο. Το βραδάκι, στις εφτά, η Βούλα είχε το συνηθισμένο ραντεβού της με το Βάσια. Όταν, κατά τις εξήμιση, κατέφθασε ο

ιερεμιάδες: θρηνολογίες, περιγραφή καταστάσεων με πένθιμα χρώματα.

κύριος οιονεί* αρραβωνιαστικός. Δε γινόταν για πρώτη φορά αυτό. Τότε η Βούλα έκλεινε το μισό παραθυρόφυλλο της κάμαράς της, σε τρόπο που να το ιδεί ο Βάσις απ' το Περίπτερο. Κι αυτό είχε την εξής συμβατική σημασία: «Σήμερα δεν μπορώ να έρθω. Αύριο την ίδια ώρα».

Οπωσδήποτε, η Βούλα περίμενε την επίσκεψη του γιατρού για την Κυριακή. Από το πρωί βρισκόταν σε πυρετική προσμονή του βραδινού περίπατου. Τόσο πολύ πεθυμούσε να ιδεί το φίλο της εκείνο το βράδυ, που τίποτα δεν μπορούσε να τη συγκρατήσει. Στο σαλόνι, όπου πήγε με το Γιώργο, ήρθε κι η Νίτσα*. Ευτυχώς· γιατί δε θα μπορούσε να κρατήσει μια συνομιλία, με την αγωνία που τη σύνεχε. Είπε μόνο δυο-τρεις λέξεις· διαρκώς στριφογύριζε στην καρέκλα της, φανερά νευριασμένη κι ανυπόμονη. Όταν το ρολόι χτύπησε εφτά, χωρίς να δικαιολογηθεί, βγήκε απ' την κάμαρα, σα να πήγαινε για δυο λεπτά κάπου. Και ξαναγύρισε στις εννιά.

Χτυπώντας την πόρτα του σπιτιού της, ήξερε τι την περίμενε· μα ήταν έτοιμη να δεχθεί τα πάντα με απόλυτη ψυχραιμία. Μήπως δυο ολόκληρες ώρες δε γνώρισε την πιο τέλεια ευτυχισμένη γαλήνη κοντά στον αγαπημένο άντρα; Τι αξία είχαν όλα τ' άλλα;

Φαίνεται πως η φασαρία που ακολούθησε το ξεπόρτισμά της ήταν γενναία. Ο Γιώργος γίνηκε κατακίτρινος κι έφυγε απειλώντας γη και ουρανό. Η Παπαδέλαινα μάταια προσπάθησε να τον γαληνέψει γεμίζοντάς τον εξηγήσεις και διαβεβαιώσεις. Σαν έμεινε μόνη έπεσε σε νευρική κρίση, που είχε αντίχτυπο στις δυο μικρές της κόρες. Πάνω στη συναυλία των γοερών κλαμάτων κατέφθασε ο Χρίστος στο τσακίρ κέφι· τα είχε κοπανήσει

οιονεί: σαν.

Νίτσα: η αδερφή της Βούλας.

στο Πασαλιμάνι, με την παρέα του. Όταν πληροφορήθηκε τα καθέκαστα άρχισε να βλαστημάει Χριστούς και Παναγίες, απειλώντας πως θα κόψει τα ποδάρια της παλιοβρώμας της αδερφής του και του «τοιούτου» αγαπητικού της. Από αντανάκλαση ο Κωστάκης ούρλιαζε, χωρίς να ξέρει γιατί. Η υπηρέτρια κλείστηκε στην κουζίνα, με τρομαγμένα σταυροκοπήματα· κι οι γειτόνοι βγήκαν στα παράθυρα.

Απάνω στην ώρα έφτασε η Βούλα. Μόλις την αντίκρισε, ο Χρίστος εξαγριώθηκε. Τη στρίμωξε σε μια γωνιά, και με μούτρο αναμμένο άρχισε να τη βρίζει κατηλικά. Από το στόμα του βγήκε ένας περαιώτικος οχετός βρωμερός, ασφυχτικός και τόσο αναπάντεχος, που η Βούλα σάστισε. Μα γρήγορα ξανάβρε την ψυχραιμία της, τη θωρακισμένη με τη γενικότερη αδιαφορία για ό,τι δεν αφορούσε την αγάπη της. Σήκωσε τους ώμους και ψιθύρισε ήρεμα, δίχως κακία, ίσως με κάποια θλίψη:

— Είσαι πιωμένος, Χρίστο, και δε σε συνερίζομαι...

Ο αδερφός φούντωσε από τη λύσσα του.

— Α! Όστε έχεις μούτρα και με βρίζεις, παλιοβρώμα! Είμαι μεθυσμένος και δεν ξέρω τι μου γίνεται! Δε φτάνει που κατάντησες έτσι, μα βγάζεις και γλώσσα στον αδερφό σου! Θα σου δείξω εγώ!

Είχε τέτοια συναίσθηση πως ήταν άτρωτη από κάθε κακό, έξω από την αγάπη της, που ξανασήκωσε τους ώμους.

— Τι θα μου δείξεις; μουρμούρισε σαν να μιλούσε στον εαυτό της.

Μα ο Χρίστος το πήρε αλλιώς. Χάνοντας ολότελα τον έλεγχο του εαυτού του, της τράβηξε δυο γερά χαστούκια.

— Να, σκύλα ξαναμμένη! Να σε μάθω να μου βγάζεις γλώσσα!

Αυτό δεν το περίμενε. Το τράνταγμα ήταν τόσο δυνατό, που έμεινε σαστισμένη, ζαλισμένη, με μια βοή στ'

αυτιά. Γρήγορα όμως συνήρθε. Ορθώθηκε, όσο της επέτρεπε το μικρό κορμί της· μα ο θυμός της ήταν τέτοιος, που φάνηκε πελώρια. Το πρόσωπό της γίνηκε φλουρί· τα καστανά μάτια της πετούσαν μαύρες φωτιές.

— Άκου να σου πω, είπε με φωνή δυνατή και ξεκάθαρη. Αν νομίζεις πως θα πουλήσω την τύχη και το κορμί μου, μικρέ παλιάνθρωπε, για να γίνουν τα κέφια σου, είσαι γελασμένος. Σ' το λέω εσένα, και να το ακούσουν όλοι! Πόρνη δεν είμαι, ούτε θα γίνω ποτέ, και μάλιστα για σας, πεινασμένοι λύκοι! Αν πάρω το Γιώργο —που δε θα τον πάρω ποτέ— να το ξέρετε: το καθήκον μου, σαν τίμια σύζυγος, με προστάζει ένα πράμα: να υπερασπιστώ την περιουσία του άντρα μου από τα νύχια σας! Όχι! Δε θα τον αφήσω να σας δώσει ούτε μια πεντάρα! Ποτέ! Ποτέ! Ποτέ!

Προχώρησε κατά πάνω του απειλητική, με σαγόνια και γροθιές σφιγμένες.

— Όσο για σένα, μικρέ εκβιαστή, που τόλμησες να σηκώσεις άδικο χέρι πάνω στη μεγάλη αδερφή σου, σε σιχαίνομαι! Είσαι πολύ χαμηλός ανθρωπάκος! Φύγε από μπροστά μου!

Το πρόσωπο, η φωνή, τα λόγια της ήσαν τόσο τρομαχτικά, που ο νεαρός μεθυσμένος τα 'χασε. Χωρίς να μιλήσει, με κεφάλι κατεβασμένο οπισθοχώρησε, πήρε το καπέλο του, ροβόλησε τη σκάλα και βγήκε στο δρόμο χτυπώντας την πόρτα με μανία. Κατάλαβε πως νικήθηκε χωρίς να μπορεί να εξηγήσει το γιατί, αφού είχε το δίκιο με το μέρος του...

6. [Ο ύπνος και ο θάνατος]

Ο Γιούγκερμαν μαθαίνει από τη Βούλα τις πιέσεις που ασκεί σ' αυτή η οικογένειά της και την απόφασή της να παντρευτεί το Γιώργο Μάζη. Είναι όμως έτοιμος ο ίδιος στην επόμενη συνάντησή τους να τη ζητήσει σε

γάμο. Ωστόσο τα πράγματα εξελίσσονται διαφορετικά. Η Βούλα ύστερα από ένα βίαιο οικογενειακό καβγά, με κουρελιασμένα νεύρα, παθαίνει σοβαρή αιμόπτυση. Οι γιατροί διαπιστώνουν καλπάζουσα φυματίωση. Σε ένα μήνα πεθαίνει. Το κενό για το Γιούγκερμαν είναι ανεπανόρθωτο.

Στο μεταξύ τα χρόνια περνούν και ο ήρωας συνεχίζει με επιτυχία τη σταδιοδρομία του. Χάρη στις ικανότητές του εκλέγεται Γενικός Διευθυντής στην Τράπεζα. Τίποτα όμως δεν μπορεί να τον ικανοποιήσει πια.

Στο παρακάτω απόσπασμα παρακολουθούμε το Γιούγκερμαν, ύστερα από ένα προσκύνημα που έκανε στους τόπους του Πειραιά που αγάπησε στα νιάτα του, να επισκέπτεται το φρενοκομείο, όπου βρισκόταν άρρωστος ο Μιχάλης Καραμάνος.

Κύλησαν γοργά πάνω στην άσφαλο, ως το βουναλάκι του Δαφνιού· και σταμάτησαν μπροστά στην πόρτα του Δρομοκαΐτειου. Ο Βάσιος κατέβηκε και χτύπησε το κουδούνι.

— Ποιος είναι; ρώτησε μια δύσπιστη φωνή μέσ' στο σκοτάδι.

— Εγώ, ο κύριος Γιούγκερμαν.

— Παρακαλώ! Περάστε!

«Οι μόνες πόρτες που ανοίγουν μπροστά μου τη νύχτα, είναι οι πόρτες των νεκροταφείων* και των φρενοκομείων», συλλογίστηκε. Προχώρησε προς έν' από τα περίπτερα, μόνος του, χωρίς συνοδεία. Ήξερε τα κατατόπια, και τον ήξεραν εκεί μέσα. Ένας μακρύς διάδρομος, γεμάτος πόρτες. Και μια πόρτα —στο βάθος, η

νεκροταφείων: προηγουμένως είχε πάει στο νεκροταφείο, όπου βρισκόταν ο τάφος της Βούλας Παπαδέλη.

τελευταία— με τον αριθμό 207. Κοντοστάθηκε και χτύπησε μαλακά.

— Εμπρός! είπε από μέσα μια σκληρή φωνή.

Γύρισε το πόμολο και μπήκε. Ένα ευρύχωρο δωμάτιο· πολύ καθαρό, αρκετά πολυτελές, επιπλωμένο μ' έπιπλα φερμένα απ' έξω· ένα γραφείο, μια βιβλιοθήκη, πολυθρόνες, ένα τραπέζι· στο βάθος το κρεβάτι πλατύ, μαλακό, άνετο· κρεβάτι φτιαγμένο για μακριούς, βαθιούς ύπνους. Πάνω στα λευκά σεντόνια ένας σάρκινος όγκος ήταν ξαπλωμένος. Ένας άντρας παχύτατος, σαν πρησμένος, με προγούλια και πρόσωπο πνιγμένο στο ξίγκι. Τα καστανά μάτια του είχαν μιαν απλανή θολάδα, σα χαμένα σε κόσμους ανοησίας. Τα μακριά σταχτιά μαλλιά έπεφταν ανάκατα στους ώμους του.

— Συ είσαι, Βάσια; είπε. Καλησπέρα.

— Καλησπέρα, Μιχάλη.

— Έλα, κάθισε κοντά μου.

Πριν προφθάσει να καθίσει δίπλα του, ο Καραμάνος του άρπαξε το χέρι.

— Ξέρεις; του είπε με μωρουδίσια χαρά. Κοιμάμαι! Κοιμάμαι όσο θέλω!

— Αυτό είναι ευχάριστο. Πάει να πει πως πηγαίνεις πολύ καλύτερα.

Ο τρελός γέλασε μ' αφέλεια:

— Μα είμαι πολύ καλά! Είναι η πρώτη φορά στη ζωή μου που νιώθω τον εαυτό μου τόσο καλά!

Πήρε ύφος μακάριας άνοιας:

— Κοιμάμαι. Τι άλλο θέλω; Κοιμάμαι! Να ήξερες πόσο κοιμάμαι!

Ο Βάσιος τον κοιτούσε με κρυφή ταραχή. Κάθε φορά που ερχόταν τον έβρισκε και πιο αποκτηνωμένο, πιο βυθισμένο στο μεγάλο σκοτάδι. Κι ελπίδα καμιά. Το δυνατό αυτό μυαλό, η μεγάλη ψυχή έσβησαν για πάντα. Δεν απόμεινε παρά αυτός ο ανόητος, σάρκινος όγκος.

Ο Μιχάλης Καραμάνος. Ένα όνομα που δεν έμελλε να πεθάνει ποτέ.

— Ξέρεις, του είπε, όλος ο κόσμος μιλάει για σένα· για το έργο σου, για τα βιβλία σου. Όλοι περιμένουν με αγωνία να ξαναρχίσεις να γράφεις...

Τα μωρουδίσια μάτια του τρελού άνοιξαν ξαφνιασμένα:

— Να ξαναγράψω; Τι ανοησία! Γιατί; Είμαι τόσο καλά! Τόσο ήσυχος! Κοιμάμαι τόσο ωραία!

Κάτι σαν ανάμνηση λογικού φώτισε για μια στιγμή τα μάτια του.

— Τα βιβλία μου... Είναι όμορφα βιβλία... Μα μου στοίχισαν πολύν ύπνο. Δεν ξέρεις εσύ τι πάει να πει ύπνος!

Αναστέναξε με αγαλλίαση:

— Πάνε πια αυτά! Ούτε τα θυμάμαι. Τώρα κοιμάμαι, κοιμάμαι, κοιμάμαι!

Ο Βάσιος απόμενε με ψυχή σφιγμένη. Ένα κύμα απελπισίας ανάδευε μέσα του, ένα ξέσπασμα ανίσχυρης οργής για την αδυσώπητη Μοίρα. Ένιωσε κάτι να τρέμει στο λαρύγγι του, κάτι να υγραίνει τα μάτια του· μα κρατήθηκε· δεν έπρεπε να τον ιδεί ο άρρωστος να κλαίει. Κάλιο να φύγει απ' αυτόν το ζωντανό τάφο, τον τρισχειρότερο από τον άλλο, τον τάφο της πεθαμένης. Α! ο θάνατος είναι ανθρωπινότερος από το ζωντανό σβήσιμο, το τραγικό καταπόντισμα στην ανοησία.

— Στάσου, του είπε ο Μιχάλης. Πού πας; Θα σου τραγουδήσω ένα τραγουδάκι που έκανα εγώ· κι ύστερα φεύγεις.

Έκλεισε τα μάτια κι άρχισε να τραγουδάει με τη σκληρή του φωνή. Κι ωσάν, αυτή τη στιγμή, να ξύπνησε στο υποσυνείδητο του τρελού κάποια θύμηση, η φωνή του πήρε τόνο δραματικού πόνου:

Βαρέθηκα κι εγώ
ολούθε να πετώ.
Ναι, ήρθε η στιγμή
για να ξεκουραστώ...

Ο σκοπός ήταν απλός, μακρόσυρτος, γεμάτος κό-
πωση και μελαγχολία. Ο τρελός χαμογέλασε πικρά και
συνέχισε το τραγούδι του:

—Καιρός με τη ζωή
να πάψω να μεθώ.
Να, έφτασε η στιγμή
κι εγώ να κοιμηθώ...

— Μιχάλη, είπε ο Βάσιος με ραγισμένη φωνή. Καλέ
μου φίλε...

Ο άλλος χαμογελούσε με μάτια κλειστά:

—Κάτι από ψηλά,
κάτι μου λέει εδώ,
πως είναι, είναι πια
καιρός να ξεχαστώ...

Ο Γιούγκερμαν, πεσμένος σε μια καρέκλα, έκλαιγε
με λυγμούς. Μα ο Μιχάλης Καραμάνος δεν άκουσε τι-
ποτα. Κοιμόταν τρισευτυχισμένος κι ανόητος.

* * *

Καθώς η Πάκαρ πήρε τον κατήφορο της Ιεράς Οδού,
όλ' η Αθήνα της νύχτας απλώθηκε μπρος στα μάτια του
Βασίλη Γιούγκερμαν: πλατιά, μακριά, απέραντη, σαν
τεράστιο νεφέλωμα εκατομμυρίων άστρων πεσμένο
στην αττική γη.

Η Αθήνα...

Θυμήθηκ' ένα απόγεμα, εδώ και χρόνια τώρα, όταν
την αντίκρισε, μέσα στο φως του δειλινού, από το κατά-
στρωμα ενός βαποριοπού· όταν την πεθύμησε η ψυχή

του· όταν, μαγεμένος από τη μοναδική και πολυσύνθετη ομορφιά της είπε μέσα του με την έφεση των δυνατών: «Αξίζει να κατακτήσει κανείς μια τέτοια πόλη.»

Και να! Τ' όνειρο γίνηκε πραγματικότητα. Η Αθήνα βρισκόταν στα πόδια του, δική του, υποταγμένη, πρόθυμη να δεχτεί τον κατακτητή της, το νεόχριστο οικονομικό βασιλέα της: το Βασίλη Γιούγκερμαν, Διοικητή της Τραπέζης Εμπορικών Παροχών.

Σήκωσε τους ώμους με απόλυτη κούραση· έκλεισε τα μάτια· έπνιξε τα σαλέματα της γερασμένης ψυχής του, νιώθοντας την τραγική ματαιότητα όλων αυτών. Κι η παλιά αγαπημένη φράση του Μιχάλη Καραμάνου, ξαναήρθε στη μνήμη του:

«Η Μοίρα των ανθρώπων είναι ο Θάνατος».

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Να παρατηρήσετε πώς παρουσιάζει ο συγγραφέας το Γιούγκερμαν στην αρχή και πώς στο τέλος των αποσπασμάτων.
2. Πώς απεικονίζει ο Καραγάτσης την κοινωνική θέση της γυναίκας στην πορεία που γράφεται το μυθιστόρημα; Να συζητήσετε το πρόβλημα σχολιάζοντας το πέμπτο απόσπασμα.

ΓΡΑΠΤΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ (με ελεύθερη επιλογή)

- α) Από τα αποσπάσματα που διαβάσατε να μελετήσετε:
1. τα διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα που απεικονίζει ο συγγραφέας.
 2. τις επιμέρους παρατηρήσεις που κάνει για τα ήθη των ανθρώπων σε καθένα από αυτά.

β) Ο Καραγάτσης στο Γιούγκερμαν ακολουθώντας τη δοκιμασμένη μέθοδο του νατουραλισμού παρουσιάζει τον ήρωά του έρμαιο των προδιαθέσεων και των συνθηκών στις οποίες έζησε: να μελετήσετε την εξέλιξη του ήρωα σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα και με βάση τα αποσπάσματα και τις συνδυαστικές περιλήψεις.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 4ου ΤΟΜΟΥ

Γ. Σκαρίμπας: Οι τρεις άδειες καρέκλες (Επιθεώρηση Τέχνης, τ.χ. 130-132).....	5
Βιογραφικό σημείωμα.....	22
Θράσος Καστανάκης: Εύρηκα	23
Βιογραφικό σημείωμα.....	36
Ηλίας Βενέζης:	
Το νούμερο 31328 (εκδ. Εστίας)	37
Βιογραφικό σημείωμα.....	46
Στ. Ξεφλούδας: Άνθρωποι του μύθου (εκδ. Σαλίβερου).....	48
Βιογραφικό σημείωμα.....	51
Γ. Μπεράτης:	
Το πλατύ ποτάμι (εκδ. Ερμής).....	52
Βιογραφικό σημείωμα.....	61
Γ. Θεοτοκάς:	
Αργώ	62
(Θέλω γράμματα)	64
Γ. Θεοτοκάς:	
Αργώ (Οι δυο φίλοι...) (εκδ. Εστίας)	71
Το τίμημα της λευτεριάς	91
Βιογραφικό σημείωμα.....	105
Μέλπω Αξιώτη:	
Δύσκολες νύχτες (εκδ. Κέδρος).....	107
Βιογραφικό σημείωμα.....	116
Αγγ. Τερζάκης:	
Απρίλης (εκδ. Εστίας).....	117
Ταξίδι με τον Έσπερο (εκδ. Εστίας).....	123
Βιογραφικό σημείωμα.....	135
Μ. Καραγάτσης:	
Γιούγκερμαν (εκδ. Εστίας)	137

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «Διατίθεται με τιμή πώλησης». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.